

Ung i Telemark 2018

TELEMARK
fylkeskommune

KoRus Sør
Blå Kors Borgestadklinikken

Universitetet
i Sørøst-Norge

ungdata

Rapport: Ung i Telemark 2018

Utgitt av

Telemark fylkeskommune
www.telemark.no

Kompetansesenter rus – region sør
www.korus-sor.no

Layout

Lene Sjølie,
Telemark fylkeskommune

Kartgrunnlag

Kartverket

Trykk

Reklamehuset Wera

Rapporten kan lastes ned elektronisk fra

www.telemark.no/ung-i-telemark
www.korus-sor.no/publikasjoner

Denne rapporten refereres til som: Aase, K. N., Kristiansen, R., Vardheim, I., Bentsen, A., Gulløy, E., Bordevich, K., Bunting, M. & Krane, V. (2018). *Ung i Telemark 2018*. Skien: Telemark fylkeskommune / Kompetansesenter rus – region sør.

Forsidefoto: www.colourbox.com
Baksidefoto: Roman Kraft / Unsplash

Kjersti Norgård Aase

Rådgiver statistikk og analyse ved team folkehelse, idrett og friluftsliv i Telemark fylkeskommune. Jobber spesielt med Ungdata og folkehelseoversikter i Telemark.

kjersti.norgard.aase@t-fk.no

Elisabeth Gulløy

Universitetslektor ved Universitetet i Sørøst-Norge (USN), Institutt for helse-, sosial- og velferdsvitenskap og Phd-student ved Universitetet i Oslo. Koordinator for USNs Ungdata-samarbeid med Telemark fylkeskommune og KoRus-Sør.

elisabeth.gulloy@usn.no

Asle Bentsen

Sosiolog og spesialrådgiver ved KoRus-Sør. Jobber spesielt med Ungdata, BrukerPlan og andre former for kartlegginger og analysearbeid.

asle.bentsen@korus-sor.no

Mette Bunting

Dosent i pedagogikk, Institutt for pedagogikk, Fakultet for humaniora, idretts- og utdanningsvitenskap ved Universitetet i Sørøst-Norge (USN).

mette.bunting@usn.no

Ingvild Vardheim

Statsviter og spesialrådgiver ved KoRus-Sør. Jobber særlig med Ungdata, Bedre tverrfaglig innsats (BTI) og andre former for kartleggings- og analysearbeid.

ingvild.vardheim@korus-sor.no

Kathrine Bordevich

Universitetslektor ved Universitetet i Sørøst-Norge (USN), Fakultet for humaniora, idretts- og utdanningsvitenskap, avd. spesialpedagogikk.

kathrine.bordevich@usn.no

Rosanne Kristiansen

Sosialantropolog og spesialrådgiver KoRus-Sør. Jobber særlig med Ungdata, Hurtig kartlegging og handling (HKH) og andre former for kartleggings- og analysearbeid.

rosanne.kristiansen@korus-sor.no

Vibeke Krane

Førsteamanuensis og faggruppelider i faggruppe for psykisk helse og rus. Institutt for helse- sosial- og velferdsvitenskap, Fakultet for helse- og sosialvitenskap ved Universitetet i Sørøst-Norge (USN).

vibeke.krane@usn.no

Innhold

Forord	5	Del 2. Resultater fra undersøkelsen	18	8. Nærområdet	40
Nøkkeltall: Ung i Telemark 2018	6	2. Familiens sosioøkonomiske status	19	• Trygghet i nærområdet	41
Sammendrag	8	3. Foreldre	20	• Tilbud til ungdom i nærområdet	42
• Hovedfunn	8	4. Venner	22	9. Helsevaner	43
• Dypdykk i utvalgte resultater	10	• Mobbing	24	• Mat og måltider	43
Del 1. Innledning	12	5. Skole	27	• Fysisk aktivitet	44
1. Om undersøkelsen	13	• Trivsel og læringsmiljø	27	10. Rus og risikoatferd	46
• Datainnsamling og personvern	14	• Lekser	29	• Tobakk	46
• Ungdommenes opplevelse av å være med i undersøkelsen	17	• Skulking	31	• Alkohol	47
• Sammenlikning med resten av landet og Telemark over tid	17	• Skolemotivasjon	32	• Cannabis og andre narkotiske stoffer	49
		6. Framtidsorientering	33	• Problematferd og regelbrudd	51
		7. Fritid	35	• Vold	52
		• Mediebruk	36	11. Helse og livskvalitet	53
		• Organisert fritid	37	• Fysiske helseplager	54
				• Psykiske helseplager	54
				• Selvskading og forsøk på selvmord	58
				• Press i hverdagen	59
				• Seksualitet og seksuell trakassering	60

12. Tjenestetilbudet 62

- Skolehelsetjenesten62
- Rådgivningstjenesten i skolen63

Del 3. Dypdykk i utvalgte resultater 64

13. Hva kjennetegner unge i Telemark som bruker cannabis? 65

- Bakgrunn65
- Data og metode66
- Hva kjennetegner unge i Telemark som bruker cannabis?67
- Hvilke faktorer påvirker sannsynligheten for cannabisbruk?71
- Oppsummering76

14. Skolemotivasjon, læringsmiljø og skoleresultater blant ungdom med og uten innvandrerbakgrunn 77

- Ungdom med innvandrerbakgrunn i Telemark78
- Sosioøkonomisk status – en viktig bakgrunnsvariabel79
- Karakterer, læringsmiljø, lekser og foreldrestøtte80
- Hva påvirker karaktersnittet til ungdom i Telemark?85
- Oppsummering88

15. I hvilken grad opplever ungdommer skoleutfordringer? 90

- Innledning90
- Stress knyttet til skolearbeid90
- Skoletilhørighet91
- Læringsmiljø91
- Problemstilling91
- Data og metode92
- Stress knyttet til skolearbeid92
- Skoletilhørighet93
- Læringsmiljø95
- Hva påvirker de ulike skoleutfordringene?96
- Oppsummering98

16. Nye perspektiver på mobbing 100

- Innledning100
- Fra individ til relasjon og kontekst – fokusskifter i forskningen på mobbing101
- Problemstilling102
- Omfang av mobbing i Telemark103
- Skolerelasjoner og involvering i mobbing106
- Vennsapsrelasjoner og involvering i mobbing107
- Oppsummering109

Litteraturliste 110

Foto: www.colourbox.com

Dette er en interaktiv PDF med bokmerker

I dette dokumentet kan du navigere enkelt i innholdsfortegnelsen og i hyperlenket tekst. Pilene øverst til høyre fører deg en side fram eller tilbake. Pilene deaktiveres på håndholdte enheter – der blar du som normalt mellom sidene. Knappen i midten fører deg til innholdsfortegnelsen. PDF-en inneholder også bokmerker for hoved- og underkapitler i dokumentet. Bokmerkene vises i navigasjonsruten i din PDF-leser.

[Mer info om PDF?](#)
[Leser du PDF på iPad?](#)

Forord

Ungdata-undersøkelsen Ung i Telemark 2018 er en spørreundersøkelse der skoleelever over hele fylket svarer på spørsmål om hvordan de har det og om hvordan det er å være ung i Telemark.

Vi gjennomførte undersøkelsen på alle ungdomsskoler og videregående skoler i alle kommuner i Telemark våren 2018. Det er andre gang vi i Telemark gjennomfører denne undersøkelsen som en fylkesundersøkelse. Første gang var i 2015.

Undersøkelsen er et samarbeid mellom Telemark fylkeskommune, kommunene i Telemark, Kompetansesenter rus – region sør (KoRus-Sør) og Universitetet i Sørøst-Norge (USN) ved forskergruppen Oppvekst og utdanning. Velferdsforskningsinstituttet NOVA ved OsloMet – storbyuniversitetet har det faglige ansvaret for undersøkelsen.

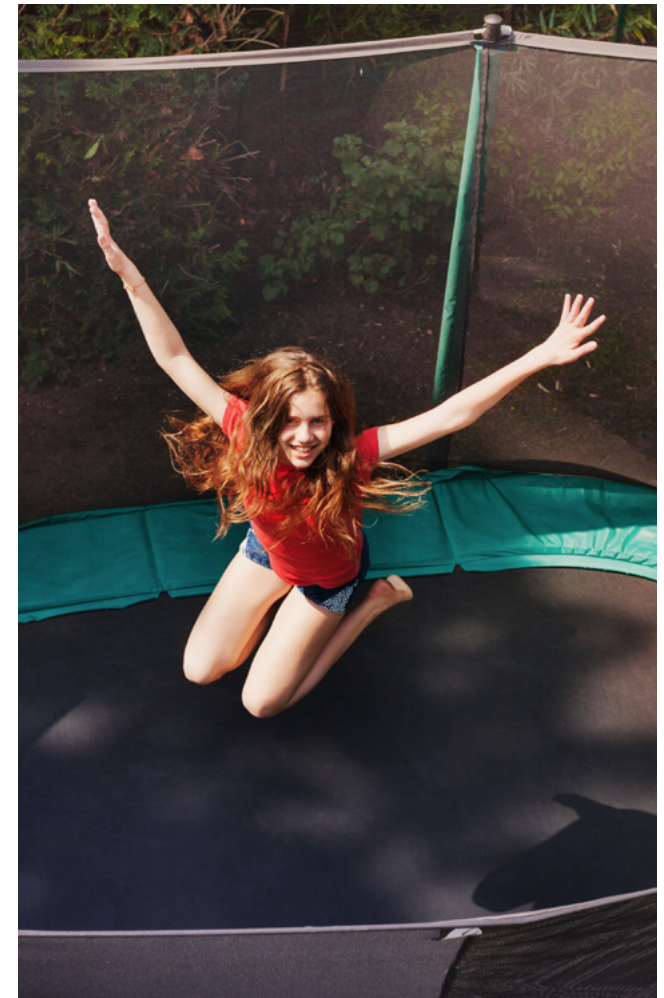
Anne-Cathrine Utsigt
Leder

Kompetansesenter rus – region sør

Vi ønsker å takke alle som har gjort det mulig å gjennomføre Ung i Telemark 2018: ungdommene som har deltatt i undersøkelsen, kontaktpersoner i kommunene og i de videregående skolene, lærere og skoleledere og Ungdata-senteret hos NOVA. En spesiell takk til Ungdata-koordinator Elisabeth Gulløy på Universitetet i Sørøst-Norge som har bidratt med veiledning inn i flere av dypdykk-kapitlene i rapporten.

Vi håper resultatene fra undersøkelsen kan brukes til å gjøre Telemark til et enda bedre sted å vokse opp!

Evy-Anni Evensen
Fylkesrådmann
Telemark fylkeskommune

Nøkkeltall: Ung i Telemark 2018

Venner

9/10

9 av 10 har minst én venn de kan stole på og betro seg til om alt mulig

47 %

Nær halvparten har minst én nær venn de kun har kontakt med gjennom nettet

1/4

1 av 4 synes det er vanskelig å få venner

7 %

7 prosent blir utsatt for plaging, utfrysing eller trusler fra andre ungdommer minst annenhver uke

Foreldre

9/10

9 av 10 liker å være sammen med foreldrene sine

14 %

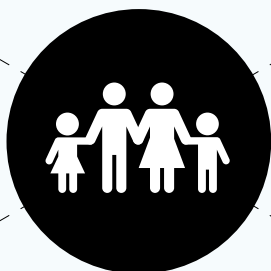
14 prosent har to foreldre født i utlandet

1/5

1 av 5 krangler ofte med foreldrene sine

3/4

3 av 4 bor med begge foreldrene sine

Skole og framtid

9/10

9 av 10 trives på skolen

54 %

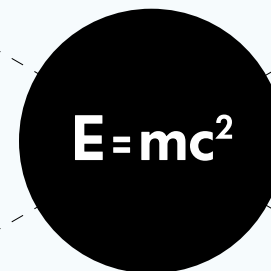
Over halvparten synes det er vanskelig å konsentrere seg om lekser hjemme

84 %

84 prosent sier lærerne bryr seg om dem

92 %

92 prosent tror de vil fullføre videregående skole

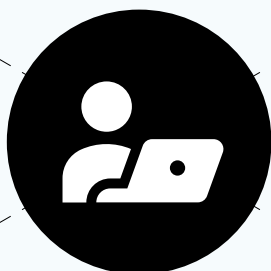
Fritid

1/4

1 av 4 har vært hjemme hele kvelden minst seks av syv kvelder sist uke

15 %

15 prosent bruker mer enn 6 timer utenom skoletiden på aktiviteter foran skjerm hver dag

53 %

Over halvparten har deltatt på minst fem organiserte fritidsaktiviteter den siste måneden

4/10

4 av 10 har brukt størstedelen av kvelden på å være sosiale på nett eller mobil minst seks ganger sist uke

Nærområdet

2/3

2 av 3 er fornøyd med lokalmiljøet der de bor

85 %

85 prosent føler at det er trygt å ferdes i nærområdet der de bor om kvelden

61 %

61 prosent er fornøyd med kulturtilbudet der de bor

36 %

36 prosent kan tenke seg å bo i kommunen sin som voksen

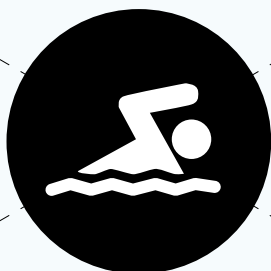
Helsevaner og atferd

2 %

2 prosent røyker hver dag

7 %

7 prosent har brukt cannabis det siste året

57 %

57 prosent spiser frokost hver dag

3/4

3 av 4 trener minst én gang i uka

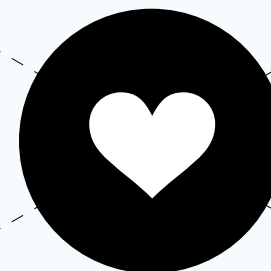
Helse og livskvalitet

8/10

8 av 10 er fornøyd med hvordan de har det

18 %

18 prosent har høyt nivå av psykiske helseplager

34 %

34 prosent har brukt skolehelsetjenesten det siste året

2/3

2 av 3 opplever at det de driver med i livet er meningsfullt

Sammendrag

Hovedfunn

Det er godt å vokse opp i Telemark

Hovedfunnet i rapporten er at ungdom i Telemark har det bra og er godt fornøyde med livene sine. Blant de 10 000 ungdommene som svarte på undersøkelsen, har de aller fleste et godt og tillitsfullt forhold til foreldrene sine, de har nære venner de kan stole på og bare et lite mindretall blir plaget eller mobbet av andre ungdommer. 9 av 10 trives på skolen, og nesten like mange føler at lærerne bryr seg om dem. De aller fleste føler seg trygge i nærområdet sitt, og er fornøyde med stedet der de bor. Ungdommenes fritid kjennetegnes av organiserte fritidsaktiviteter, trening, sosiale medier, dataspill og kontakt med andre ungdommer, enten fysisk eller via nett og mobil. De aller fleste har god fysisk og psykisk helse, og er optimistiske med tanke på framtida.

Systematiske forskjeller etter familiens sosioøkonomiske status

Samtidig er det noen utviklingstrekk som er verdt å merke seg. Ung i Telemark 2018 viser at det er store og systematiske forskjeller i helse, livskvalitet og levekår etter sosioøkonomisk status. Ungdommer fra familier med lav sosioøkonomisk status har et mer problematisk forhold til foreldre og venner, trives dårligere på skolen, har oftere

fysiske og psykiske helseplager, er mer pessimistiske med tanke på framtiden, deltar sjeldnere i organiserte fritidsaktiviteter og bruker mer av fritiden sin foran ulike skjermer, enn ungdom som vokser opp i familier med høy sosioøkonomisk status. På nesten alle områder i undersøkelsen ser vi disse forskjellene. Det er ingen tegn til at disse forskjellene har blitt redusert siden forrige Ungdata-undersøkelse i Telemark i 2015.

Flere ungdomsskoleelever rapporterer om mobbing

Selv om mer enn 9 av 10 ungdommer svarer at de har minst én nær venn, og mange også har venner de bare har kontakt med via nettet, har andelen ungdomsskoleelever som rapporterer at de blir plaget og frosset ut av andre økt noe fra 2015 til 2018. Økningen ser vi både blant gutter og jenter. Til sammen svarer 8 % av ungdomsskoleelevene i Telemark at de blir mobbet hver 14. dag eller oftere. Andelen er like høy som i landet som helhet. På spørsmål om man har opplevd ulike typer plaging eller trusler via nett eller mobil, svarer betydelig flere jenter enn gutter at de har opplevd slike krenkelser.

Endringer i skolehverdagen og lavere framtidstro

Selv om flere enn 9 av 10 ungdommer trives på skolen, er det i nesten alle kommuner og på nesten alle videregående skoler færre som svarer at de trives på skolen i 2018

Foto: www.colourbox.com

sammenliknet med 2015. Det er også flere som svarer at de kjeder seg eller ofte gruer seg til å gå på skolen. I 2018 svarer 7 av 10 ungdommer at de kjeder seg på skolen, mens 1 av 5 ofte gruer seg til å gå på skolen.

Andelen som bruker minst én time på lekser hver dag har gått ned både blant jenter og gutter på ungdomsskolen og videregående skole fra 2015 til 2018. Andelen som svarer at de synes det er vanskelig å konsentrere seg hjemme om lekser, er nesten dobbelt så høy i 2018 sammenliknet med 2015.

Et annet utviklingstrekk som kan være verdt å merke seg er at det er tegn til mindre framtidsoptimisme i 2018 enn i 2015. Blant annet er det flere ungdommer som tror de vil bli arbeidsledige og færre som tror de vil få et godt og lykkelig liv.

Ungdommenes fritid er i endring

Hvordan ungdommene omgås andre jevnaldrende, har endret seg betydelig fra 2015 til 2018. Det er langt færre som møter hverandre fysisk, enten ute eller hjemme hos hverandre, mens langt flere svarer at de er sosiale via

nett eller mobil. Ungdommenes skjermbruk har også økt betydelig fra 2015 til 2018, både blant gutter og jenter, og på alle klassetrinn.

Til tross for økt tid brukt på skjermaktiviteter, er andelen som deltar i organiserte fritidsaktiviteter på et stabilt, høyt nivå. Det ingen endring fra 2015 til 2018 i hvor mange som deltar i organiserte fritidsaktiviteter. Over halvparten er medlem av en organisasjon, lag eller forening, og 3 av 4 har deltatt på minst én organisert fritidsaktivitet den siste måneden. Idrett er den fritidsaktiviteten som organiserer flest ungdommer i Telemark. Mange ungdommer bruker også fritidsklubbene i fylket.

Flere vil bo i Telemark når de blir voksne

De aller fleste ungdommer i Telemark er fornøyde med nærområdet der de bor. Sammenlikner vi med undersøkelsen i 2015, er det flere i 2018 som svarer at de ønsker å bo i kommunen sin når de blir voksne. Økningen ser vi både blant gutter og jenter, og i alle kommunene i fylket. Samtidig er det betydelig færre ungdommer som svarer at de opplever det som trygt å ferdes ute om kvelden i nærområdet der de bor i 2018 enn i 2015.

Alkohol- og hasjbruken øker og flere er involvert i problematferd

På samme måte som i de nasjonale Ungdata-tallene, er det i Telemark flere tegn på et brudd i den skikkelighetstrenden som vi har sett prege norsk ungdom de siste 10–15-årene. Andelen som drikker alkohol minst én gang i måneden er

Foto: Freestocks.org / Unsplash

høyere i 2018 enn i 2015, og det er også flere som svarer at det gir status i vennemiljøet å drikke seg full. Det er en betydelig økning i andelen som har prøvd hasj det siste året, særlig blant gutter. En høyere andel svarer også at de har blitt tilbudt hasj, og at det å røyke hasj gir status i vennemiljøet de er en del av.

Selv om de færreste er involvert i ulike former for problematferd, har andelen gutter som har begått minst 10 regelbrudd det siste året økt på alle klassetrinn, og det er også flere som har blitt utsatt for vold.

Samtidig er det nesten ingen ungdommer som røyker lengre, og andelen som snuser daglig har gått betydelig ned siden 2015.

Flere rapporterer om fysiske og psykiske helseplager

Selv om de aller fleste har god fysisk og psykisk helse, har omfanget av selvrapporterte fysiske og psykiske helseplager økt fra 2015 til 2018. Dette gjelder både gutter og jenter. Det er også en høyere andel som svarer at de er ensomme i 2018 enn i 2015. I 2018 svarer 1 av 4 ungdommer at de har vært ensomme den siste uken. Om den økte rapporteringen skyldes at stadig flere sliter med fysiske og psykiske helseplager, eller om ungdommene har endret måten de rapporterer om helseplager på, gir ikke undersøkelsen noen svar på.

Bruken av skolehelsetjenesten har også økt betydelig fra 2015 til 2018. De aller fleste er fornøyde med hjelpen de får der.

Mange av utviklingstrekkene i Telemark ser vi også i de nasjonale Ungdata-tallene (Bakken, 2018a).

Dypdykk i utvalgte resultater

Hva kjennetegner unge i Telemark som bruker cannabis?

I kapittel 13 undersøker vi hva som kjennetegner ungdom i Telemark som bruker cannabis. Resultatene viser at ungdom som har prøvd cannabis har en del risikokjennetegn. I snitt har de svakere relasjoner til foreldrene sine, er mindre fornøyde med nærmiljøet sitt, deltar sjeldnere i organiserte fritidsaktiviteter og rapporterer om flere psykiske helseplager enn andre ungdommer. I tillegg er de oftere involvert i ulike regelbrudd, drikker oftere alkohol og skulker oftere skolen enn ungdom som ikke har prøvd cannabis. De som har røyket cannabis kun én gang svarer langt mer negativt på spørsmål i undersøkelsen enn de som aldri har brukt cannabis. Dette gjelder særlig for jentene.

Skolemotivasjon, læringsmiljø og skoleresultater blant ungdom med og uten innvandrerbakgrunn

I kapittel 14 undersøker vi hvordan skolemotivasjon, læringsmiljø og skoleresultater varierer blant ungdom med og uten innvandrerbakgrunn i Telemark. Resultatene viser blant annet at ungdom med innvandrerbakgrunn i større grad enn andre opplever kommunikasjonen med lærerne som problematisk. De gjør også mer lekser enn andre ungdommer, men opplever samtidig mindre stress knyttet til skolearbeidet. Ungdom med innvandrerbakgrunn har i større grad planer om høyere utdanning enn andre.

Foreldrene deres synes også at det er viktig med høyere utdanning, men ungdom med innvandrerbakgrunn opplever i mindre grad enn andre at foreldrene involverer seg i skolearbeidet deres. Vi finner også at ungdom med innvandrerbakgrunn har lavere karaktersnitt enn andre, selv når vi tar hensyn til forskjeller i støtte fra foreldre, læringsmiljø på skolen, fritidsvaner, psykiske helse, framtidstro og familiens sosioøkonomiske status.

I hvilken grad opplever ungdommer skoleutfordringer?

I kapittel 15 ser vi nærmere på hvordan ungdom i Telemark opplever ulike utfordringer knyttet til skolearbeid, tilhørighet på skolen og læringsmiljø. Resultatene viser at jenter opplever vesentlig mer stress knyttet til skolearbeid enn gutter, og at dette øker med alderen. Ungdommer som alltid gjør lekser opplever færre utfordringer knyttet til skolen enn andre: de er mindre plaget av stress knyttet til skolearbeid, opplever sterkere tilhørighet til skolen og opplever læringsmiljøet som bedre. Ungdommer fra levekårsutsatte familier opplever mindre skoletilhørighet og dårligere læringsmiljø enn andre, men de opplever ikke mer stress knyttet til skolearbeidet. Tegn på psykiske helseplager er den variabelen som i sterkest grad er knyttet til ulike skoleutfordringer. Sammenhengen er særlig sterk mellom psykiske plager og stress knyttet til skolearbeid. Det er også slik at jo sterkere relasjoner ungdommene har til foreldrene sine, jo bedre skoletilhørighet og læringsmiljø opplever de.

Foto: www.colourbox.com

Nye perspektiver på mobbing

I kapittel 16 analyserer vi resultatene fra Ung i Telemark 2018 i lys av nye perspektiver på mobbing, med fokus på gruppeprosesser og skolemiljø. I mange år har den etablerte forståelsen vært at mobbing er individuelle handlinger i en gitt situasjon. I nyere forskning framhever man betydningen av gruppen og fellesskapet. Mobbing oppstår i sosiale sammenhenger som en konsekvens av ulike gruppeprosesser. I analysen har vi fokusert på ungdommer som på en eller annen måte er involvert i mobbing én

gang i måneden eller oftere. Resultatene viser at rundt 14 % av ungdommene i Telemark er involvert i mobbing minst én gang i måneden. Disse har langt dårligere relasjoner til skolen enn andre, de har svakere relasjoner til venner og er oftere plaget av ensomhet. Andelen ungdommer som er involvert i mobbing varierer også mye mellom ungdomsskolene i Telemark, og mellom de ulike utdanningsprogrammene på videregående skole, noe som tyder på forskjeller i sosiale miljøer og forskjeller i klasse- og skolemiljøer.

Del 1. Innledning

Tekst: Kjersti Norgård Aase, Telemark fylkeskommune

1. Om undersøkelsen

Våren 2018 svarte over 10 000 elever på alle ungdomsskoler og videregående skoler i Telemark på Ungdata-undersøkelsen Ung i Telemark 2018. Denne rapporten inneholder resultatene fra undersøkelsen.

Ungdata er et kvalitetssikret og standardisert system for lokale spørreskjemaundersøkelser som alle kommuner og fylkeskommuner i landet kan gjennomføre gratis (se www.ungdata.no). Undersøkelsen innebærer at skoleelever på ungdomstrinnet og i videregående opplæring svarer på spørsmål om ulike sider ved livet sitt. Undersøkelsen foregår i skoletiden og gjennomføres elektronisk.

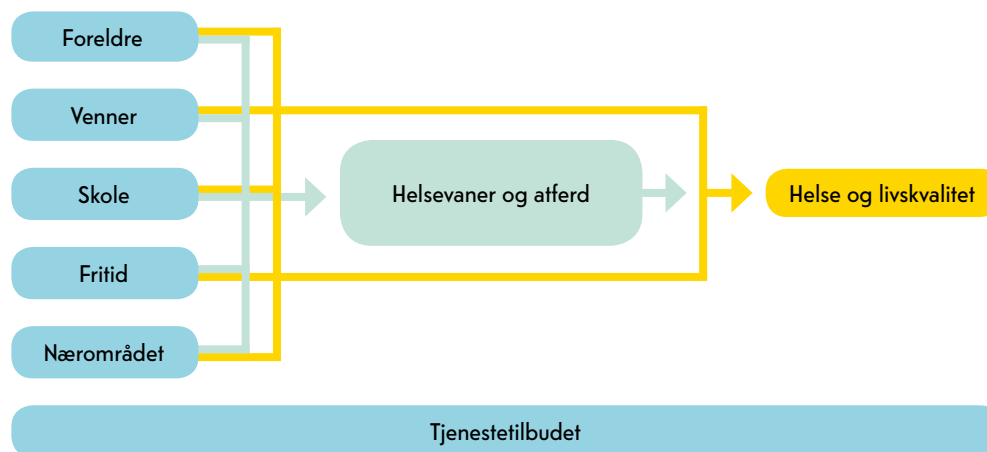
Temaer i undersøkelsen

Undersøkelsen dekker mange aspekter ved ungdommenes liv (se figur 1.1). Ungdommene har blitt spurt om forhold til foreldre og venner, hvordan de har det på skolen, hva de gjør på fritiden, og hvor fornøyd de er med nabolaget sitt og tilbudet til ungdom der. Alle disse faktorene sier noe om levestandarden til ungdommer i Telemark. Sammen med sosioøkonomisk status, som ungdommene også har fått spørsmål om, kan dette påvirke helsevaner, atferd, helse og livskvalitet. Ungdommene har blant annet

blitt spurt om fysisk aktivitet, mat- og måltidsvaner, bruk av rusmidler, regelbrudd og problematferd, psykiske og fysiske helseplager og hvor fornøyd de er med ulike sider ved livet sitt. Til slutt har elevene fått spørsmål om tjenestetilbudet – om de har brukt for eksempel skolehelsetjenesten eller rådgivningstjenesten i skolen, hvorfor de har brukt det og i hvilken grad de var fornøyd med tilbudet.

Ung i Telemark 2018 består av en grunnmodul og en tilleggsmodul med til sammen rundt 250 spørsmål. Spørsmålene i grunnmodulen er obligatoriske og felles for alle Ungdata-undersøkelser. Spørsmålene i tilleggsmodulen valgte Telemark fylkeskommune, KoRus-Sør, Universitetet i Sørøst-Norge, Elevorganisasjonen, Telemark ungdomsråd og to kommuner ut i samarbeid. De er stort sett en videreføring av spørsmål fra Ung i Telemark 2015.

Figur 1.1: Temaer i undersøkelsen

Datainnsamling og personvern

Vi informerte både ungdommene og deres foresatte om undersøkelsen i god tid før vi gjennomførte den. Foresatte til barn under 18 år kunne gi beskjed til skolen dersom de ikke ønsket at barnet deres skulle delta. Utover dette var det elevene selv som bestemte om de skulle være med eller ikke. Før undersøkelsen fikk elevene informasjon om at de kunne hoppe over spørsmål de eventuelt ikke ønsket å svare på, og at de når som helst kunne trekke seg dersom de ønsket det.

På ungdomsskolen er undersøkelsen helt anonym. Det betyr at det er umulig å identifisere hvilke elever som har deltatt og hva de har svart. På videregående skole samlet vi inn indirekte personopplysninger fordi vi blant annet spurte om studieretning, landbakgrunn, bosituasjon, og foreldrenes utdanningsnivå og arbeidsstatus. Dette åpner for muligheten til å «bakveisidentifisere» enkelte respondenter gjennom å kombinere svar. Ingen besvarelser kan imidlertid identifiseres direkte, og vi spurte verken om navn, adresse eller andre direkte identifiserbare opplysninger. Når vi nå legger fram resultatene fra undersøkelsen er det umulig å gjenkjenne svar fra enkeltpersoner.

På grunn av de indirekte personopplysningene ble undersøkelsen til videregående skole meldt til Norsk senter for forskningsdata (NSD) som gav tilrådning til at undersøkelsen kunne gjennomføres. I tillegg er det satt krav til sikker dataoppbevaring og at kun navngitte personer har tilgang til rådata etter å ha søkt NOVA om tillatelse.

Til sammen svarte 10 365 elever på undersøkelsen. Utfra hvor mange som fikk tilbud om å delta gir dette en svarprosent på 91 % på ungdomsskolen og 79 % på videregående skole. Det er en økning fra undersøkelsen i 2015. Da var svarprosenten 89 % på ungdomsskolen og 77 % på videregående skole. I snitt brukte elevene en halvtime på å svare på undersøkelsen.

De samme skolene som deltok i 2018, deltok også i 2015. Unntaket er Skien kommune der noen flere private ungdomsskoler deltok i 2018 sammenlignet med 2015. I 2018-undersøkelsen deltok alle klassetrinn på ungdomsskole og videregående skole, mens i 2015 deltok alle trinn på ungdomsskolen, men bare Vg1 på alle videregående skoler. På noen få skoler var også Vg2 og Vg3 med. Når vi sammenligner resultater fra 2015 og 2018, så sammenligner vi derfor bare til og med Vg1 ettersom ikke alle skoler deltok med Vg2 og Vg3 i 2015.

Tabell 1.1 og tabell 1.2 gir en oversikt over hvilke skoler som deltok i undersøkelsen, antall svar og svarprosent.

Foto: John Schnobrich / Unsplash

Tabell 1.1: Oversikt over ungdomsskoler som deltok i Ung i Telemark 2018

Kommune	Skoler	Antall svar	Svarprosent
Bamble	Grasmyr ungdomsskole, Herre skole, Langesund ungdomsskole, Rugtvedt skole og Rønholt skole	446	93
Bø	Bø ungdomsskule	195	90
Drangedal	Drangedal 10-årige skole	142	90
Fyresdal	Gimle skule	51	93
Hjartdal	Sauland skole	72	97
Kragerø	Kragerø skole og Sannidal ungdomsskole	313	89
Kviteseid	Kviteseid skule	76	94
Nissedal	Nissedal ungdomsskule/Tveit skule	39	95
Nome	Holla 10-årige skole og Lunde 10-årige skole	226	93
Notodden	Gransherad skole, Heddal ungdomsskole og Notodden ungdomsskole	356	86
Porsgrunn	Heistad ungdomsskole, Kjølnes ungdomsskole, Sandøya montessoriskole, Stridsklev ungdomsskole, Tveten ungdomsskole og Vestsiden skole	1 161	91
Sauherad	Sauar skole og Sauherad barne- og ungdomsskole	137	93
Seljord	Seljord ungdomsskule	99	96
Siljan	Siljan ungdomsskole	80	96
Skien	Gimsøy skole, Gjerpen ungdomsskole, Gulset ungdomsskole, Kongerød ungdomsskole, Menstad ungdomsskole, Mæla ungdomsskole, Skauen kristelige skole, Grenland kristne skole og Telemark toppidrett ungdomsskole	1 716	92
Tinn	Atrå barne- og ungdomsskole, Rjukan ungdomsskole og Tinn Montessori	179	80
Tokke	Høydalsmo skule og Tokke skule	64	98
Vinje	Edland skule, Rauland skule og Åmot skule	115	92
Til sammen		5 467	91

Tabell 1.2: Oversikt over videregående skoler som deltok i Ung i Telemark 2018

* Bor enten i Tokke eller Seljord kommune

Skole	Kommune	Antall svar	Svarprosent	Andel elever bosatt i kommunen
Bamble videregående skole	Bamble	393	87	73
Bø videregående skule	Bø	328	89	38
Hjalmar Johansen videregående skole	Skien	374	74	77
Kragerø videregående skole	Kragerø	320	88	84
Kvitsund gymnas	Kviteseid	159	89	29
Nome videregående skole	Nome	305	79	32
Notodden videregående skole	Notodden	445	91	76
Porsgrunn videregående skole	Porsgrunn	705	73	69
Rjukan videregående skole	Tinn	177	77	82
Skien videregående skole	Skien	679	71	77
Skogmo videregående skole	Skien	664	84	59
Toppidrettsgymnaset i Telemark	Skien	160	67	60
Vest-Telemark videregående skule	Tokke og Seljord	189	74	37*
Til sammen		4 898	79	65

For å luke ut useriøse besvarelser, har NOVA «vasket» datamaterialet (Frøyland, 2017). Dette gjør NOVA med alle besvarelser fra Ungdata-undersøkelsene. «Vaskingen» skjer hovedsakelig på to måter. For det første fjerner de svar der det er en usannsynlig involvering i ulike aktiviteter i samme spørrebatteri, for eksempel dersom ungdommene svarer maksimumsverdien 6 ganger eller oftere på alle spørsmålene om fritid. For det andre fjerner de svar der det er usannsynlige kombinasjoner, for eksempel dersom ungdommene svarer at de har mange psykiske helseplager men samtidig er fornøyd med alle sidene ved livet sitt.

På grunn av lavt elevantall i kommunene Fyresdal, Nissedal, Kviteseid og Tokke fikk ikke ungdomsskoleelevene i disse kommunene spørsmål om hvilket klassetrinn de gikk på. I figurer og tabeller der vi fordeler svarene på klassetrinn har vi derfor ikke med disse kommunene i datamaterialet.

I noen kommuner og på noen videregående skoler er antall elever som har deltatt i undersøkelsen relativt lavt. Dersom tallene er basert på svar fra tre elever eller færre, anonymiseres disse. Dette gjør vi for å beskytte personvernet og unngå at personen(e) kan bli identifisert.

Når vi sammenligner resultatene for kommunene eller skolene i Telemark er det viktig å være klar over at en ujevn fordeling av ungdom mellom klassetrinn eller kjønn kan gi store utslag. For eksempel kan en kommune med en høy andel 10. klassinger framstå med økt sannsynlighet for bruk

av alkohol på ungdomsskolen på grunn av denne skjeve fordelingen i alder.

I de fleste kommuner er det en jevn fordeling av ungdomsskoleelever etter kjønn og klassetrinn. Unntaket er Sauherad der 58 % av ungdomsskoleelevene er gutter, Kviteseid som har 63 % jenter, Nissedal med 63 % gutter og Fyresdal med 66 % jenter.

På videregående skole er det særlig Kvitsund gymnas som har en skjev kjønnsfordeling med 65 % jenter, og Skogmo videregående skole som har 61 % gutter. Generelt sett er det færre svar fra elever på Vg2 og Vg3 enn Vg1. Det skyldes at det er færre skoleelever på Vg2 og ytterligere færre på Vg3, sammenlignet med Vg1. Svarprosenten er imidlertid på over 70 % på hvert av de tre klassetrinnene.

Ungdommenes opplevelse av å være med i undersøkelsen

Til slutt i spørreskjemaet ba vi ungdommene om å ta stilling til ulike påstander om Ungdata-undersøkelsen. Figur 1.2 viser at så mange som 98 % sier at de svarte ærlig på spørsmålene. 86 % svarer at undersøkelsen gir et godt bilde av hvordan de har det, mens 85 % mener det var lett å svare på spørsmålene. Bare 2 av 3 svarer at de fikk god informasjon om undersøkelsen i forkant. Det tyder på at vi bør informere enda bedre i fremtidige undersøkelser. Over

halvparten svarer også at undersøkelsen er altfor lang, så undersøkelsen bør bli kortere i fremtiden.

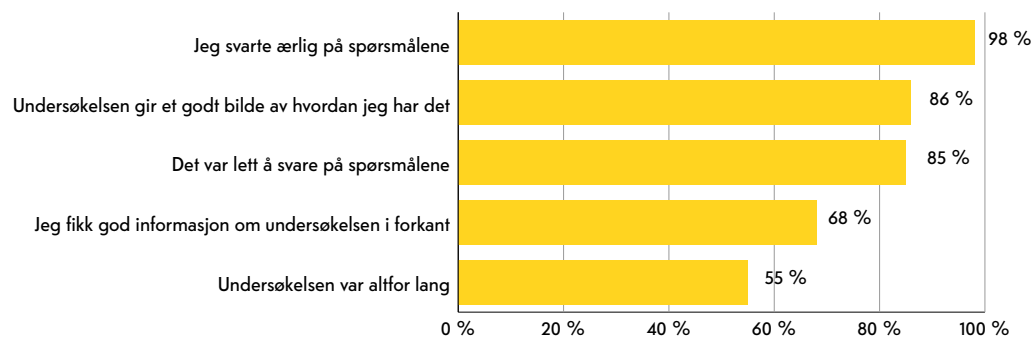
Sammenlikning med resten av landet og Telemark over tid

For å sammenligne ungdom i Telemark med ungdom i resten av landet har vi tatt i bruk data fra alle Ungdata-undersøkelser gjennomført fra 2016 til 2018. Dette datamaterialet består av svar fra nesten 250 000 ungdommer, og er representativt for Norge som helhet.

For å se utvikling over tid i Telemark, sammenligner vi svarene fra Ung i Telemark 2018 med svar fra Ung i Telemark 2015. Siden vi kun gjennomførte Ung i Telemark 2015 på 8. trinn, 9. trinn, 10. trinn og Vg1, er det bare ungdom fra disse fire trinnene som er inkludert i figurer som sammenligner svar fra 2015 og 2018. På grunn av at NOVA har revidert spørreskjemaet er det heller ikke mulig å sammenligne alle spørsmål i 2015- og 2018-undersøkelsen.

Figur 1.2: Opplevelse av å være med i undersøkelsen

Prosentandelen som mener ulike påstander om Ung i Telemark 2018 stemmer svært godt eller nokså godt. Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

Del 2. Resultater fra undersøkelsen

Tekst: Kjersti Norgård Aase, Telemark fylkeskommune

2. Familiens sosioøkonomiske status

En rekke studier viser at familiens ressurser påvirker barn og unges oppvekstvilkår (Dahl, Bergsli & van der Wel, 2014). For å undersøke hvilken betydning familiens sosioøkonomiske status har for ungdom i Telemark, måler Ung i Telemark ulike ressurser ungdommene har tilgang til gjennom foreldrene og familien sin.

Ved hjelp av opplysninger om foreldrenes utdanningsnivå og familiens tilgang til ulike materielle goder (om familien har bil, om ungdommene har eget soverom, hvor mange datamaskiner/nettbrett familien har, om familien reiser på ferie og hvor mange bøker de har hjemme), lager vi et felles mål for sosioøkonomisk status. Målet for sosioøkonomisk status er utviklet av NOVA og bl. a. brukt i Ung i Oslo 2018 (Bakken 2018b; Bakken, Frøyland & Sletten, 2016).

Målet har tre kategorier: lav, middels eller høy sosioøkonomisk status. Når vi ser på alle ungdommer i Telemark under ett, er målet laget slik at de tre kategoriene inneholder like mange ungdommer hver. Innad i hver kommune varierer imidlertid størrelsen på de tre gruppene (figur 2.1). Det er i Drangedal og Hjartdal vi finner den høyeste andelen ungdommer med lav sosioøkonomisk status, mens det er i Bø og Kviteseid vi finner den høyeste andelen ungdommer med høy sosioøkonomisk status.

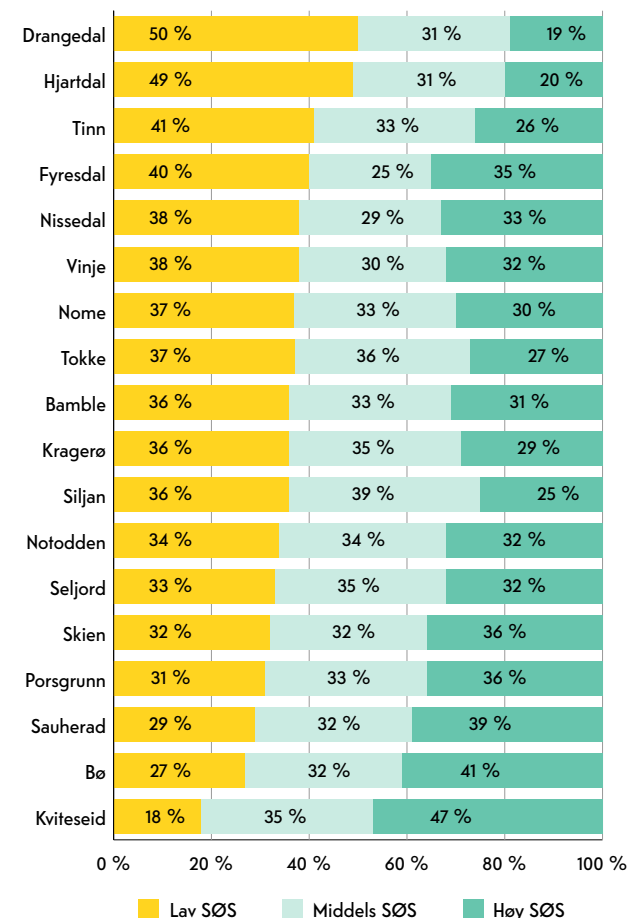
Hvordan ungdommenes sosioøkonomiske status har betydning for de aller fleste områdene Ungdataundersøkelsen kartlegger, skal vi se mer av utover i rapporten.

Foto: www.colourbox.com

Figur 2.1: Sosioøkonomisk status

Prosentandel ungdommer med ulik sosioøkonomisk status (SØS) i kommunene i Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

3. Foreldre

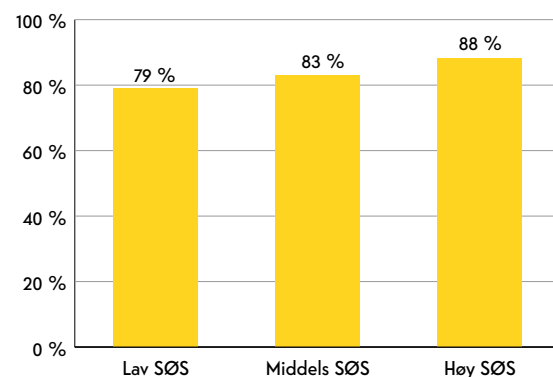
Foreldre er barn og unges viktigste omsorgspersoner, og de siste tiårene har båndene mellom ungdom og foreldre blitt stadig tettere (Bakken, 2018a). Ung i Telemark 2018 viser at de fleste ungdommer i Telemark har gode relasjoner til foreldrene sine. 84 % svarer at de er fornøyde med foreldrene. Dette er helt likt som undersøkelsen i 2015 og i landet som helhet. Det er heller ikke store forskjeller i hvor fornøyde ungdommene er med foreldrene sine etter alder og kjønn.

Derimot er ungdom som vokser opp i familier med mange sosioøkonomiske ressurser mer fornøyde med foreldrene sine enn ungdommer som vokser opp i familier med færre ressurser (figur 3.1). Mens knappe 8 av 10 ungdommer med lav sosioøkonomisk status er fornøyde med foreldrene sine, gjelder dette nesten 9 av 10 ungdommer med høy sosioøkonomisk status.

Figur 3.2 viser at nesten 9 av 10 ungdommer liker å være sammen med foreldrene sine. De fleste svarer også at foreldrene har god oversikt over hvor de er og hvem de er sammen med på fritiden, og at foreldrene deres kjenner vennene deres. Nesten 1 av 4 ungdomsskoleelever og 1 av 5 elever på videregående skole svarer at de ofte krangler med foreldrene sine. Det er særlig jenter som svarer at de ofte krangler med foreldrene sine. Hvordan ungdommene opplever forholdet til foreldrene sine har i liten grad endret seg mellom 2015 og 2018.

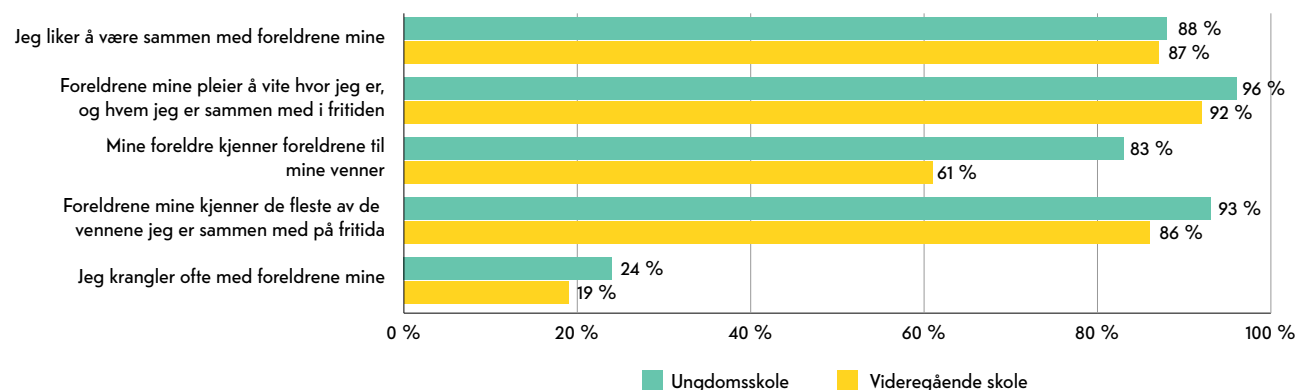
Figur 3.1: Fornøyd med foreldrene

Prosentandel som er fornøyde med foreldrene sine etter sosioøkonomisk status (SØS). Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

Figur 3.2: Forhold til foreldrene

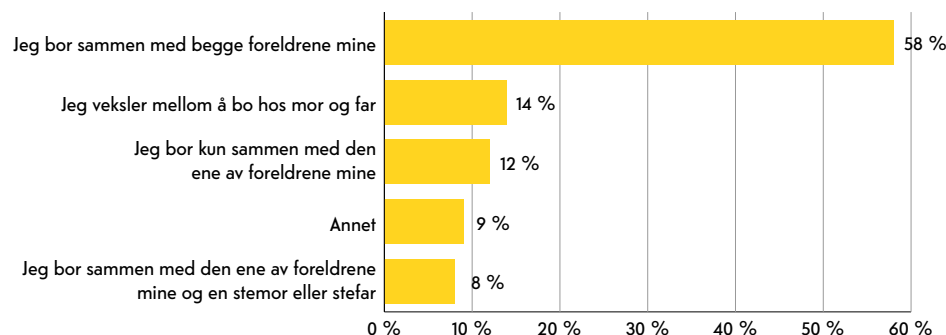
Prosentandel som svarer at utsagnet passer svært godt eller ganske godt. Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

Figur 3.3: Bosituasjon

Hvilke voksne bor du sammen med nå? Telemark 2018. Vg1–Vg3.

Figur 3.4: Innvandrerbakgrunn

Hvor er foreldrene dine født? Telemark 2018. Vg1–Vg3.

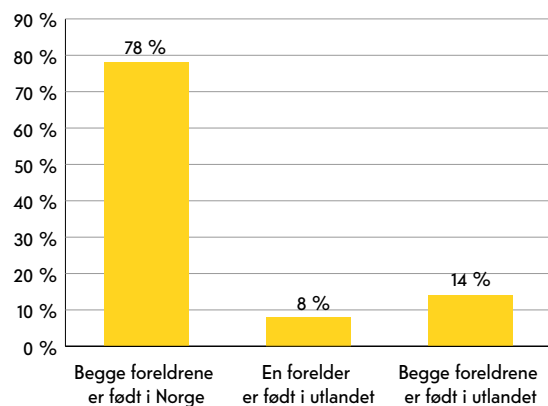

Foto: www.colourbox.com

Figur 3.3 viser at 3 av 4 ungdommer på videregående skole i Telemark bor med begge foreldrene sine, enten i samme bolig som begge (58 %) eller at de veksler mellom å bo hos mor og far (14 %). 12 % svarer at de kun bor sammen med den ene av foreldrene sine.

I 2018 har vi også spurt alle elever på videregående skole hvor foreldrene deres er født (figur 3.4). 78 % svarer at begge foreldrene deres er født i Norge, mens 8 % svarer at én av foreldrene er født i utlandet. 14 % svarer at begge foreldrene er født i utlandet. I kapittel 14 skal vi se nærmere på ungdom med innvandrerbakgrunn i Telemark.

4. Venner

Etterhvert som barn blir eldre og tilbringer mer tid utenfor familien, blir venner og nettverk stadig viktigere for dem. I ungdomstiden er forholdet til jevnaldrende særlig viktig, og kan bidra både med støtte og bekreftelse, bedre selvbilde og utvikling av sosial kompetanse (Bakken et al., 2016).

I Ung i Telemark 2018 svarer 9 av 10 ungdommer at de har minst én venn som de kan stole på og kan betro seg til om alt mulig (figur 4.1). 8-9 % svarer at de ikke tror de har én nær venn, mens 1-2 % ikke har noen de kan kalle venner

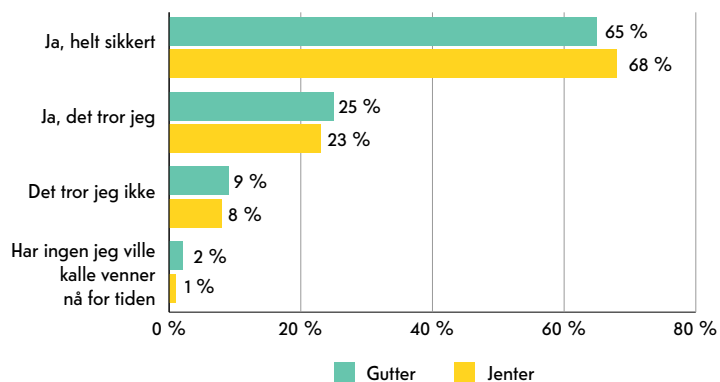
for tiden. Det er ingen store forskjeller i hvordan jenter og gutter eller elever på ulike klassetrinn svarer på dette spørsmålet. Ungdommene i 2018 svarer helt likt på dette spørsmålet som ungdommene i 2015 gjorde.

De aller fleste har et stort nettverk av venner de er sammen med. Nesten halvparten av ungdommene svarer at de som oftest er sammen med en stor vennegjeng når de er ute med venner, mens 1 av 4 svarer at de er sammen med én eller to faste venner.

Mange av ungdommene har også nære venner som de kun har kontakt med gjennom nettet (figur 4.2). Omtrent halvparten av ungdommene i Telemark svarer at de har minst én nær venn som de bare har kontakt med gjennom nettet. Det er flest gutter som oppgir dette, og andelen øker i løpet av ungdomsskolen før den går noen ned på videregående. At så mange har venner de bare har kontakt med gjennom nettet, reflekterer nok at ungdommene kommuniserer på nye måter, og ikke behøver å møtes fysisk for å ha kontakt med hverandre. Det skal vi se mer på i kapittel 7.

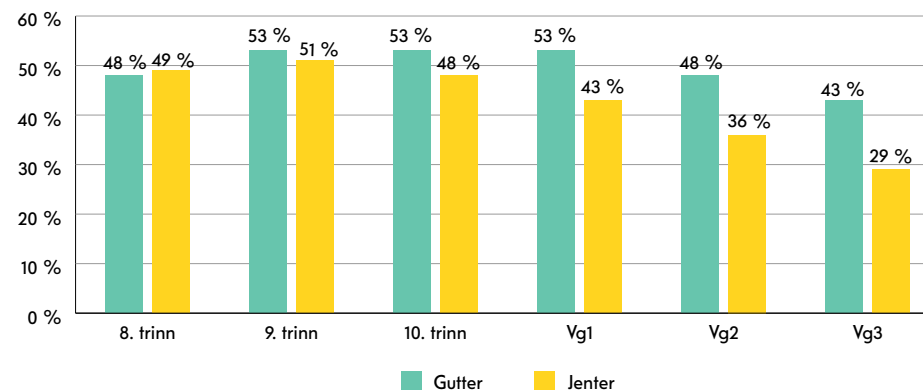
Figur 4.1: Nære venner

Prosentandel som har minst én venn som de kan stole på og kan betro seg til om alt mulig. Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

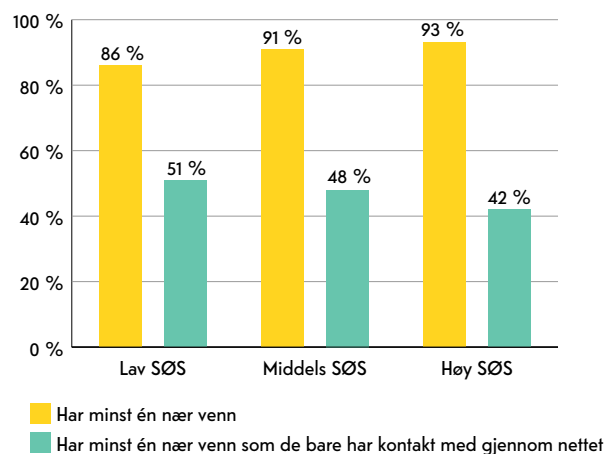
Figur 4.2: Nettvenner

Prosentandel som har minst én nær venn som de bare har kontakt med gjennom nettet. Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

Figur 4.3: Vennskap etter sosioøkonomisk status

Prosentandel som har en fortrolig venn etter sosioøkonomisk status (SØS).
Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

Figur 4.3 viser at det er flere ungdommer med høy sosioøkonomisk status som oppgir at de har fortrolige venner, enn ungdommer fra hjem med færre ressurser. Mønsteret er imidlertid omvendt når det gjelder det å ha nære venner man bare har kontakt med via nettet. Dette er vanligst blant ungdommer med lav sosioøkonomisk status.

Selv om de fleste har nære venner, er det altså rundt 1 av 10 som svarer at de ikke har en fortrolig venn. I Ung i Telemark 2018 har vi for første gang spurt om ungdommene synes det er vanskelig å få venner. Til sammen svarer 21 % av guttene og 30 % av jentene fra 8. trinn til Vg3 at utsagnet «Jeg synes det er vanskelig å få

venner» passer svært godt eller ganske godt. Dette er noe flere enn i landet som helhet der 20 % av guttene og 28 % av jentene svarer det samme.

Figur 4.4 viser at det også er mange ungdommer som oppgir at de er ensomme. Til sammen svarer 1 av 4 ungdommer i 2018 at de har vært ganske mye eller veldig mye plaget av ensomhet den siste uken. Det er langt flere jenter enn gutter som rapporterer om dette, og andelen øker i løpet av ungdomsskolen, før det stabiliserer seg eller avtar noe i løpet av videregående.

Vi ser også at det er langt flere som svarer at de er ensomme i 2018 enn i 2015, både blant gutter og jenter. De nasjonale Ungdata-tallene viser en tilsvarende økning over tid, og årets tall viser at andelen som opplever ensomhet er det høyeste som noen gang er målt i Ungdata-undersøkelsen (Bakken, 2018a).

Mobbing

I opplæringsloven slås det fast at skolen skal ha nulltoleranse mot krenking som mobbing, vold,

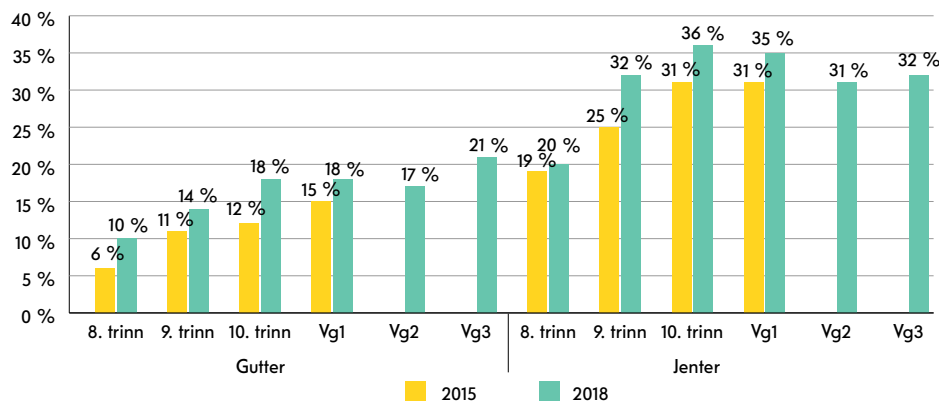
diskriminering og trakassering. Skolen skal arbeide systematisk for å fremme helse, miljø og trygghet til elevene for å oppfylle dette (Opplæringslova, 1998).

Mange elever er dessverre allikevel involvert i mobbing. I Ungdata-undersøkelsen får ikke ungdommene direkte spørsmål om mobbing, men om de har vært utsatt for eller utsetter andre for plaging, trusler og utfrysing fra andre unge på skolen eller i fritiden.

I Telemark svarer til sammen 686 elever (7 %) fra 8. trinn til Vg3 at de har blitt usatt for denne type mobbing hver

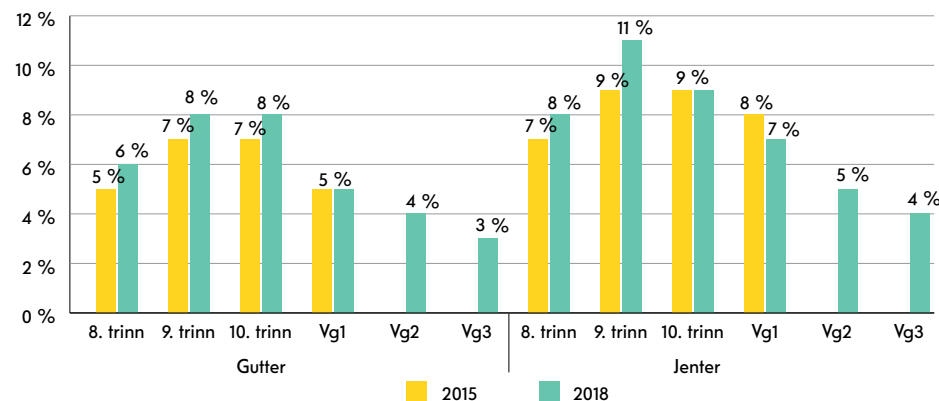
Figur 4.4: Ensomhet

Prosentandel som har vært ganske mye eller veldig mye plaget av ensomhet den siste uken. Telemark 2015 og 2018. 8. trinn–Vg3

Figur 4.5: Mobbing

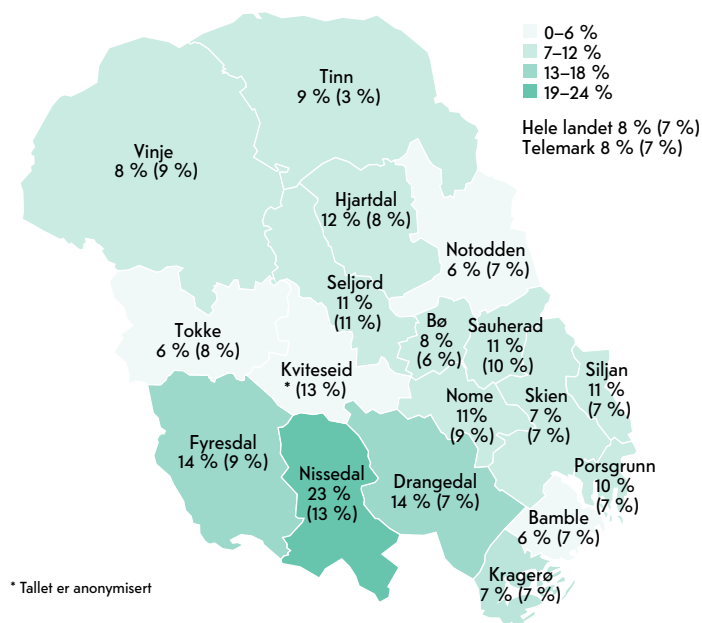
Prosentandel som blir utsatt for plaging, trusler og utfrysing fra andre unge på skolen eller i fritiden hver 14.dag eller oftere. Telemark 2015 og 2018. 8. trinn–Vg3.

Figur 4.6: Mobbing ungdomsskole

Prosentandel ungdomsskoleelever i hver kommune som blir utsatt for plaging, trusler og utfrysing fra andre unge på skolen eller i fritiden hver 14. dag eller oftere. Telemark 2018 (tall for 2015 i parentes). 8.–10. trinn.

14. dag eller oftere. 255 elever (2,5 %) svarer at de utsetter andre for dette, mens 124 elever (1 %) svarer at de både blir mobbet og mobber andre.

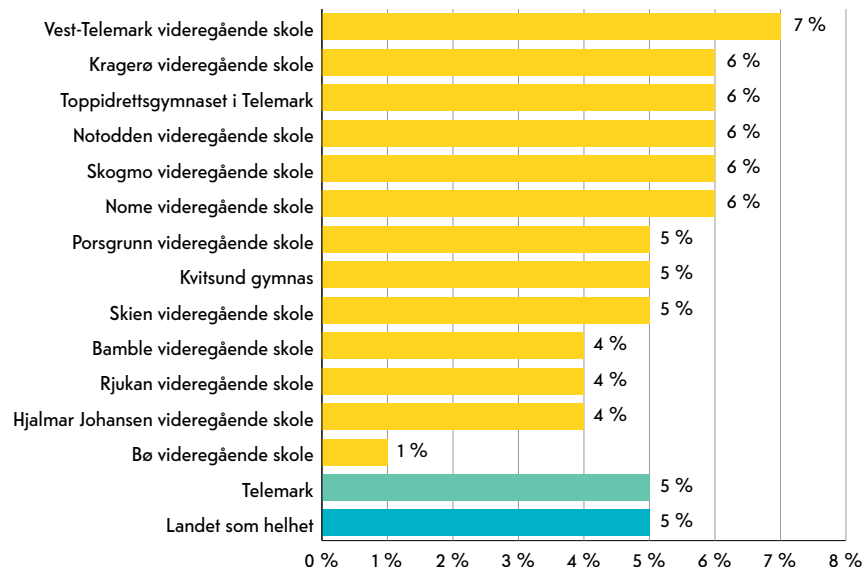
Figur 4.5 viser at andelen elever som blir utsatt for mobbing øker gjennom ungdomsskolen for deretter å avta i løpet av videregående. På alle trinn er det flere jenter enn gutter som svarer at de er utsatt for mobbing. Både blant jenter og gutter er det flere ungdomsskoleelever som ble

utsatt for mobbing i 2018 enn i 2015. På Vg1 har det vært en liten nedgang for jenter, mens andelen har vært stabil blant gutter.

Det å være utsatt for mobbing fra andre er mest utbredt blant unge med lav sosioøkonomisk status, men forskjellene er små. Andelen som utsettes for mobbing i Telemark er omtrent som i landet som helhet.

Figur 4.7: Mobbing videregående skole

Prosentandel som blir utsatt for plaging, trusler og utfrysing fra andre unge på skolen eller i fritiden hver 14. dag eller oftere per videregående skole. Telemark 2018. Vg1–Vg3.

Figur 4.6 og 4.7 viser at andelen ungdomsskoleelever og elever på videregående skole som blir utsatt for plaging, trusler og utfrysing fra andre unge på skolen eller fritiden varierer en del mellom kommunene og skolene.

En ny type mobbing som har blitt mer aktuell de siste årene er digital mobbing. I Ung i Telemark 2018 har vi for første gang spurt om elevene har blitt utsatt for ulike typer plaging eller trusler via nettet eller mobil de siste 12 månedene. Figur 4.8 viser prosentandelen ungdomsskoleelever og videregåendeelever som minst én gang i løpet av det siste året har blitt utsatt for følgende:

- at noen via nettet eller mobil har skrevet sårende ting til dem
- at noen har stengt dem ute fra sosiale ting på nettet
- at noen via nettet eller mobil har truet dem
- at noen har lagt ut sårende bilder eller videoer av dem på nettet eller mobil

Flertallet har ikke opplevd dette, men en del, særlig jenter, rapporterer om negative hendelser på nettet. De fleste svarer at dette har skjedd én gang, men det er også en del som gjentatte ganger har blitt utsatt for negative hendelser på nettet. Omfanget varierer lite mellom klassetrinnene, og tallene for Telemark er omtrent som de nasjonale Ungdata-tallene på dette området.

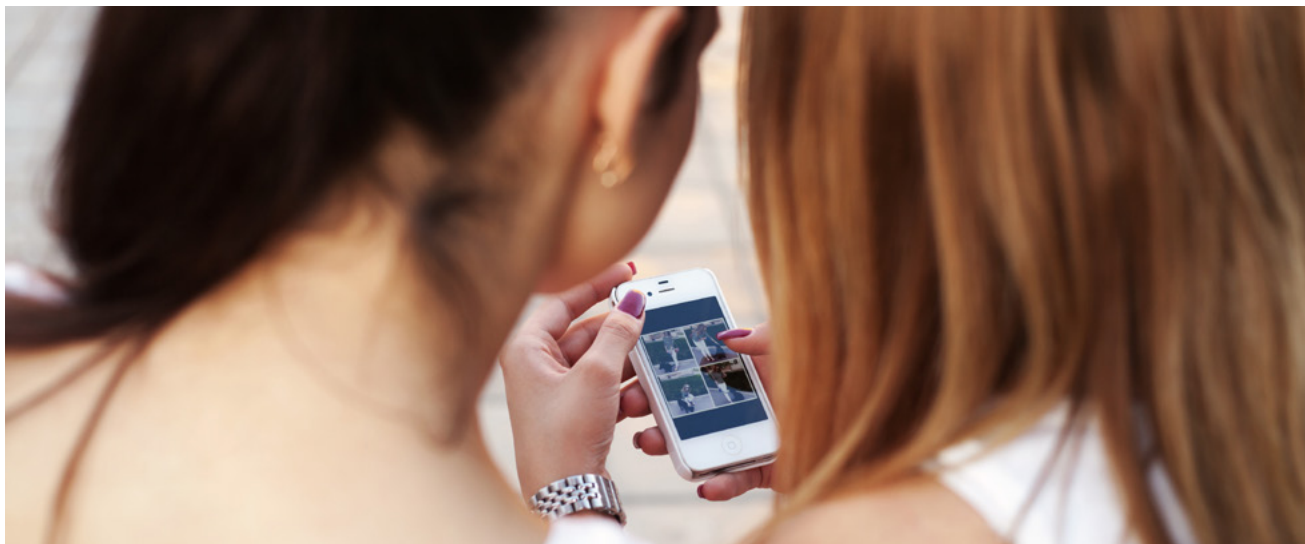
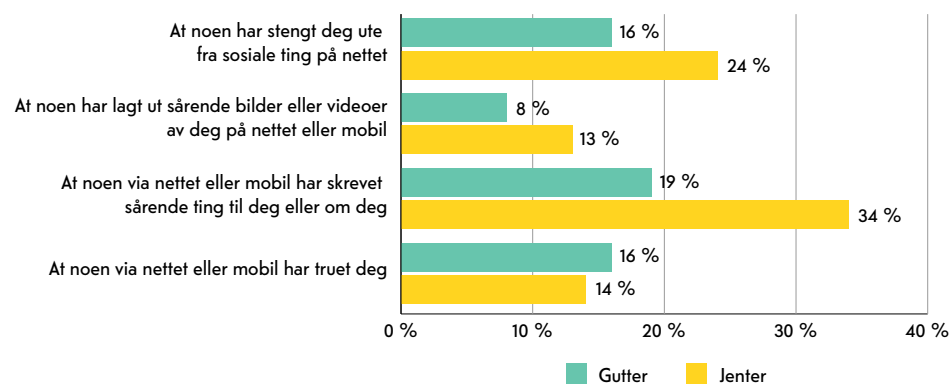

Foto: www.colourbox.com

Figur 4.8: Nettmobbing

Prosentandel som har blitt utsatt for ulike typer plaging eller trusler via nettet eller mobil minst én gang de siste 12 månedene. Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

5. Skole

Skolen griper inn i store deler av hverdagen til dagens unge, og er en av de mest sentrale arenaene for de daglige ansikt-til-ansikt-møtene ungdom imellom. Skolen er også en viktig arena for å utjevne sosiale helseforskjeller, ettersom man der kan nå de aller fleste uavhengig av familiens sosioøkonomiske status.

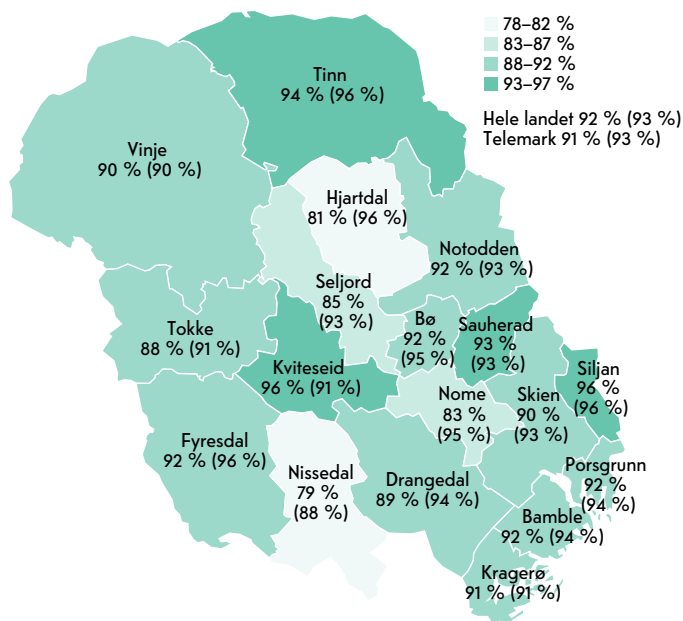
Trivsel og læringsmiljø

I Ung i Telemark 2018 svarer at 9 av 10 ungdommer fra 8. trinn til Vg3 at de trives på skolen, og 2 av 3 er fornøyde med skolen de går på. Andelen ungdomsskoleelever som trives på skolen varierer fra 79 % i Nissedal til 96 % i Siljan og Kviteseid (figur 5.1). I nesten alle kommunene er det færre som svarer at de trives på skolen i 2018 enn i 2015.

Blant elever på videregående skoler varierer andelen som trives på skolen fra 96 % på Bø videregående skule til 86 % på Vest-Telemark videregående skule (figur 5.2). Figuren viser alle trinn. Ser vi bare på Vg1 og sammenligner undersøkelsen i 2015 og 2018, ser vi at andelen som trives har gått noe ned på alle skoler bortsett fra Bamble, Skogmo, Nome og Bø videregående skoler.

Figur 5.1: Trivsel på ungdomsskolen

Prosentandel ungdomsskoleelever i hver kommune som er helt eller litt enige i at de trives på skolen. Telemark 2018 (tall for 2015 i parentes). 8.–10. trinn.

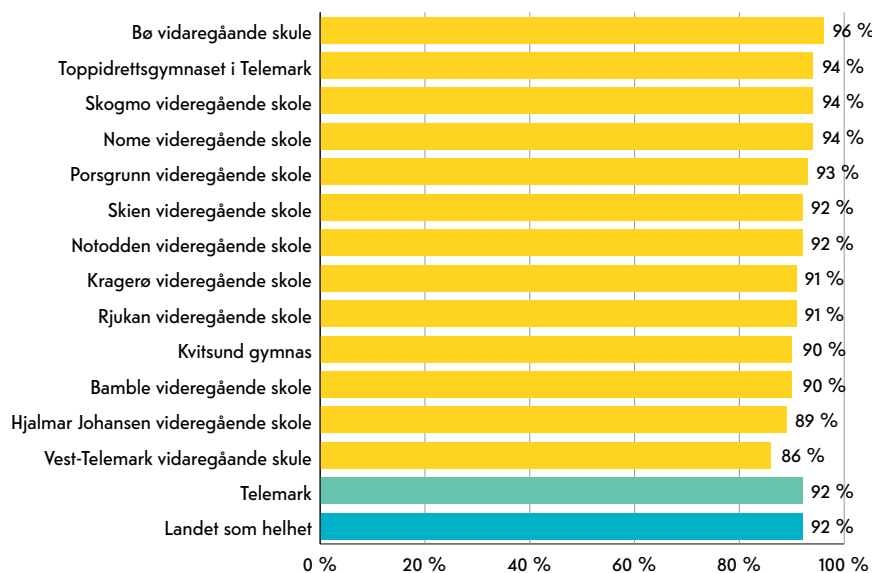
Det at noen færre enn før trives på skolen, finner vi også i de nasjonale Ungdata-tallene. Siden 2012 har andelen som trives på skolen blitt noe lavere for hvert år.

Figur 5.2: Trivsel på videregående skole

Prosentandel som er helt eller litt enige i at de trives på skolen per videregående skole. Telemark 2018. Vg1–Vg3.

Når det gjelder trivsel på skolen er det tydelige forskjeller etter sosioøkonomisk status. Ungdommer med høy sosioøkonomisk status trives i større grad enn ungdommer med lav sosioøkonomisk status. Disse forskjellene har økt litt siden undersøkelsen i 2015.

Et stort flertall av ungdommene i Telemark svarer også at de opplever at lærerne bryr seg om dem og at de finner seg godt til rette i det sosiale miljøet på skolen. Figur 5.3 viser imidlertid at andelen som svarer dette har gått noe ned

fra 2015 til 2018. Samtidig har andelen som svarer at de synes skolehverdagen er kjedelig, og som gruer seg til å gå på skolen gått noe opp. I 2018 svarer 7 av 10 ungdommer at de kjeder seg på skolen, mens 1 av 5 ofte gruer seg til å gå på skolen. Gjennom hele ungdomstiden er det flere jenter som svarer at de ofte gruer seg til å gå på skolen sammenlignet med gutter. Det er særlig de to siste årene på ungdomsskolen at mange kjeder seg, og at mange ofte gruer seg til å gå på skolen.

Figur 5.3: Skolehverdagen

Prosentandel som er helt eller litt enig i ulike utsagn om hvordan de har de på skolen. Telemark 2015 og 2018. 8. trinn–Vg1.

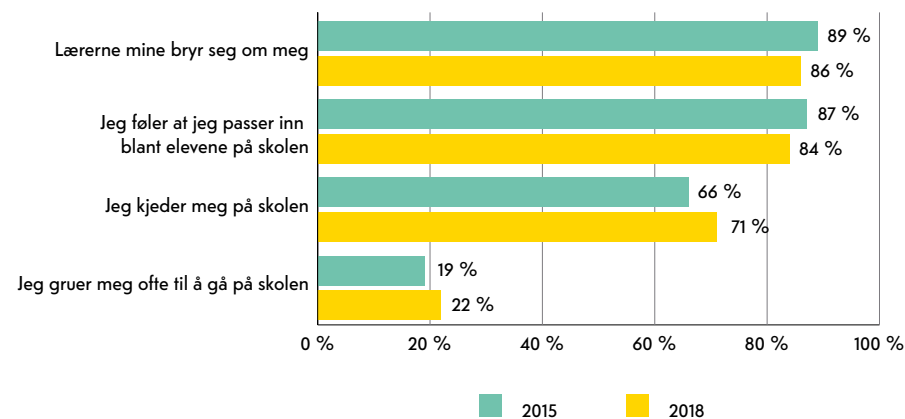

Foto: Stina Glømmi

Figur 5.4 viser at de fleste elevene svarer at de samarbeider med andre i timene. Samtidig går mye av tiden med til at elevene jobber én og én. Rundt 8 av 10 elever svarer at de forstår tilbakemeldingene de får fra lærerne, og at de skjønner hva læreren mener når de forklarer noe i timene. 1 av 3 svarer imidlertid at lærerne ofte bruker ord og uttrykk som er vanskelige å forstå. Hvordan elevene svarer på disse spørsmålene har i liten grad endret seg fra 2015 til 2018.

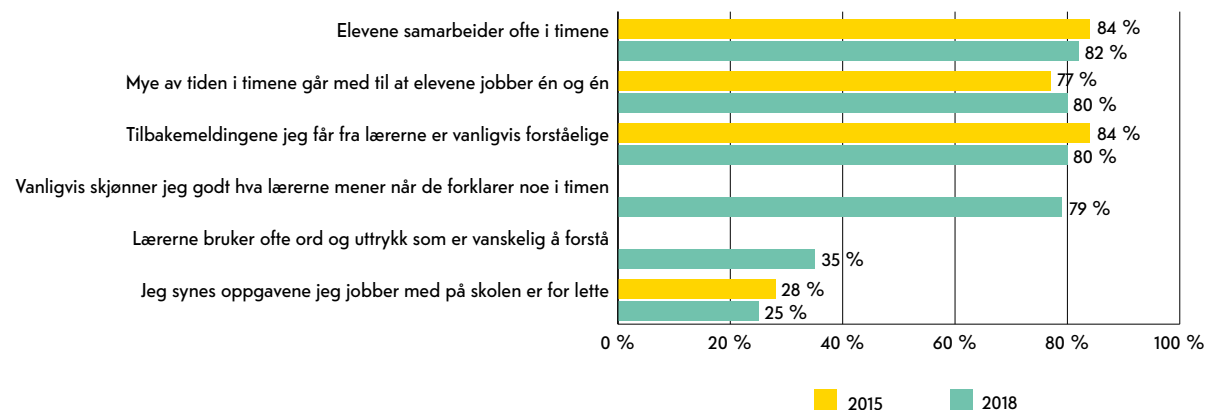
Lekser

Lekser har en lang tradisjon i norsk skole, og er noe de fleste skoler pålegger elevene sine (Bakken, 2018a). I Ungdata-undersøkelsen har ungdommene blitt spurt om hvor lang tid de i snitt bruker på lekser og annet skolearbeid utenom skoletida hver dag. Generelt sett er det mange flere jenter enn gutter som bruker mye tid på lekser (figur 5.5). I 2018 svarer 1 av 3 gutter på ungdomstrinnet at de bruker minst én time per dag på lekser, mens halvparten av jentene gjør det samme. De samme kjønnsforskjellene ser vi også på Vg1.

De nasjonale Ungdata-tallene har vist at tiden norske ungdommer brukte på lekser økte i løpet av 2000-tallet fram til 2015, særlig blant jenter. Nå har denne trenden imidlertid blitt brutt, og de siste årene er det betydelig færre som bruker mye tid på lekser (Bakken, 2018a). Det samme mønsteret ser vi også i Telemark. Det er langt

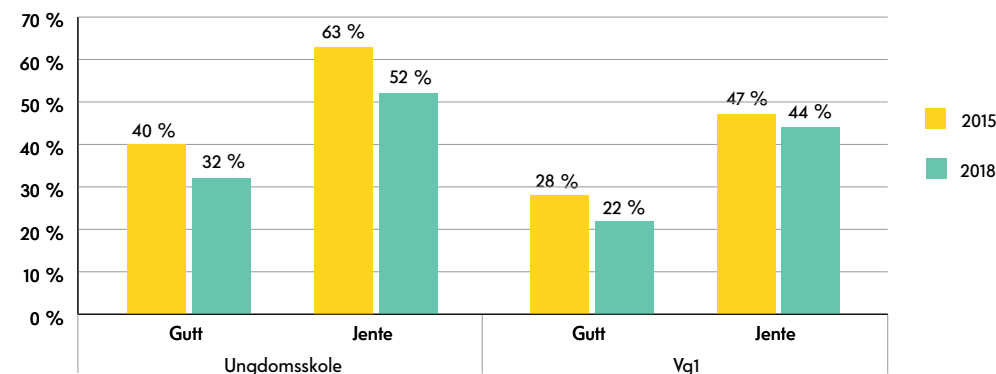
Figur 5.4: Klasseromsmiljø

Prosentandel som mener utsagnet stemmer svært godt eller ganske godt. Telemark 2015 og 2018. 8. trinn–Vg1.

Figur 5.5: Lekser

Prosentandel som bruker minst én time på lekser hver dag (utenom skoletid). Telemark 2015 og 2018. 8. trinn–Vg1.

færre ungdommer som bruker mye tid på lekser i 2018 sammenlignet med 2015, særlig på ungdomsskolen.

Nedgangen kan skyldes at noen skoler og lærere har gått bort fra lekser, men det er også tegn til at ungdommenes motivasjon for hjemmearbeid har endret seg. Det er flere ungdommer i Telemark i 2018 enn 2015 som svarer at de ikke har gjort leksene sine. I 2018 svarer 25 % av elevene på ungdomsskolen og Vg1 at de noen ganger i uka eller

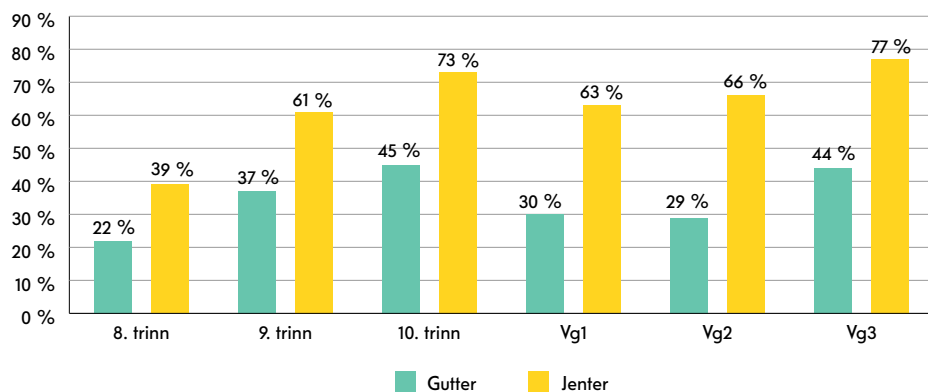
oftere ikke hadde fått gjort leksene sine. I 2015 svarte 20 % det samme. I 2018 er det også mange flere som svarer at de synes det er vanskelig å konsentrere seg når de gjør lekser hjemme. Mens 3 av 10 elever fra 8. trinn til Vg1 svarte dette i 2015, svarer 5 av 10 elever det samme i 2018.

De aller fleste ungdommer opplever fra tid til annen at de kan bli stresset av skolearbeidet. I Ung i Telemark 2018 svarer omtrent halvparten av ungdommene fra 8.

trinn til Vg3 at de ofte eller svært ofte blir stresset av skolearbeidet. 1 av 5 ungdommer svarer at de sjelden eller aldri opplever stress i tilknytning til skolearbeidet. Figur 5.6 viser at jenter i mye større grad enn gutter blir stresset av skolearbeidet. For begge kjønn øker skolestresset i løpet av ungdomsskolen, går noe ned på Vg1, for så å øke igjen mot slutten av videregående skole. Tallene for Telemark er omtrent som landet som helhet. Stress i forbindelse med skole og skolearbeid skal vi se nærmere på i kapittel 15.

Figur 5.6: Skolestress

Prosentandel som ofte eller svært ofte blir stresset av skolearbeidet. Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

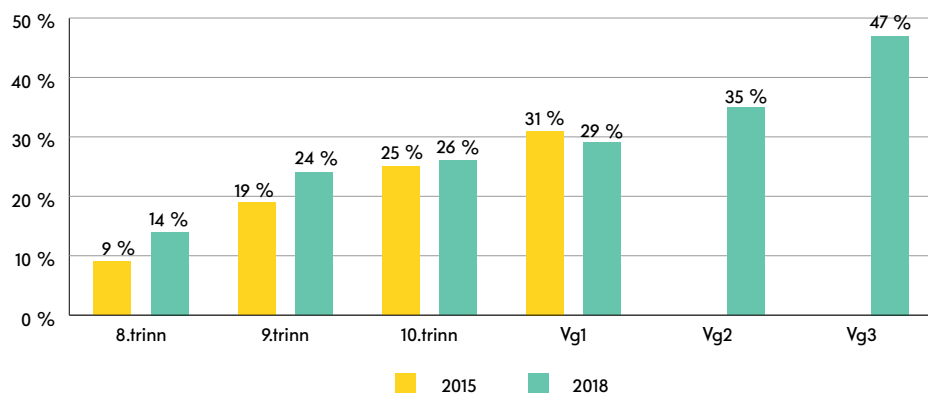
Skulking

De aller fleste ungdommer uttrykker restriktive holdninger til fravær på skolen, men mange har likevel en del ugyldig fravær eller skulk. Dårlige relasjoner til lærere og medelever, manglende mestring og kjedsomhet på skolen er noen av grunnene ungdommene selv oppgir som årsaker til hvorfor de ikke er på skolen. Mange av de som skulker mye opplever også andre type problemer, for eksempel når det gjelder familie, rusmiddelbruk og psykisk helse (Kaspersen et al., 2013).

Figur 5.7 viser at flertallet av elevene ikke har skulket skolen det siste året. Andelen som har skulket minst én gang øker imidlertid gjennom ungdomsårene. Mens 14 % av elevene på 8. trinn skulket minst én gang det siste året i 2018, gjorde nær halvparten av elevene på Vg3 det samme. Sammenligner vi undersøkelsene i 2015 og 2018 ser vi at andelen som skulker på ungdomsskolen har gått noe opp, mens andelen på Vg1 har gått noe ned. Det samme mønsteret ser vi også i de nasjonale Ungdata-tallene. Nedgangen på Vg1 kan ha sammenheng med innføring av nye fraværsregler i videregående skole, som kom i 2016.

Figur 5.7: Skulking

Prosentandel som har skulket skolen minst én gang det siste året. Telemark 2015 og 2018. 8. trinn–Vg3.

Vi ser også at det å skulke skolen varierer med sosioøkonomisk status. Mens 30 % av ungdommene i Telemark med lav sosioøkonomisk status skulket skolen minst én gang det siste året, gjorde 25 % av ungdommene med høy sosioøkonomisk status det samme.

Skolemotivasjon

I Ung i Telemark 2018 har elevene på videregående skole fått spørsmål om de i løpet av det siste året har hatt tanker om å slutte på skolen. De aller fleste (65 %) har aldri hatt tanker om å slutte, mens 19 % har hatt slike tanker,

men sjeldent. 8 % har av og til hatt tanker om å slutte på videregående skole, mens 6 % ofte har hatt slike tanker.

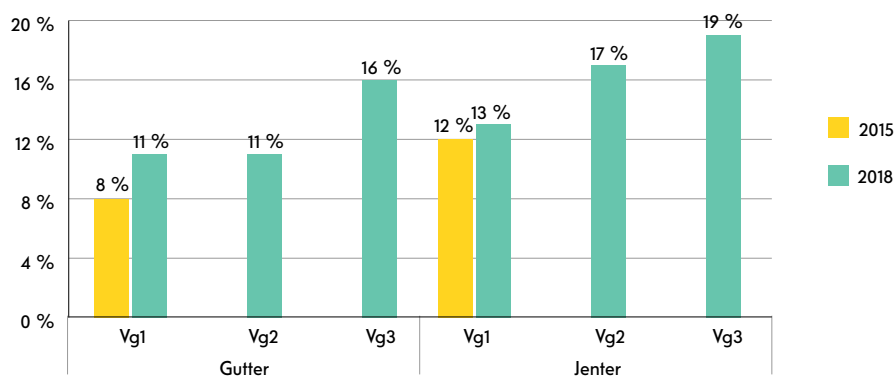
Figur 5.8 viser at det er langt flere jenter enn gutter som har hatt tanker om å slutte på videregående skole. Det å ha slike tanker er vanligst på Vg3. Sammenligner vi med undersøkelsen i 2015 ser vi at flere svarer at de har hatt tanker om å slutte på videregående skole i 2018 enn i 2015. Det er et paradoks all den tid andelen som fullfører

og består videregående opplæring har økt i den samme tidsperioden.

Hvordan ungdommene på ulike utdanningsprogram svarer på dette spørsmålet varierer mye (figur 5.9). Mens 29 % av elevene på medier og kommunikasjon av og til eller ofte har hatt tanker om å slutte på videregående skole, gjelder dette 6 % av elevene på naturbruk.

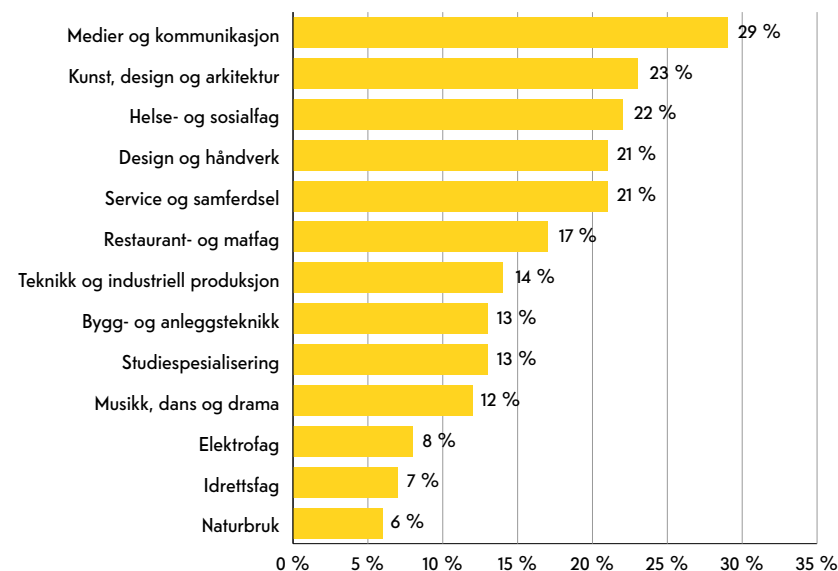
Figur 5.8: Skolemotivasjon

Prosentandel som av og til eller ofte har hatt tanker om å slutte på videregående skole i løpet av dette året. Telemark 2015 og 2018. Vg1–Vg3.

Figur 5.9: Skolemotivasjon på ulike utdanningsprogram

Prosentandel elever på ulike utdanningsprogram som av og til eller ofte har hatt tanker om å slutte på videregående skole i løpet av dette året. Telemark 2018. Vg1–Vg3.

6. Framtidsorientering

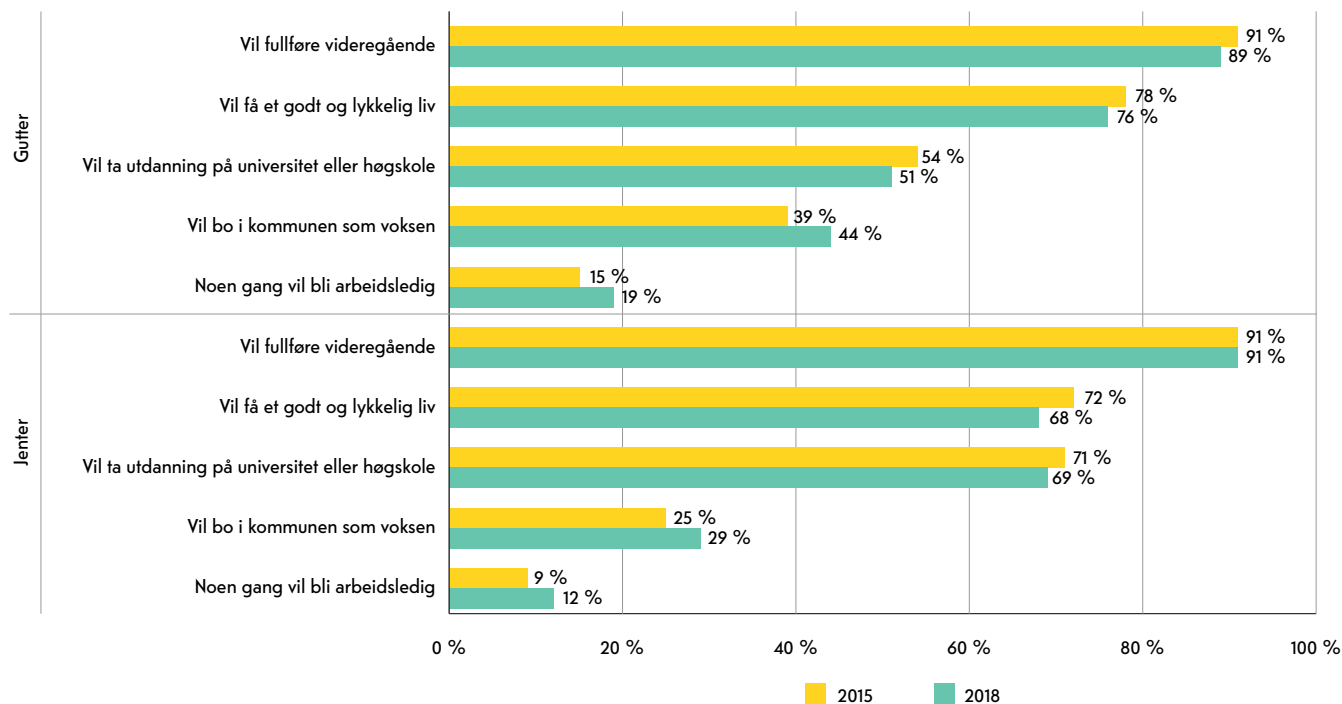
I Ung i Telemark er det flere spørsmål der ungdommene blir bedt om å tenke på hvordan framtiden deres blir. Selv om det er vanskelig å svare på slike hypotetiske spørsmål om framtida, og mange svarer vet ikke, viser figur 6.1 at de fleste er optimistiske med tanke på framtiden. I 2018 svarer 91 % av jentene og 89 % av guttene i Telemark at de tror de vil fullføre videregående opplæring, 68 % av jentene og 76 % av guttene tror de vil få et godt og lykkelig liv, og bare 12 % av jentene og 19 % av guttene tror de noen gang vil bli arbeidsledige.

Samtidig er det tegn til mindre framtidsoptimisme i 2018 enn i 2015. Færre tror de vil få et godt og lykkelig liv og flere tror de vil bli arbeidsledige. Det er også færre som tror de vil ta utdanning på universitet eller høyskole. Samtidig er det flere, både jenter og gutter, som tror de vil bo i kommunen der de bor når de blir voksne. Den samme trenden, med noe mindre framtidsoptimisme enn før, finner vi også i de nasjonale Ungdata-tallene.

Figur 6.2 viser at det er tydelige forskjeller i hvordan ungdommene svarer på disse spørsmålene etter sosioøkonomisk status. Ungdom fra hjem med færre sosioøkonomiske ressurser er generelt sett mindre optimistiske med tanke på framtiden enn ungdommer fra hjem med høy sosioøkonomisk status. I tillegg er

Figur 6.1: Framtidsorientering

Hvordan tror du at framtida di vil bli? Prosentandel ungdomsskoleelever og elever på Vg1 i Telemark i 2015 og 2018 som tror at de ...

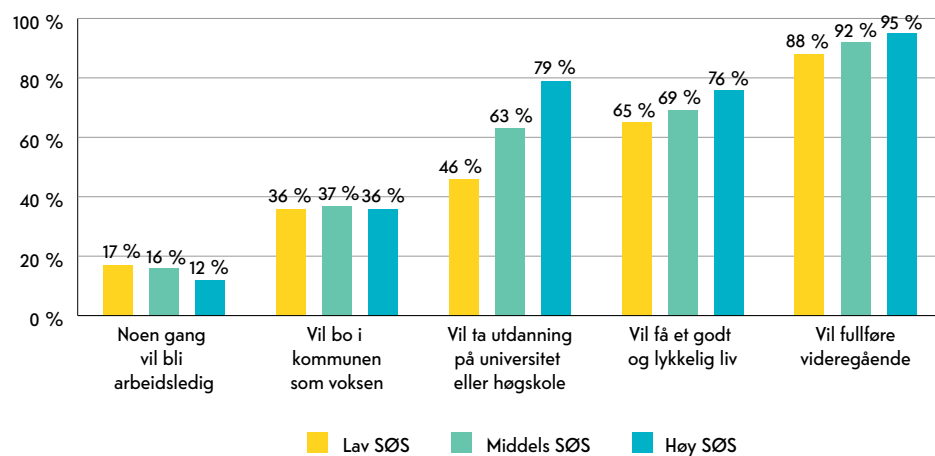

det langt færre med lav sosioøkonomisk status som tror de vil ta høyere utdanning enn ungdommer med høy sosioøkonomisk status. Det er ikke et mål i seg selv at alle skal ta høyere utdanning, men alle skal oppleve at de har like muligheter, uavhengig av foreldrenes og familiens utdannings- og inntektsnivå.

Figur 6.2: Framtidsorientering etter sosioøkonomisk status

Hvordan tror du framtida di vil bli? Prosentandel ungdomsskoleelever og elever på videregående skole i Telemark i 2018 fordelt etter sosioøkonomisk status (SØS) som tror at de ...

7. Fritid

Ungdommenes fritid er i endring, og hjemmet er et stadig viktigere oppholdssted for ungdom. I Ung i Telemark 2018 svarer 3 av 4 ungdommer at de har vært hjemme hele kvelden minst to kvelder den siste uka. 1 av 4 har vært hjemme hele kvelden minst seks ganger, altså nesten hver dag.

Det kan være flere grunner til at ungdommene har blitt mer hjemmekjære. Sosiale medier og nett som gjør at man kan være hjemme og samtidig ha kontakt med venner kan være en årsak. Andre har pekt på at generasjonskløfta mellom foreldre og barn er mindre enn tidligere, og at det derfor er mer attraktivt å være hjemme (Bakken, 2018a). Som vi så i kapittel 3 oppgir mange ungdommer i Telemark at de har et nært og tillitsfullt forhold til foreldrene sine.

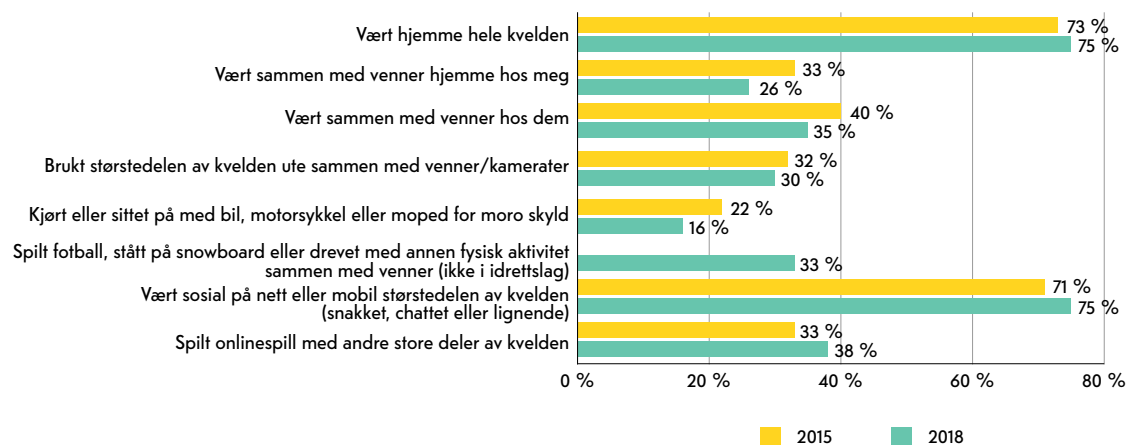
Hvordan ungdommer er sammen med andre ungdommer på fritiden har også endret seg fra 2015 og 2018. Figur 7.1 viser at mange fortsatt møter hverandre fysisk enten hjemme hos hverandre eller ute. Det er imidlertid langt færre som er sammen med venner hjemme hos hverandre i 2018 enn i 2015. Nedgangen er størst blant guttene. Det er også færre som bruker størstedelen av kvelden ute sammen med venner, eller som har kjørt eller sittet på med bil/ motorsykkel/moped sammenlignet med i 2015. Derimot er det mange flere som svarer at de ofte har vært sosiale via

Foto: Jeshoots.com / Unsplash

Figur 7.1: Fritidsaktiviteter

Her blir det nevnt en del aktiviteter som du kan bruke fritida di til. Tenk tilbake på den siste uka. Hvor mange ganger har du ... Prosentandel som har svart to ganger eller oftere. Telemark 2015 og 2018. 8. trinn-Vg1.

nettet, mobil eller online spill. Det er særlig guttene som bidrar til denne økningen.

Trenden der stadig færre er fysisk sammen med venner, enten hjemme eller ute, ser vi også i de nasjonale Ungdata-tallene.

Mediebruk

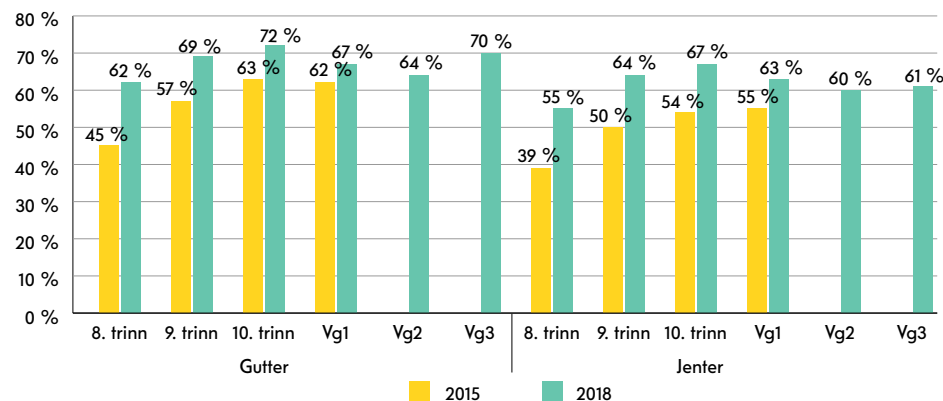
Digitale medier spiller en stor rolle i ungdommenes sosiale liv og mange bruker mye tid på digitale aktiviteter. I 2018 svarer 2 av 3 ungdommer (64 %) at de bruker tre timer eller mer foran skjerm i løpet av dagen utenom skoletid. I 2015 var denne andelen 53 %. I både 2015 og 2018 var disse tallene høyere i Telemark enn i landet som helhet.

Figur 7.2 viser at skjermbruken øker for hvert klassetrinn på ungdomsskolen, for så å gå noe ned på videregående. Unntaket er blant gutter på Vg3 der svært mange bruker minst tre timer på skjerm hver dag. Når vi sammenligner undersøkelsene i 2015 og 2018 ser vi at både gutter og jenter på alle klassetrinn bruker mer tid på skjermaktiviteter i 2018 sammenlignet med 2015.

På alle klassetrinn bruker gutter mer tid foran skjerm enn jenter. De største kjønnsforskjellene finner vi imidlertid når vi ser på hva gutter og jenter bruker mediene til. Figur 7.3 viser at guttene bruker langt mer tid på dataspill og

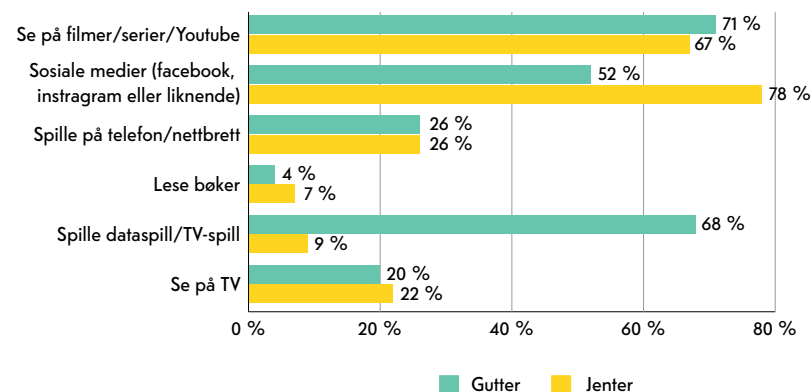
Figur 7.2: Skjermbruk

Prosentandel som bruker minst tre timer foran skjerm utenom skoletid. Telemark 2015 og 2018. 8. trinn–Vg3.

Figur 7.3: Mediebruk

Prosentandel som bruker minst én time hver dag på følgende ... Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

TV-spill, mens jentene bruker mest tid på sosiale medier som Facebook og Instagram. Mange jenter og gutter bruker også mye tid på å se på filmer, serier eller Youtube.

Sammenligner vi undersøkelsene i 2015 og 2018, har andelen ungdommer som bruker tid på å se på TV og lese bøker gått ned, mens flere bruker tid på sosiale medier. Flere gutter bruker også tid på å spille dataspill/TV-spill.

Figur 7.4 viser at ungdommer med lav sosioøkonomisk status er overrepresentert blant de som bruker mye tid på skjermaktiviteter. Sammenligner vi undersøkelsene

i 2015 og 2018 ser vi at det er flere som bruker mer tid foran skjerm i 2018 uavhengig av sosioøkonomisk status. Samtidig har de sosioøkonomiske forskjellene i skjermbruk vært stabile siden undersøkelsen i 2015.

Organisert fritid

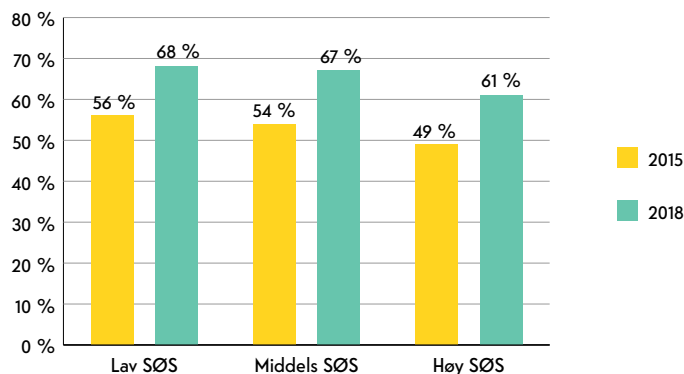
Til tross for at ungdommer i Telemark både er hjemmekjære og bruker mye av fritiden på digitale medier, er det fortsatt mange som deltar i organiserte fritidsaktiviteter. Til sammen svarer over halvparten

(56 %) av ungdommene i Telemark at de er medlem av en organisasjon, klubb, lag eller forening. 3 av 4 har deltatt på en eller annen aktivitet i regi av idrettslag, fritidsklubb, korps, kor, kulturskole, religiøs forening eller annen organisasjon eller klubb i måneden før de svarte på undersøkelsen. Disse tallene er omtrent som i Ung i Telemark 2015, men litt lavere enn de nasjonale Ungdata-tallene.

Figur 7.5 viser at de aller fleste ungdommer i Telemark har deltatt på minst fem organiserte fritidsaktiviteter den siste måneden. Andelen går imidlertid ned i løpet av

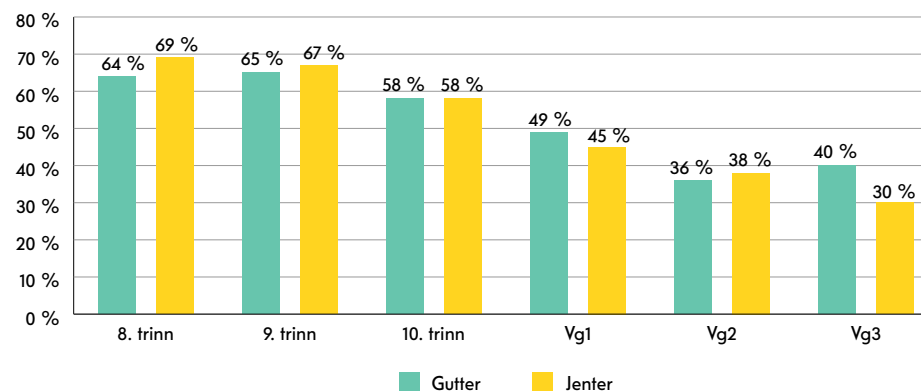
Figur 7.4: Skjermbruk etter sosioøkonomisk status

Prosentandel som bruker minst tre timer foran skjerm utenom skoletid etter sosioøkonomisk status (SØS). Telemark 2015 og 2018. 8. trinn–Vg1.

Figur 7.5: Organiserte fritidsaktiviteter

Prosentandel som har deltatt på minst fem organiserte fritidsaktiviteter den siste måneden. Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

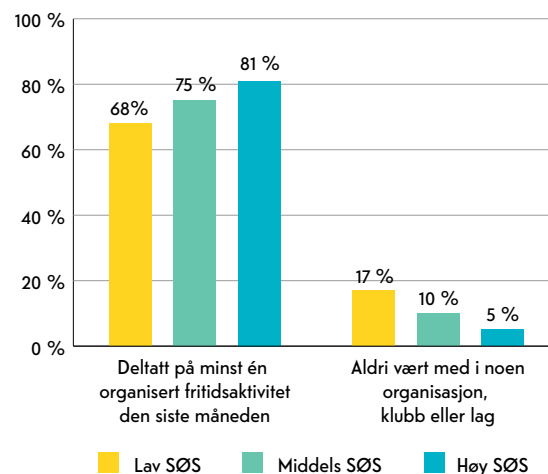
ungdomstiden. På ungdomsskolen er det litt flere jenter enn gutter som jevnlig deltar på organiserte fritidsaktiviteter. På videregående er dette mønsteret omvendt, der guttene i større grad enn jentene er aktive i fritidsorganisasjoner. Unntaket er på Vg2 der litt flere jenter enn gutter driver med organiserte fritidsaktiviteter.

Ungdommer med høy sosioøkonomisk status er generelt mer aktive i organiserte fritidsaktiviteter enn ungdommer med lav sosioøkonomisk status (figur 7.6). Mens over 80 % av ungdommer med høy sosioøkonomisk status deltok på minst én organisert fritidsaktivitet den siste måneden, gjelder dette under 70 % av ungdommer med lav sosioøkonomisk status. Det er også mange flere ungdommer med lav sosioøkonomisk status som aldri har vært med i noen organisasjon, klubb eller lag.

Idrett er den organiserte fritidsaktiviteten som flest ungdommer i Telemark deltar i (figur 7.7). Andelen som er aktive i idrett synker imidlertid mye med alderen. Mens nesten 7 av 10 ungdommer på 8. trinn har deltatt i organisert idrett den siste måneden, svarer 3 av 10 ungdommer på Vg3 det samme. Det betyr at omtrent 4 av 10 ungdommer faller fra organisert idrett i løpet av ungdomstiden. På hvert klassetrinn er det litt flere gutter enn jenter som deltar i organisert idrett. Kjønnsforskjellene øker litt med alderen ettersom det er flere jenter enn gutter som faller fra.

Figur 7.6: Organiserte fritidsaktiviteter etter sosioøkonomisk status

Prosentandel som har deltatt på minst én organisert fritidsaktivitet den siste måneden etter sosioøkonomisk status og prosentandel som aldri har vært med i noen organisasjon, klubb eller lag etter sosioøkonomisk status. Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

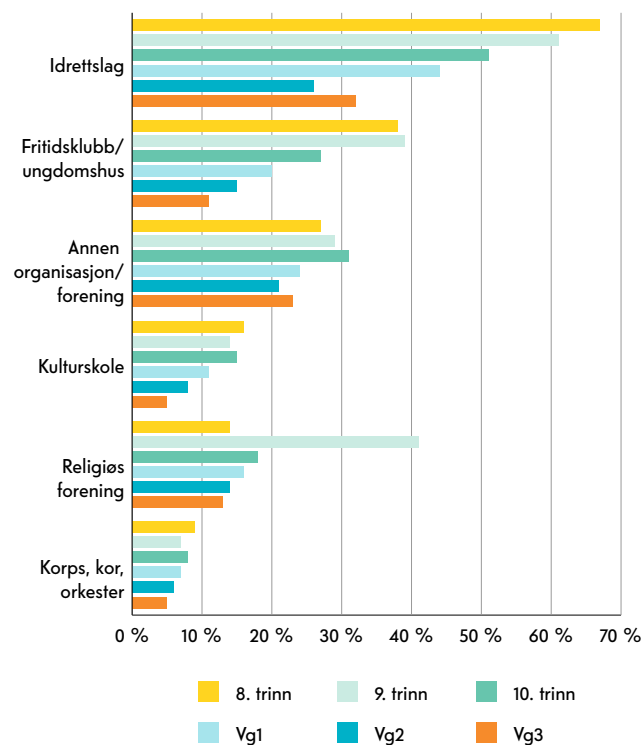
Til tross for at norsk idrett har visjonen «idrettsglede for alle» (Norges idrettsforbund, 2015), er det store sosioøkonomiske forskjeller i hvem som deltar i aktiviteter

i regi av idrettslag. Mens 41 % av ungdommer med lav sosioøkonomisk status deltok på aktiviteter i et idrettslag minst én gang den siste måneden, gjorde 48 % av de med

middels sosioøkonomisk status, og 59 % av de med høy sosioøkonomisk status det samme.

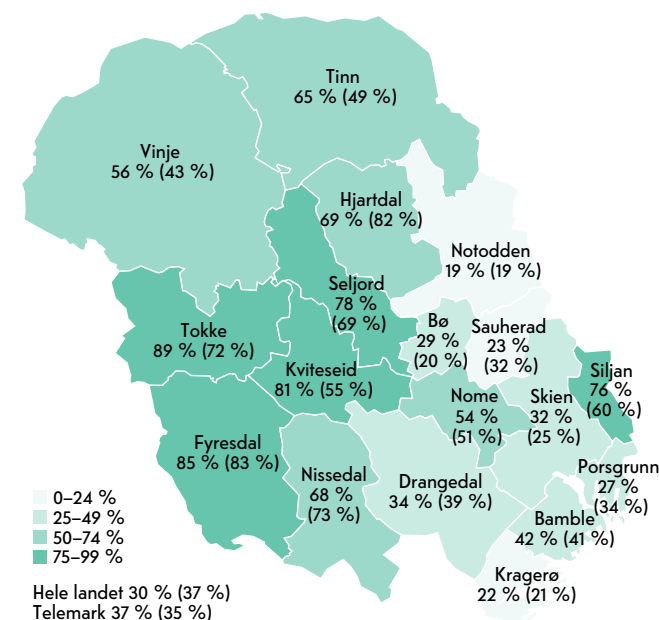
Figur 7.7: Aktiviteter i fritidsorganisasjoner

Prosentandel som minst én gang den siste måneden har vært med på aktiviteter i følgende fritidsorganisasjoner. Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

Figur 7.8: Fritidsklubb

Prosentandel ungdomsskoleelever i hver kommune som har brukt fritidsklubb minst én gang den siste måneden. Telemark 2018 (tall for 2015 i parentes). 8.–10. trinn.

Figur 7.7 viser også at mange ungdommer i Telemark bruker fritidsklubbene i fylket. Til sammen svarer 26 % av ungdommene fra 8. trinn til Vg3 at de har vært på fritidsklubb minst én gang den siste måneden. Bruken er lik som i 2015. Det er vanligst å bruke fritidsklubben på ungdomsskolen, og bruken synker gradvis gjennom tenårene. Mens 38 % av ungdommene på 8. trinn var minst én gang på fritidsklubb den siste måneden, var tallet for ungdommer på Vg3 11 %.

Hvor mange ungdomsskoleelever som bruker fritidsklubb varierer mellom kommunene i Telemark (figur 7.8). Mens mer enn 8 av 10 ungdomsskoleelever i Tokke, Kviteseid og Fyresdal brukte fritidsklubb minst én gang den siste måneden, gjorde bare rundt 2 av 10 ungdomsskoleelever i Notodden, Kragerø og Sauherad gjort det samme. De store forskjellene mellom kommunene henger nok sammen med at tilbudet varierer og at fritidstilbudet til ungdom er ulikt organisert i kommunene.

8. Nærområdet

Foto: Medita UB

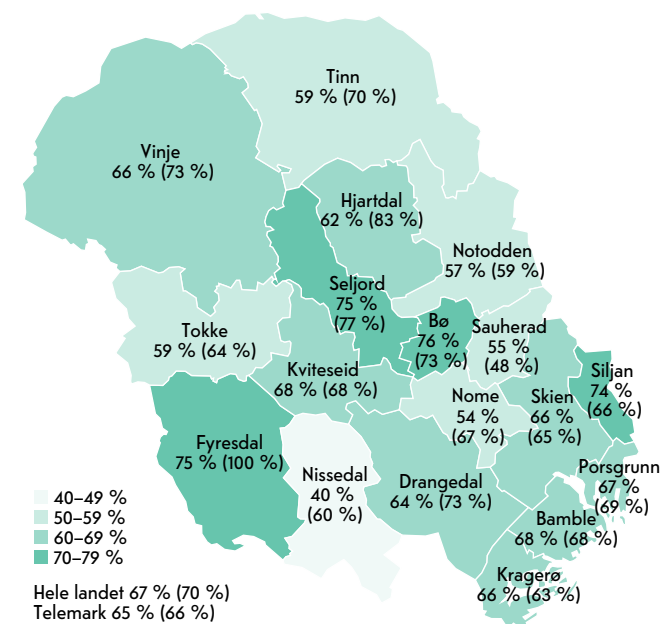
Å vokse opp betyr også å vokse opp et bestemt sted, og forskjellige lokalmiljøer kan gi ulike muligheter. I Ung i Telemark 2018 svarer 64 % av ungdommene at de er fornøyde med lokalmiljøet der de bor. 16 % uttrykker at de er misfornøyde med lokalmiljøet, mens resten verken er fornøyde eller misfornøyde. Guttene er generelt mer fornøyde med lokalmiljøet sitt enn jentene. Mens 68 % av guttene svarer at de er fornøyde med lokalmiljøet, svarer 60 % av jentene det samme. Tallene har i liten grad endret seg siden undersøkelsen i 2015, men er litt lavere enn de

nasjonale Ungdata-tallene, der 71 % av guttene og 64 % av jentene svarer at de er fornøyde med stedet der de bor.

Hvorvidt ungdommene er fornøyd med lokalmiljøet sitt varierer mye mellom kommunene i Telemark (figur 8.1). Mens bare 4 av 10 ungdomsskoleelever og Vg1-elever bosatt i Nissedal svarer at de er fornøyde med lokalmiljøet sitt, svarer 3 av 4 det samme i Fyresdal, Seljord, Bø og Siljan.

Figur 8.1: Fornøyd med lokalmiljøet

Prosentandel ungdomsskoleelever og elever på Vg1 bosatt i den aktuelle kommunen som er fornøyde med lokalmiljøet der de bor. Telemark 2018 (tall for 2015 i parentes). 8. trinn–Vg1.

Figur 8.2: Trygghet i lokalmiljøet

Når du er ute om kvelden, opplever du det som trygt å ferdes i nærområdet der du bor? Telemark 2015 og 2018. 8. trinn–Vg1.

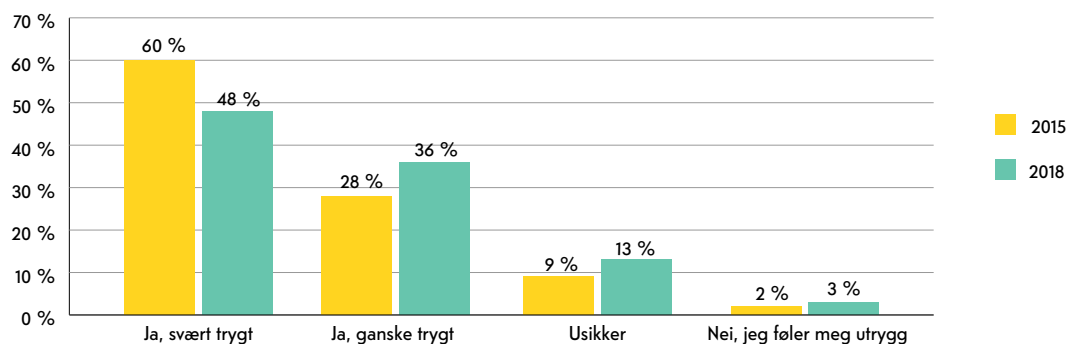

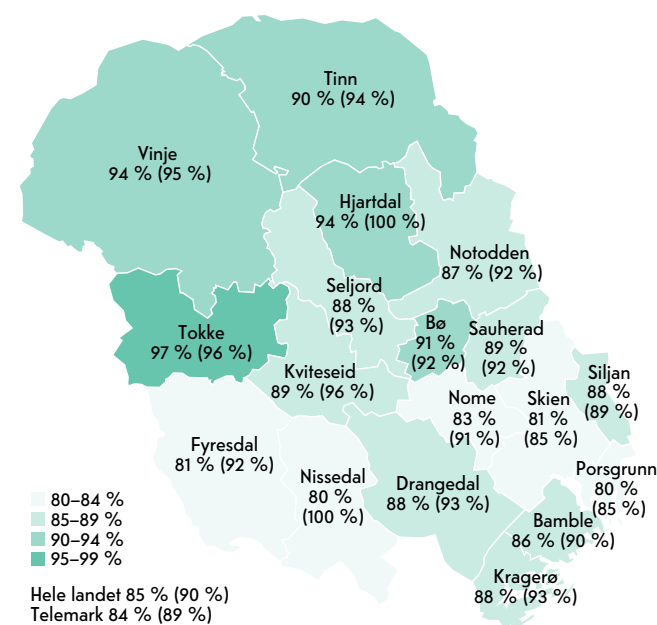
Foto: Kevin Schmid / Unsplash

Trygghet i nærområdet

En viktig kvalitet ved stedet der man bor, er at man opplever at det er trygt å ferdes der, særlig på kvelden. Til sammen svarer 84 % av ungdommer fra 8. trinn til Vg1 i Telemark at de synes det er svært trygt eller ganske trygt å ferdes i nærområdet der de bor om kvelden (figur 8.2). Sammenligner vi med undersøkelsen i 2015 er det færre som opplever at det er svært trygt å ferdes ute om kvelden i 2018, og det er også flere som svarer at de er usikre på om det er trygt, eller at de føler seg utrygge. Det er flere gutter enn jenter som opplever at det er trygt å ferdes i nærområdet, men økningen fra 2015 til 2018 i andelen som opplever utrygghet, ser vi hos både gutter og jenter.

Figur 8.3: Trygghet i lokalmiljøet per kommune

Prosentandel ungdomsskoleelever og elever på Vg1 bosatt i den aktuelle kommunen som føler seg trygge når de er ute i nærområdet sitt om kvelden. 2018 (tall for 2015 i parentes). 8. trinn–Vg1.

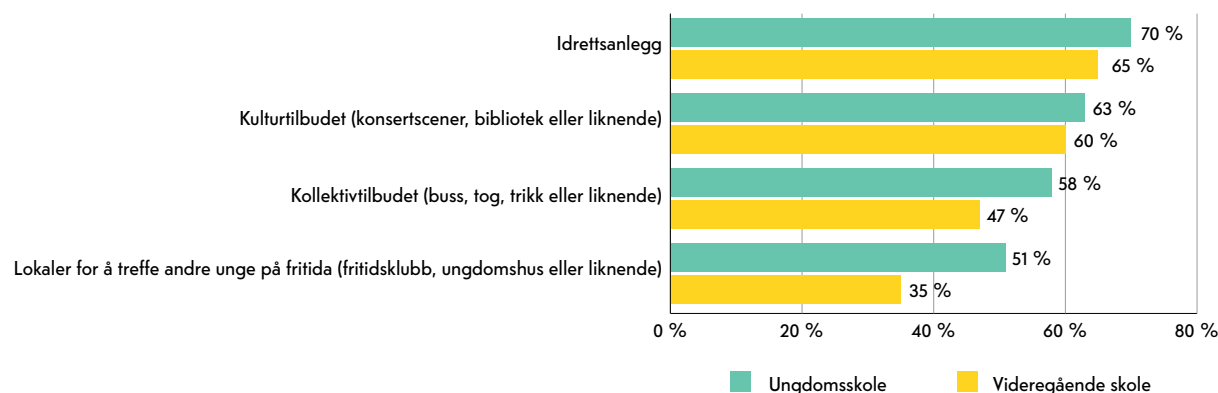

Et stort flertall av ungdomsskoleelever og elever på Vg1 i alle kommuner i Telemark opplever at det er trygt å ferdes ute i nærområdet om kvelden (figur 8.3). Andelen varierer fra 80 % i Nissedal til 97 % i Tokke. I alle kommunene, bortsett fra Tokke, er det imidlertid færre som opplever det som trygt å ferdes ute om kvelden i 2018 sammenlignet med 2015.

Figur 8.4: Tilbud til ungdom i lokalmiljøet

Prosentandel som synes ulike tilbud til ungdom i området der de bor er svært bra eller nokså bra. Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

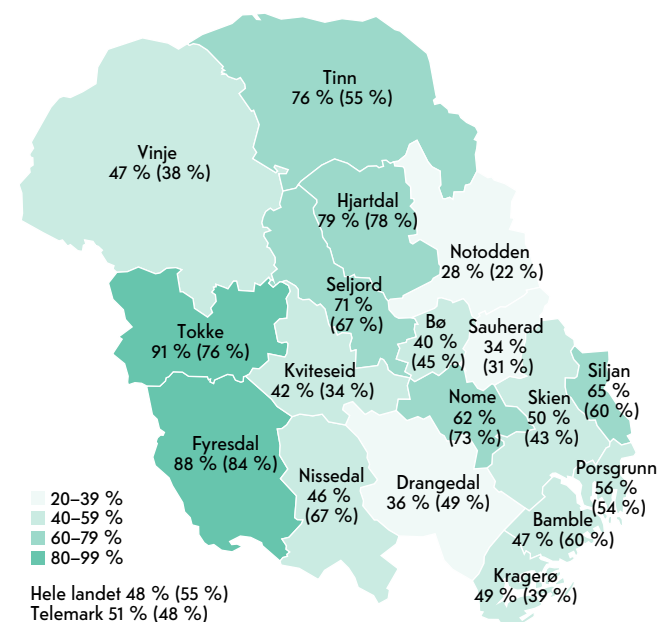
Tilbud til ungdom i nærområdet

Gode tilbud i nærområdet er viktig for trivsel og tilhørighet. Ungdommene i Telemark er aller mest fornøyde med tilbudet av idrettsanlegg i området der de bor (figur 8.4). Mange er også fornøyde med kollektivtilbudet og kulturtilbudet. Ungdomsskoleelever er generelt sett litt mer fornøyde med tilbud til ungdom i nærområdet enn det elever på videregående er. Sammenligner vi med undersøkelsen i 2015 er ungdommene litt mer fornøyde med tilbudene til ungdom i 2018, men forskjellene er ikke store.

Tilbudet av lokaler for å møte andre ungdommer på fritida varierer en del mellom kommunene i fylket, både i kvalitet og kvantitet. Figur 8.5 viser at det er stor variasjon i hvor fornøyde ungdomsskoleelever er med lokaler for å møte andre unge på fritida. Mens relativt få ungdomsskoleelever i Notodden, Sauherad og Drangedal er fornøyd med tilbudet av fritidslokaler for ungdom, svarer nesten alle ungdommer i Tokke og Fyresdal at de er fornøyde med dette tilbudet. I de aller fleste kommunene (13 av 18 kommuner) er det imidlertid flere som er fornøyde med tilbudet av fritidslokaler for ungdom i 2018 sammenlignet med 2015.

Figur 8.5: Lokaler for å treffe andre unge

Prosentandel ungdomsskoleelever i hver kommune som synes tilbudet av lokaler for å treffe andre unge på fritida er svært bra eller nokså bra. Telemark 2018 (tall for 2015 i parentes). 8.–10. trinn.

I figur 7.8 viste vi andelen ungdomsskoleelever i hver kommune som hadde brukt fritidsklubben minst én gang den siste måneden. Ikke overraskende ser vi at det i kommuner der mange er fornøyde med tilbudet av lokaler for å treffe andre unge på fritida, også er mange som bruker fritidsklubben regelmessig.

9. Helsevaner

Mat og måltider

Hva vi spiser påvirker helsen vår gjennom hele livet. Det er særlig viktig å legge til rette for at barn og unge kan ha et variert og sunt kosthold og gode måltidsvaner, ettersom kostvanene fra oppveksten legger grunnlaget for kostvaner senere i livet. Å spise handler også om mer enn å bli mett eller å få i seg sunn og næringsrik mat. Det sosiale samlingspunktet som måltidet kan representere er viktig for å skape trivsel og en følelse av fellesskap (Helse- og omsorgsdepartementet, 2015).

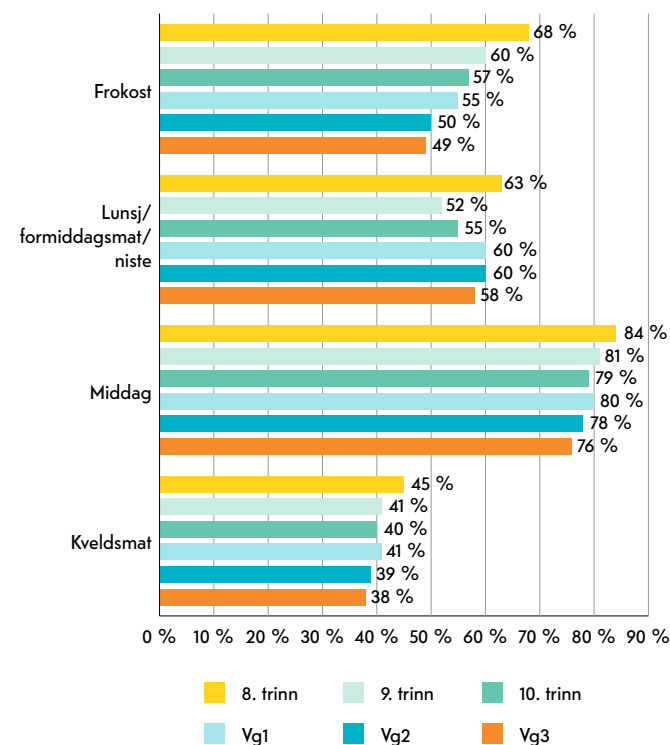

Foto: www.colourbox.com

Figur 9.1 viser at de aller fleste ungdommer i Telemark spiser både frokost, lunsj og middag hver dag. Måltidsvanene endrer seg imidlertid mye i løpet av ungdomstida. Det er særlig andelen som spiser frokost hver dag som går ned jo eldre ungdommene blir. På Vg2 og Vg3 er det bare halvparten av elevene som spiser frokost hver dag, mot 68 % på 8. trinn. Generelt sett er det færre jenter som svarer at de spiser ulike måltider hver dag enn gutter. Det er også noe færre ungdommer som svarer at de spiser de ulike måltidene daglig i 2018 sammenlignet med 2015. Spørsmålsoppsettet var imidlertid litt annerledes i 2015, så svarene er ikke direkte sammenliknbare.

Figur 9.1: Måltider

Prosentandel ungdommer som spiser ulike måltider hver dag. Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

Det er ikke bare måltidsvanene som endrer seg gjennom ungdomstida, mat- og drikkevanene blir også annerledes. Figur 9.2 viser at det er vanligere å spise frukt og grønt hver dag på ungdomsskolen enn på videregående. Samtidig øker andelen som ofte spiser potetgull, sjokolade og godteri, eller drikker sukkerholdig drikke, med alderen, særlig hos jenter. Jentene har likevel et noe sunnere kosthold enn guttene.

Mange, både jenter og gutter, i Telemark er imidlertid langt unna Helsedirektoratets anbefalinger om å spise minst fem porsjoner grønnsaker, frukt og bær hver dag, og om å spise fisk til middag to til tre ganger i uka. Tallene for Telemark er også en del lavere enn de nasjonale Ungdata-tallene når det gjelder inntak av grønnsaker, frukt, bær og fisk.

Ung i Telemark 2018 viser også at det er store forskjeller i måltids- og matvaner etter familiens sosioøkonomiske status. For eksempel spiser bare 47 % av ungdommene med lav sosioøkonomisk status frokost hver dag, mot 66 % av de med høy sosioøkonomisk status. 13 % av ungdommene med lav sosioøkonomisk status svarer at de drikker sukkerholdig drikke hver dag, mot 7 % av de med høy sosioøkonomisk status.

Fysisk aktivitet

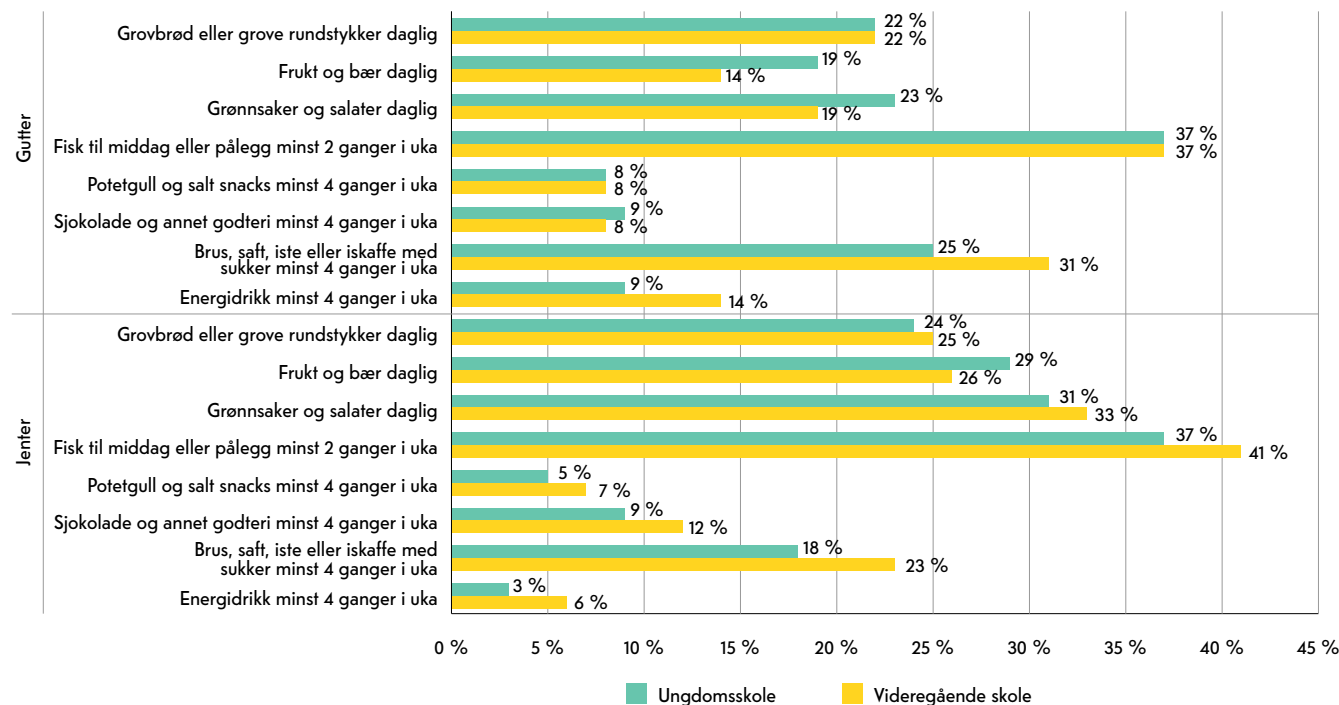
Regelmessig fysisk aktivitet er bra for helse og trivsel. Ungdom trenger bevegelse og aktivitet for normal utvikling.

Helsedirektoratet anbefaler at barn og unge bør delta i fysisk aktivitet med moderat eller høy intensitet i minimum 60 minutter hver dag (Helse- og omsorgsdepartementet, 2015).

Figur 9.3 viser at under halvparten av ungdommer i Telemark oppfylder nasjonale anbefalinger om fysisk aktivitet. Andelen som er i fysisk aktivitet minst én time

Figur 9.2: Mat og drikke

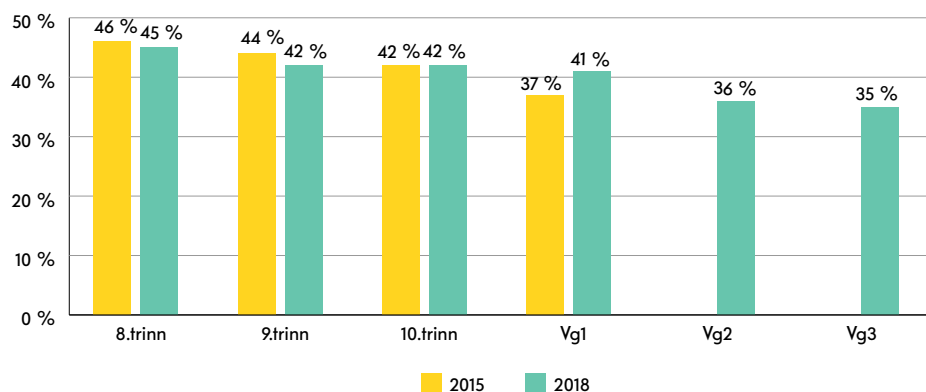
Hvor ofte spiser eller drikker du vanligvis noe av dette? Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

Figur 9.3: Fysisk aktivitet

Tenk på aktivitet hvor du får økt puls og puster litt mer enn normalt. Er du i slik aktivitet i én time til sammen hver dag? Telemark 2015 og 2018. 8. trinn–Vg3.

hver dag synker i løpet av ungdomstiden, fra 45 % av ungdommene på 8. trinn til 35 % av ungdommene på Vg3. På ungdomsskolen er det litt færre som oppfyller de nasjonale anbefalingene om fysisk aktivitet i 2018 sammenlignet med 2015, mens på Vg1 er det omvendt. Det er flest gutter som er fysisk aktive minst én time hver dag.

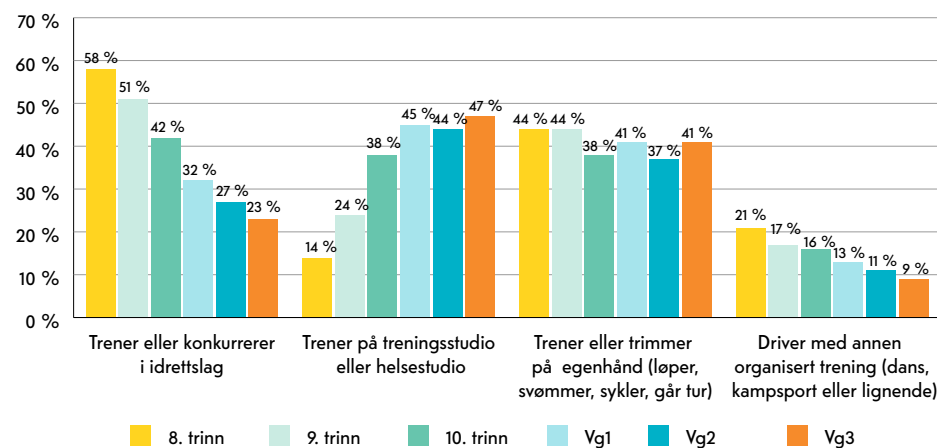
Som med andre levevaner ser vi at omfanget av fysisk aktivitet blant ungdom varierer med familiens sosioøkonomiske status. Mens 47 % av ungdommene i

Telemark med høy sosioøkonomisk status er fysisk aktive minst én time hver dag, er bare 34 % av dem med lav sosioøkonomisk status tilsvarende aktive.

I Ungdata-undersøkelsen har ungdommene også blitt spurt om hva slags trening de holder på med og hvor ofte. Til sammen svarer 3 av 4 ungdommer i Telemark at de trener minst én gang i uka. Figur 9.4 viser imidlertid at treningsformene endrer seg mye i løpet av ungdomstiden. Blant de yngste er det vanligst å trene eller konkurrere

Figur 9.4: Regelmessig trening og aktivitet

Hvor ofte trener du eller driver med følgende aktiviteter? Prosentandel som driver med aktiviteten minst 1-2 ganger i uka. Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

i idrettslag, men mange slutter med dette i løpet av ungdomstiden, slik vi også så i kapittel 7. Mot slutten av tenårene er det mye vanligere å trene på treningsstudio eller helsestudio. Mange trener også på egenhånd.

Siden 2015 har andelen som trener eller konkurrerer i idrettslag eller trener på treningsstudio/helsestudio minst én gang i uka økt litt på alle klassetrinn. Samtidig har andelen som trener eller trimmer på egenhånd gått noe ned, særlig på ungdomsskolen.

10. Rus og risikoatferd

Tobakk

Siden slutten av 90-tallet har det vært en stor nedgang i andelen ungdommer som røyker, ikke bare i Telemark, men i landet som helhet. Samtidig har det vært en stor økning i bruk av snus, særlig blant gutter (Bakken, 2018a).

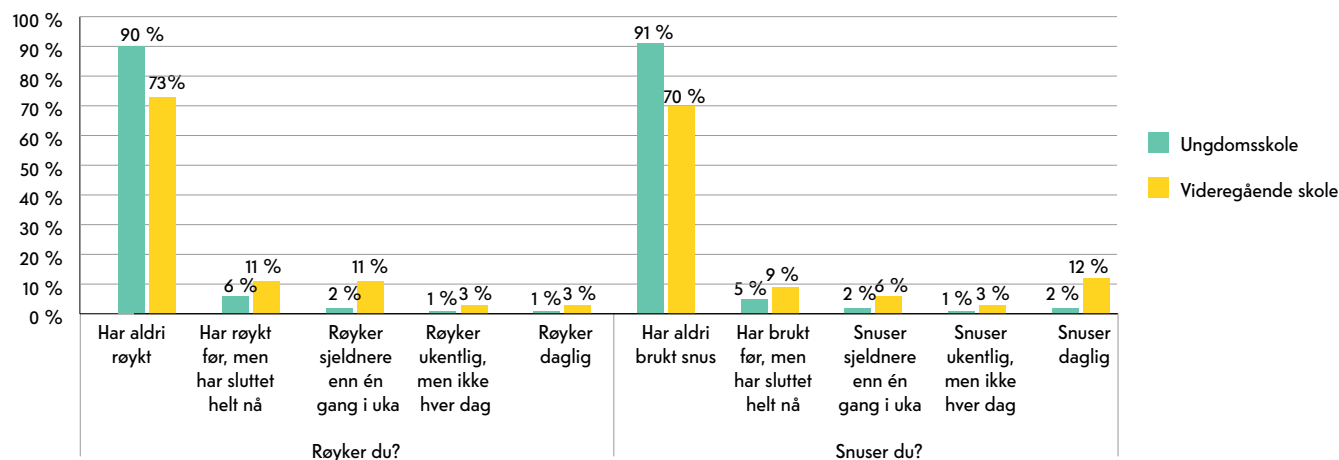
Figur 10.1 viser at de aller fleste ungdommer i Telemark verken har prøvd røyk eller snus. På ungdomsskolen

gjelder dette 9 av 10 ungdommer, mens 7 av 10 elever på videregående skole svarer det samme. Figuren viser også at det nesten ikke er noen ungdommer som røyker hver dag lengre, verken på ungdomsskolen (1 %) eller videregående skole (3 %). Like mange svarer at de røyker ukentlig.

Det er også få ungdomsskoleelever som bruker snus, men i løpet av ungdomstiden blir dette mer og mer vanlig. 12 % av elevene på videregående skole svarer at de bruker snus hver dag.

Figur 10.1: Røyk og snus

Røyker du? Snuser du? Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

Sammenligner vi med Ungdata-undersøkelsen i Telemark i 2015 har det vært en liten nedgang i andelen som røyker jevnlig, særlig blant jenter på 10. trinn og Vg1. Figur 10.2 viser at andelen som snuser daglig har gått enda mer ned. Særlig det at færre jenter snuser fast bidrar til denne nedgangen.

Som i befolkningen for øvrig er det mest utbredt å røyke eller snuse blant ungdommer med lav sosioøkonomisk status. Det er nesten dobbelt så mange ungdommer fra familier med lav sosioøkonomisk status som røyker eller snuser minst ukentlig sammenlignet med ungdommer fra familier med høy sosioøkonomisk status. Disse forskjellene har vært stabile siden undersøkelsen i 2015.

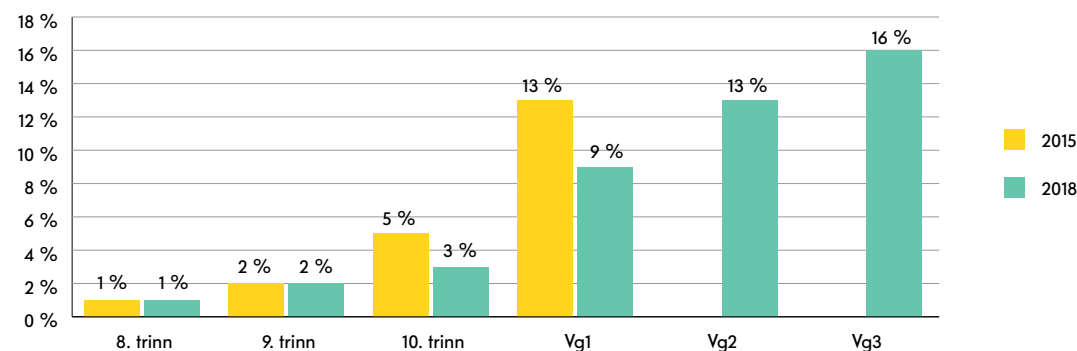
Alkohol

Antall ungdommer som drikker alkohol jevnlig øker med alderen, og er del av en normal ungdomstid. Samtidig er det å drikke alkohol forbundet med økt risiko for ulike typer skader, og ungdommer som begynner å drikke tidlig kan ha en atferd som også innebærer andre typer antisosial atferd (Bakken, 2018a).

Figur 10.3 viser at alkoholvanene blant ungdom i Telemark endrer seg betydelig i løpet av tenårene. På ungdomstrinnet drikker de aller fleste aldri alkohol, og det er kun 1-2 % som svarer at de drikker så ofte som hver uke. I løpet av årene på videregående skole har de aller fleste smakt

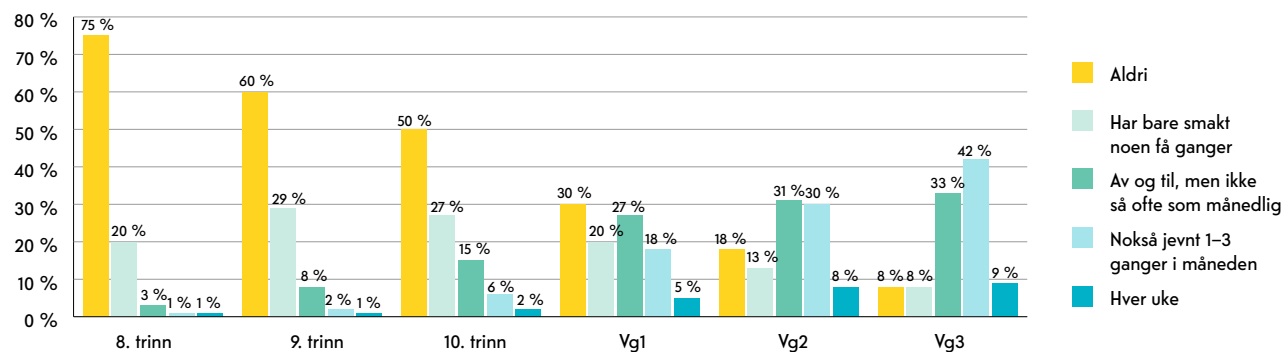
Figur 10.2: Snuser daglig

Prosentandel som snuser daglig. Telemark 2015 og 2018. 8. trinn–Vg3.

Figur 10.3: Alkohol

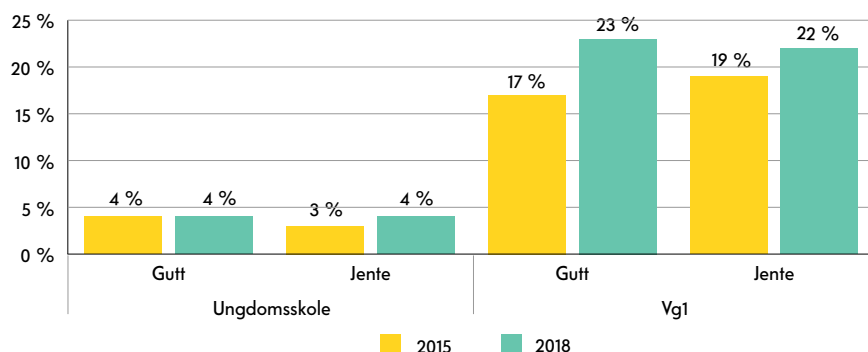
Hender det at du drikker noen form for alkohol? Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

Figur 10.4: Alkohol

Prosentandel som drikker alkohol minst én gang i måneden. Telemark 2015 og 2018. 8. trinn–Vg1.

alkohol, men fortsatt er det relativt få som drikker så ofte som ukentlig.

Alkoholbruken blant ungdommer i Norge har gått betydelig ned de siste årene. I årets nasjonale Ungdata-rapport ser vi imidlertid at nedgangen i alkoholbruk blant ungdomsskoleelever har stoppet opp, mens det på videregående skole har vært en viss økning, særlig blant gutter (Bakken, 2018a).

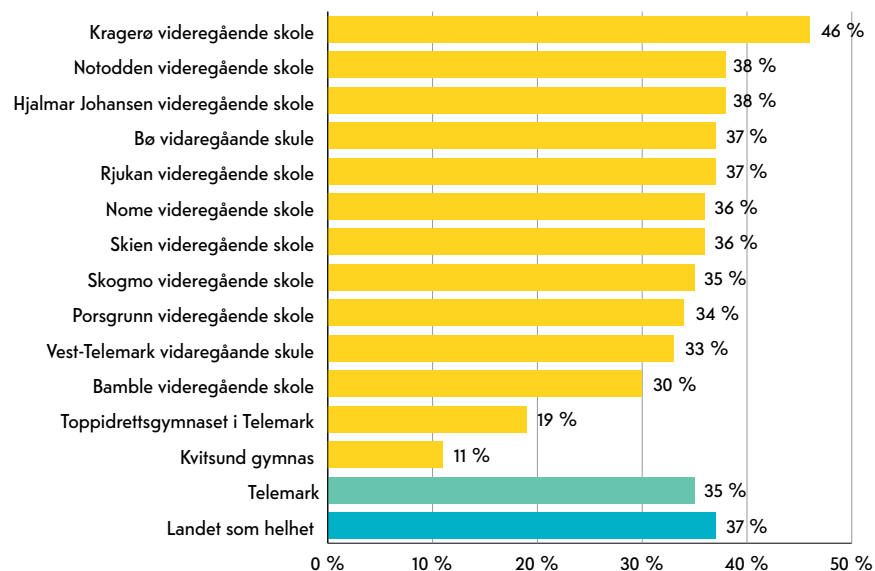
Et liknende mønster ser vi i Telemark. Figur 10.4 viser at andelen som drikker alkohol minst én gang i måneden har økt litt fra 2015 til 2018 blant jenter på ungdomsskolen i Telemark. På Vg1 har alkoholbruken økt blant både jenter

og gutter. Dette sammenfaller med at stadig flere svarer at det å drikke seg full bidrar til å øke statusen i vennemiljøet deres. Mens 10 % av ungdomsskoleelevene og elever på Vg1 svarte at dette økte statusen i vennemiljøet i 2015, svarer 15 % det samme i 2018.

Figur 10.5 viser hvordan andelen elever som drikker alkohol månedlig eller oftere varierer mellom de ulike videregående skolene i fylket. Figuren viser elever på alle trinn. Dersom vi bare velger elever på Vg1 og

Figur 10.5: Alkoholbruk på videregående skole

Prosentandel som drikker alkohol én gang i måneden eller oftere per videregående skole. Telemark 2018. Vg1–Vg3.

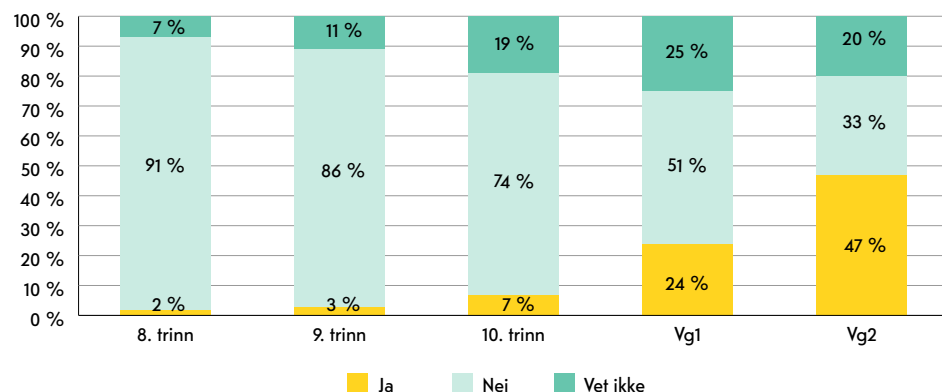
sammenligner undersøkelsene i 2015 og 2018, ser vi at alkoholbruket har økt på alle skoler, bortsett fra Kvitsund, Vest-Telemark, Nome og Kragerø videregående skoler.

Foreldrenes rolle og holdning til alkohol kan ha betydning for ungdommenes alkoholbruk. Figur 10.6 viser at de aller fleste ungdomsskoleelever i Telemark opplever at foreldrene deres ikke gir dem lov til å drikke alkohol. Andelen som får lov øker imidlertid betydelig mellom 10. trinn og Vg1. På Vg2 er det en del som har blitt 18 år, og derfor har lov til å

Figur 10.6: Får drikke alkohol av foreldrene

Får du lov til å drikke alkohol av foreldrene dine? Telemark 2018. Ungdommer under 18 år på 8. trinn.

drikke alkohol. Disse har vi ikke tatt med i figuren. Likevel er det så mange som halvparten av elevene på Vg2 under 18 år som opplever at de får lov til å drikke av foreldrene sine. Samtidig er det mer enn 1 av 5 ungdommer fra 10. trinn og oppover som ikke vet om de får lov. Vi ser ingen endring i hvordan ungdommene svarer på dette spørsmålet i undersøkelsen i 2015 og 2018.

En del ungdommer i Telemark svarer også at de får alkohol av foreldrene sine. 17 % av elevene under 18 år fra 8. trinn til Vg2 svarer at de av og til eller ofte får alkohol av foreldrene sine ved spesielle anledninger som nyttårsften,

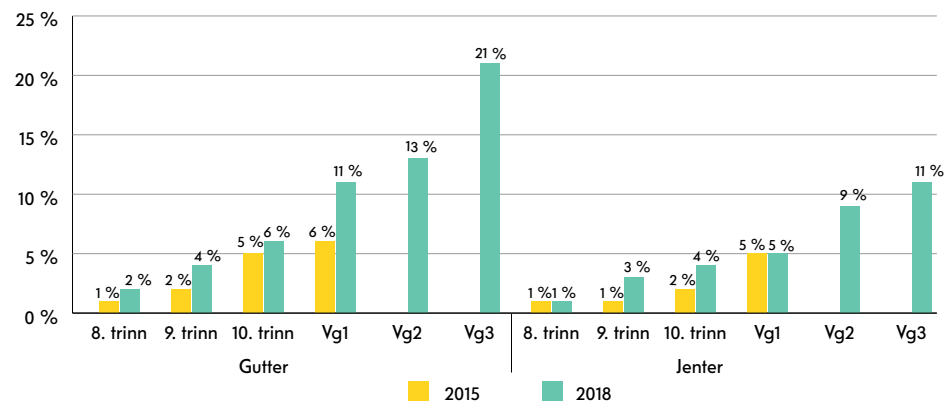
17. mai eller liknende. 7 % svarer at de av og til eller ofte får alkohol til å ha med på fest.

Cannabis og andre narkotiske stoffer

Det er ulovlig å bruke cannabisprodukter som hasj og marihuana, samt andre narkotiske stoffer, i Norge. I motsetning til alkohol, som er lovlig å selge til alle over 18 år, er derfor bruk av cannabis og andre narkotiske stoffer også mindre sosialt akseptert (Bakken, 2018a).

Figur 10.7: Hasj

Prosentandel som har prøvd hasj minst en gang det siste året. Telemark 2015 og 2018. 8. trinn–Vg3.

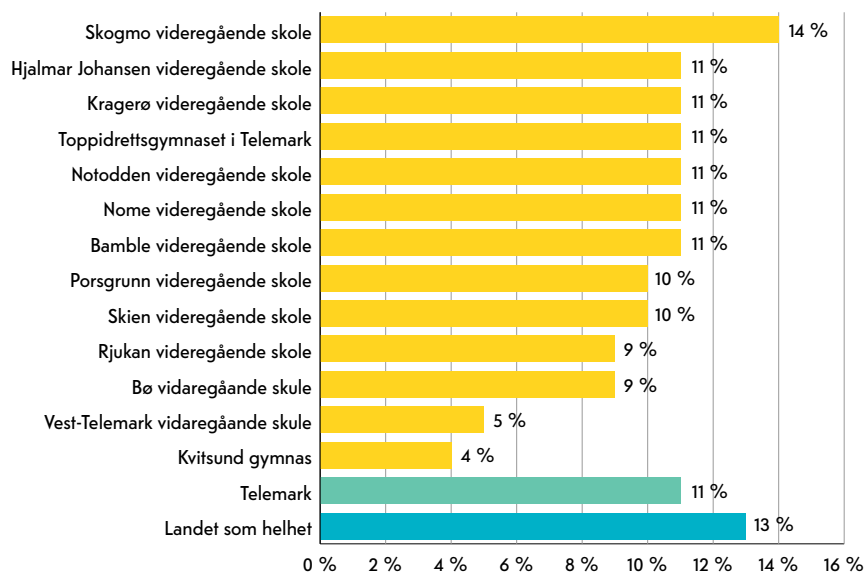
I Ung i Telemark 2018 svarer 3 % av ungdomsskoleelevene og 11 % av elevene på videregående skole at de har brukt hasj/marihuana/cannabis minst én gang det siste året. For landet som helhet er tallet 3 % på ungdomsskolen og 13 % på videregående. 1 % av ungdomsskoleelevene og 3 % av elevene på videregående skole i Telemark svarer at de har brukt cannabis minst 6 ganger det siste året.

Figur 10.7 viser at det er langt flere gutter enn jenter som har prøvd hasj det siste året, og at dette er vanligere jo eldre man er. Mens 2 % av guttene og 1 % av jentene på 8. trinn har prøvd hasj minst én gang det siste året, har 21 %

Figur 10.8: Hasjbruk på videregående skole

Prosentandel som har prøvd hasj minst én gang det siste året per videregående skole. Telemark 2018. Vg1–Vg3

av guttene og 11 % av jentene på Vg3 gjort det samme. På hvert klassetrinn er det noe færre jenter og gutter i Telemark som har prøvd hasj det siste året sammenlignet med jenter og gutter i landet som helhet.

Figur 10.7 viser også at det er tegn til en endring i hasjkulturen blant ungdom. Siden 2015 har hasjbruken økt på alle klassetrinn der vi har sammenliknbare tall. Unntaket er blant jenter på Vg1, der andelen som har prøvd hasj har vært stabil.

Figur 10.8 viser at andelen som har prøvd hasj minst én gang det siste året varierer en del mellom de videregående skolene. Mens 14 % av elevene på Skogmo videregående skole har prøvd hasj det siste året, svarer 4 % av elevene på Kvitsund gymnas det samme. Figuren viser elever på alle trinn. Dersom vi bare velger elever på Vg1 og sammenligner undersøkelsene i 2015 og 2018, ser vi at andelen som har prøvd hasj har økt på alle skoler bortsett fra Kvitsund, Bø, Vest-Telemark, Skien og Porsgrunn videregående skoler.

I tillegg til økt bruk, ser vi også at det er stadig flere som blir tilbudt hasj og flere som mener at det å røyke hasj øker statusen i vennemiljøet. Økningen finner vi både på ungdomstrinnet og på videregående, og blant begge kjønn. Mens 11 % av ungdomsskoleelever og elever på Vg1 hadde blitt tilbudt hasj minst én gang det siste året i 2015, var andelen 16 % i 2018. Mens 3 % av elever på ungdomsskolen og Vg1 mente at det å røyke hasj øker statusen i vennemiljøet i 2015, svarte 5 % det samme i 2018.

Utviklingen med økt hasjbruk, at stadig flere ungdommer blir tilbudt hasj, og at flere enn før opplever at det å røyke hasj bidrar til økt status i vennegjengen, finner vi også i de nasjonale Ungdata-tallene.

I Ung i Telemark fikk elever på videregående skole også spørsmål om de har brukt andre narkotiske stoffer enn cannabis det siste året. I 2018 svarer til sammen 4 % av elevene på videregående skole at de har brukt andre narkotiske stoffer. Andelen øker i løpet av årene på videregående, og det er flere gutter som prøvd dette (5 %) enn jenter (3 %). Halvparten av de som har prøvd andre narkotiske stoffer enn cannabis svarer at de bare har prøvd det én gang. Det stoffet flest ungdommer har prøvd er ecstasy/MDMA, etterfulgt av syntetiske rusmidler og amfetamin. Andelen som har prøvd andre narkotiske stoffer enn cannabis har økt litt siden 2015. Da svarte 2 % av elevene på Vg1 at de hadde prøvd dette mot 3 % i 2018.

Problematferd og regelbrudd

Testing av grenser og utprøving kjennetegner ungdomstiden for mange. En del er også involvert i handlinger som er på kant med loven eller som ikke er sosialt akseptert (Bakken, 2018a). Selv om lovbrudd eller atferd som er på kant med loven er mest utbredt blant ungdom eller unge voksne, er ungdomskriminaliteten i Norge historisk lav (Lid, 2015).

Figur 10.9 viser hvor mange gutter og jenter i Telemark som det siste året har begått forskjellige regelbrudd av ulik alvorlighetsgrad. Blant gutter er det vanligst å ha vært i slåsskamp. Nesten 1 av 3 gutter svarer at de har vært i

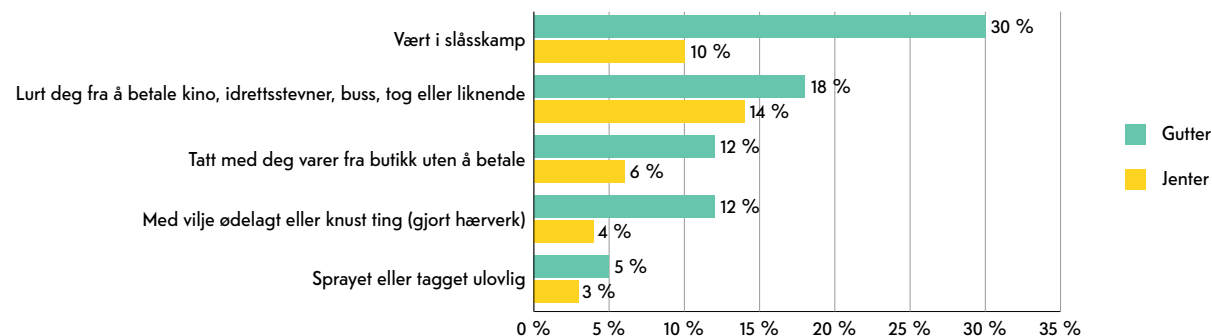
slåsskamp det siste året. Blant jenter er det vanligst å ha lurt seg fra å betale på kino, idrettsstevner, buss, tog eller liknende.

Figur 10.10 viser prosentandelen ungdommer som har begått minst 10 av regelbruddene omtalt i figur 10.9 det siste året. Til sammen svarer 8 % av guttene og 2 % av jentene i 2018 at de har begått minst 10 slike regel- eller lovbrudd det siste året. Figuren viser at omfanget øker i løpet av ungdomsskolen, for så å gå noe ned på videregående.

Sammenligner vi med undersøkelsen i 2015 ser vi at andelen som har begått minst 10 regelbrudd det siste året

Figur 10.9: Regelbrudd

Prosentandel som har gjort noe av det følgende minst én gang i løpet av det siste året. Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

har økt på alle klassetrinn blant guttene, mens det har gått noe ned blant jentene. Blant guttene har det vært en økning i alle typer regelbrudd fra 2015 til 2018. At flere gutter er involvert i ulike typer problematferd ser vi også i de nasjonale Ungdata-tallene. Utviklingen samsvarer også med en økning i antall anmeldelser der barn under 18 år er mistenkt eller siktet i vårt politidistrikt (Politiet, 2018). For både gutter og jenter er imidlertid tallene fra Ung i Telemark lavere enn de nasjonale Ungdata-tallene på dette området.

Vold

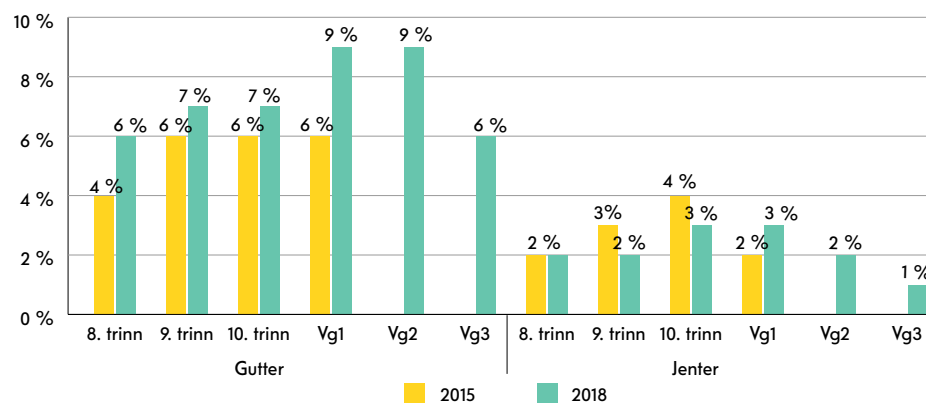
Ungdommer er oftere utsatt for vold enn andre. Ung i Telemark 2018 viser at 16 % av guttene og 8 % av jentene har blitt utsatt for trusler om vold. Andelen øker gjennom ungdomstrinnet, men er noe mindre og flater ut på videregående. Andelen som svarer at de har blitt utsatt for trusler om vold det siste året har økt siden forrige Ungdata-undersøkelse. I 2015 svarte 12 % av guttene og 7 % av jentene på ungdomsskolen at de hadde blitt utsatt for

trusler om vold det siste året. I 2018 svarer 17 % av guttene og 9 % av jentene det samme.

Det er ikke bare trusler om vold som har blitt vanligere. Figur 10.11 viser at både flere gutter og flere jenter svarer at de har fått sår eller skade på grunn av vold i 2018 sammenlignet med 2015. Så mange som 12 % av guttene og 7 % av jentene på ungdomsskolen og Vg1 har blitt skadet eller fått sår på grunn av vold i 2018. Økningen både i trusler om vold og sår eller skader som følge av vold finner vi også i de nasjonale Ungdata-tallene.

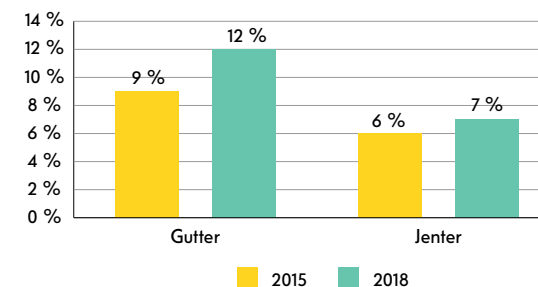
Figur 10.10: Minst ti regelbrudd

Prosentandel som har begått minst ti regelbrudd det siste året. Telemark 2015 og 2018. 8. trinn–Vg3.

Figur 10.11: Vold

Prosentandel som har fått sår eller skade på grunn av vold*. Telemark 2015 og 2018. 8. trinn–Vg1.

* Inkluderer både ungdommer som har blitt skadet uten å trenge legebehandling, og de som måtte ha legebehandling

11. Helse og livskvalitet

Ungdom i Norge har generelt sett god fysisk og psykisk helse, og et stort flertall er fornøyd med livene sine (Folkehelseinstituttet, 2018). Det inntrykket sitter vi også igjen med etter å ha analysert Ungdata-tallene for Telemark.

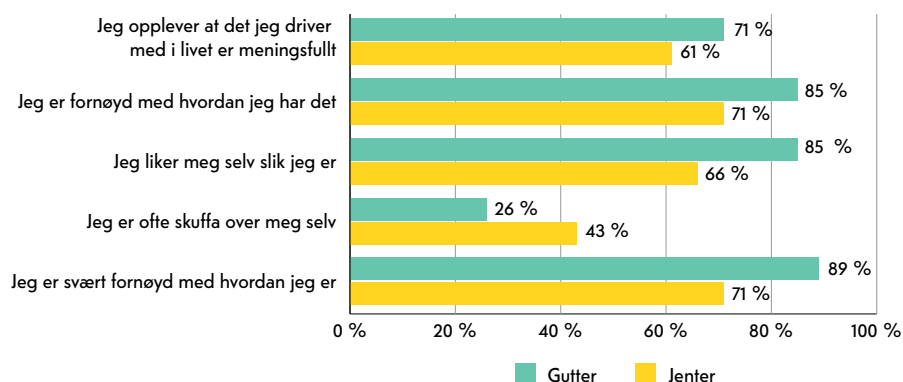
I Ung i Telemark 2018 har ungdommene blant annet fått spørsmål om de er fornøyd med seks ulike sider ved livet sitt: foreldrene sine, vennene sine, skolen de går

på, lokalmiljøet der de bor, helsa si og utseendet sitt. Til sammen svarer 84 % av guttene og 76 % av jentene at de er fornøyd med minst 3 av disse sidene ved livet sitt. Hvor fornøyd ungdommene er med ulike sider ved livet sitt varierer imidlertid med sosioøkonomisk status. Mens 75 % av ungdommene med lavest sosioøkonomiske status er fornøyd med minst tre sider ved livet sitt, svarer 80 % av de med middels sosioøkonomisk bakgrunn og 85 % av de med høyest sosioøkonomisk bakgrunn det samme.

Ungdommer som har et positivt bilde av seg selv har det ofte bra. Figur 11.1 viser at de aller fleste ungdommene i Telemark er godt fornøyd med seg selv. Gutter er i gjennomsnitt mer tilfredse enn jenter, men som vi skal se senere i kapittelet er kjønnsforskjellene mindre enn når vi undersøker psykiske helseplager. Sammenligner vi med resultatene fra Ung i Telemark 2015, omtalte ungdommene selvbildet sitt som litt mer positivt i 2015 enn i 2018.

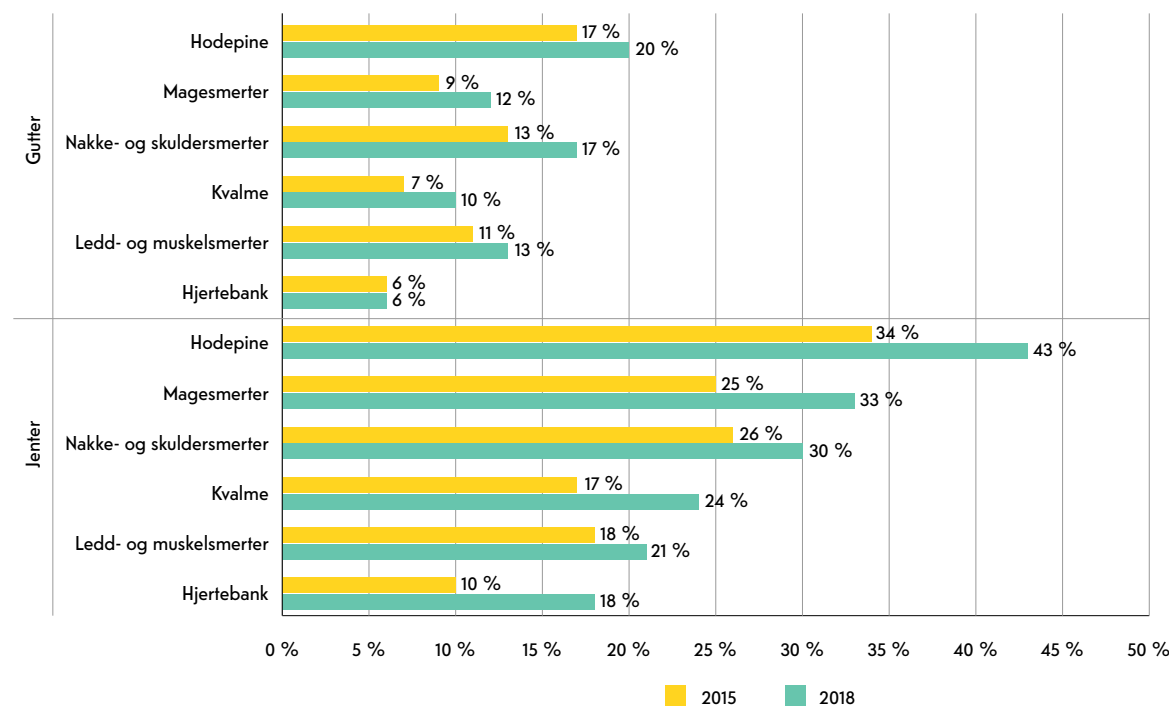
Figur 11.1: Selvbilde

Prosentandel som svarer at ulike påstander om selvbildet stemmer ganske godt eller svært godt. Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

Figur 11.2: Fysiske helseplager

Prosentandel som mange ganger eller daglig har hatt ulike fysiske helseplager. Telemark 2015 og 2018. 8. trinn–Vg1.

Fysiske helseplager

De fleste ungdommene i Telemark har få fysiske helseplager. Blant de som mange ganger eller daglig har ulike fysiske helseplager, er hodepine, magesmerter og nakke- og skuldersmerter det vanligste (figur 11.2). Det er langt flere jenter og gutter som rapporterer om ulike fysiske

helseplager, og omfanget har økt både blant gutter og jenter fra 2015 til 2018. I 2018 svarer til sammen 23 % av jentene og 9 % av guttene at de daglig har minst én av de fysiske helseplagene listet opp i figur 11.2. I 2015 svarte 18 % av jentene og 8 % av guttene det samme.

En del ungdommer bruker også reseptfrie medikamenter, slik som Paracet eller Ibux. I 2018 svarer 25 % av jentene og 12 % av guttene på ungdomsskole og Vg1 i Telemark at de har brukt slike medikamenter ukentlig eller flere ganger i uka. I 2015 svarte 24 % av jentene og 13 % av guttene det samme. Tallene for Telemark er omtrent som de nasjonale Ungdata-tallene på dette området.

Psykiske helseplager

De fleste barn og unge i Norge trives, er fornøyd med livene sine og har god psykisk helse. Samtidig er det en del ungdommer som både har psykiske plager som angst, depresjon eller atferdsproblemer, og en del som får diagnostisert psykiske lidelser i løpet av tenårene. For de fleste går dette over i løpet av ungdomstiden, men for noen blir det langvarige eller livslange tilstander (Folkehelseinstituttet, 2018).

I Ungdata-undersøkelsen får ungdommene spørsmål om hvor mange ganger i løpet av den siste uken de har vært plaget av ulike psykiske helseplager.

De aller fleste ungdommer i Telemark har god psykisk helse. Blant de som oppgir at de har vært ganske mye eller veldig mye plaget av ulike psykiske helseplager den siste uken, er det vanligst å oppleve stresssymptomer, slik som å bekymre seg for mye om ting eller føle at alt er et slit (figur

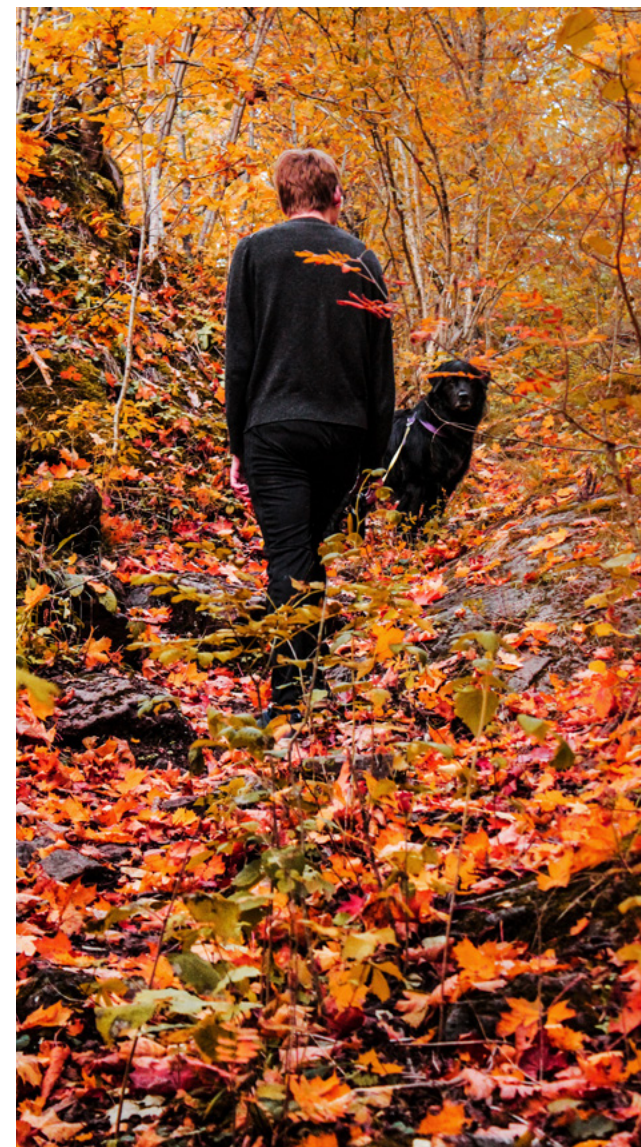
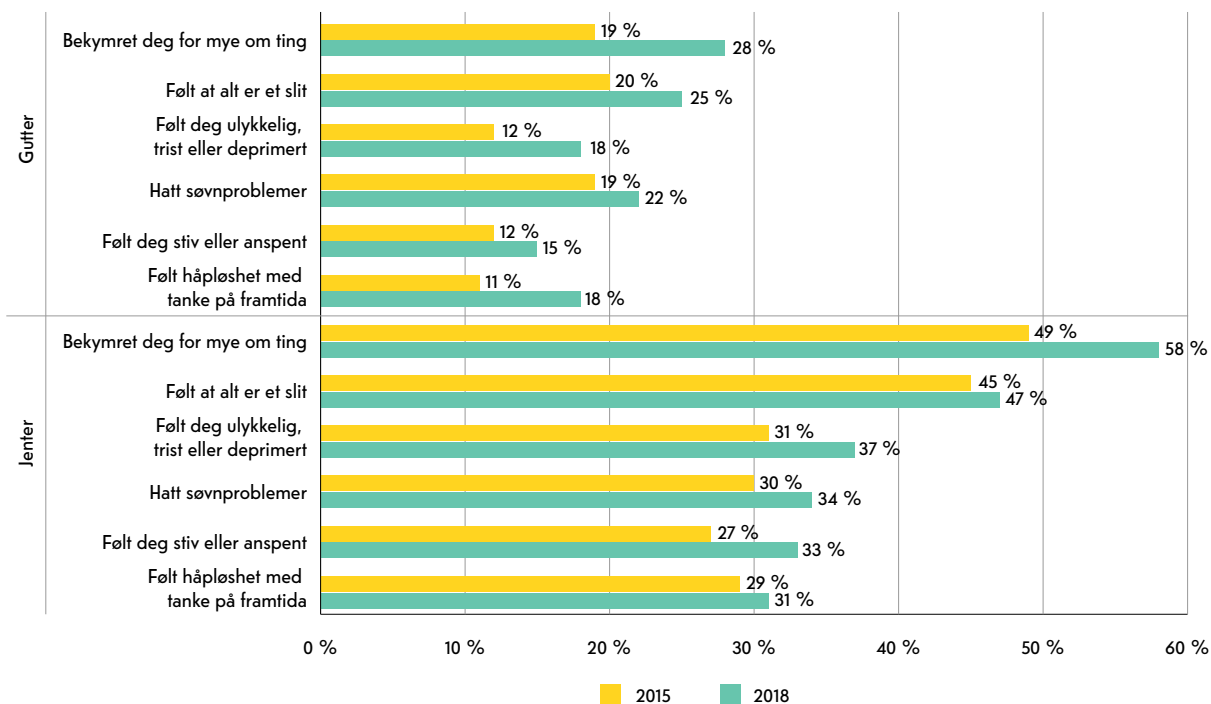

11.3). Det er langt flere jenter enn gutter som svarer at de har ulike psykiske helseplager, og omfanget har økt fra 2015 til 2018.

For å kartlegge andelen ungdommer som er mye plaget av psykiske helseplager, har vi regnet ut andelen ungdommer som i snitt svarer at de er ganske mye eller veldig mye plaget av de seks psykiske helseplagene vi viste i figur 11.3.

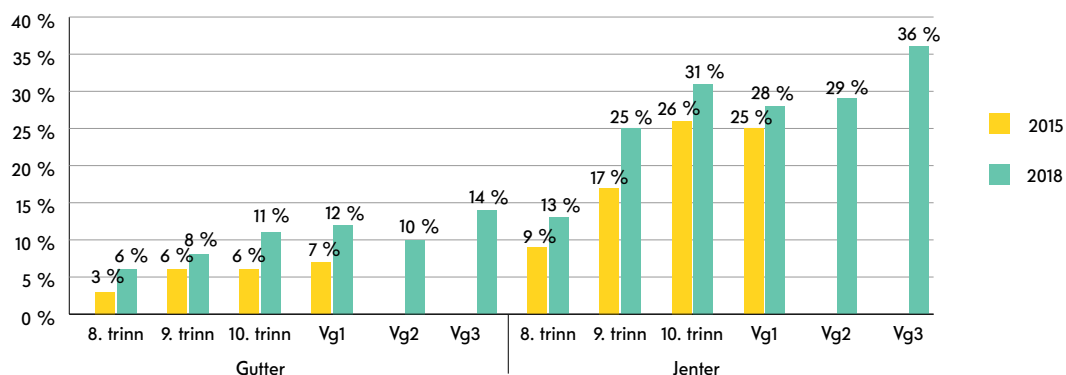
Figur 11.3: Psykiske helseplager

Prosentandel som har vært ganske mye eller veldig mye plaget av ulike psykiske plager i løpet av den siste uka. Telemark 2015 og 2018. 8. trinn–Vg1.

Figur 11.4: Høyt nivå av psykiske helseplager

Prosentandel som har høyt nivå av psykiske helseplager. Telemark 2015 og 2018. 8. trinn–Vg3.

Figur 11.4 viser prosentandelen jenter og gutter på ulike klassetrinn som er plaget av et såkalt høyt nivå av psykiske helseplager i 2015 og 2018. Andelen med et høyt nivå av psykiske helseplager øker i løpet av ungdomsskolen for begge kjønn, før det flater noe ut på videregående skole. Vi ser også at det er langt flere jenter enn gutter som har et høyt nivå av psykiske helseplager, men omfanget har økt fra 2015 til 2018 hos begge kjønn. Tallene for Telemark er noe høyere enn de nasjonale Ungdata-tallene, både hos gutter og jenter.

Figur 11.5 og 11.6 viser hvordan andelen ungdommer med et høyt nivå av psykiske helseplager varierer mellom kommunene og mellom de videregående

skolene. Omfanget har økt blant ungdomsskoleelever i alle kommuner bortsett fra Fyresdal, Seljord, Kragerø og Drangedal. Figur 11.6 viser elever på alle trinn på videregående skole. Dersom vi bare velger elever på Vg1 og sammenligner undersøkelsene i 2015 og 2018, ser vi at andelen med et høyt nivå av psykiske helseplager har økt på alle skoler bortsett fra Bamble, Bø og Notodden videregående skoler.

Omfanget av psykiske helseplager varierer noe med familiens sosioøkonomiske status. Mens 21 % av ungdommene med lav sosioøkonomisk status har et høyt nivå av psykiske helseplager, har 15 % av ungdommene med høy sosioøkonomisk status det samme. Det er særlig

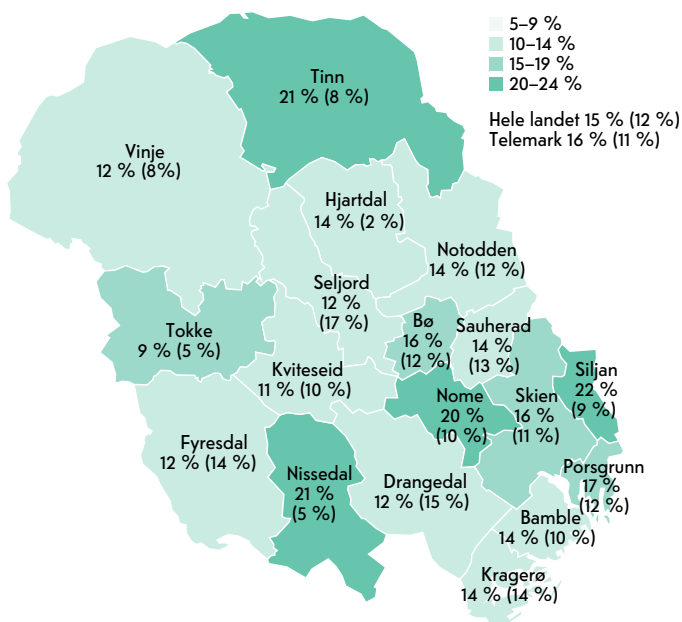

Foto: Allison Griffith / Unsplash

Figur 11.5: Høyt nivå av psykiske helseplager blant ungdomsskoleelever

Prosentandel ungdomsskoleelever i hver kommune som har høyt nivå av psykiske helseplager. Telemark 2018 (tall for 2015 i parentes). 8.–10. trinn.

spørsmålene om man har følt seg ulykkelig, trist eller deprimerert den siste uka, eller følt håpløshet med tanke på framtida, som bidrar mest til de sosioøkonomiske forskjellene i psykisk helse blant ungdommer i Telemark.

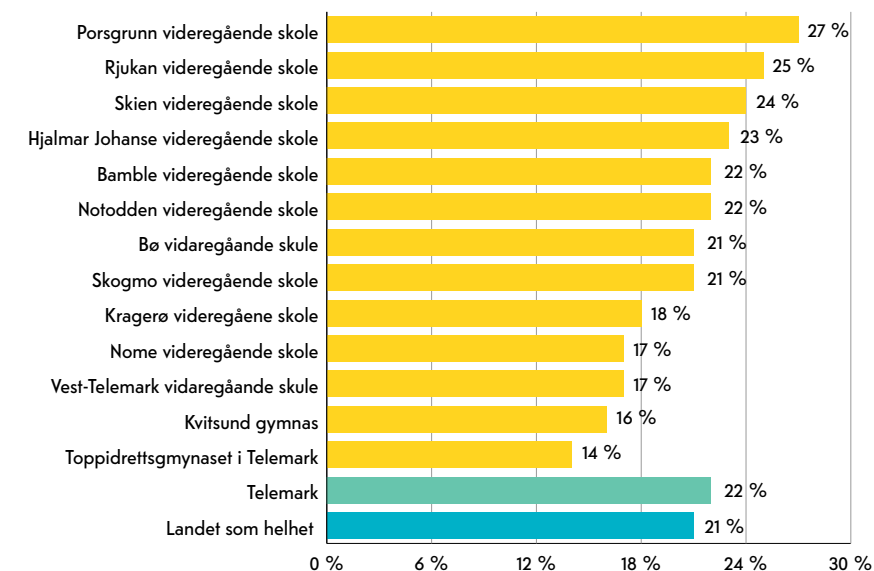
De siste årene har flere vært bekymret for en negativ utvikling i ungdommenes psykiske helse. På samme måte som i Telemark viser de nasjonale Ungdata-tallene at selvrapporterte psykiske helseplager øker hos både jenter

og gutter (Bakken, 2018a). Økt rapportering kan skyldes at stadig flere sliter med psykiske plager, men det kan også skyldes endringer i hvordan ungdommene rapporterer om psykiske plager.

Ungdata-undersøkelsen har den siste tiden fått kritikk for måten den kartlegger ungdommenes psykiske helse¹. Noen mener blant annet at Ungdata bidrar til å sykeliggjøre hverdagslivet og normale utfordringer som alle møter fra

Figur 11.6: Høyt nivå av psykiske helseplager elever på videregående skole

Prosentandel som har høyt nivå av psykiske helseplager per videregående skole. Telemark 2018. Vg1–Vg3.

tid til annen. Det er også slik at mange av spørsmålene om psykisk helse har et negativt fortegn, og dermed måler helse i form av uhelse. Spørsmålene om psykisk helse i undersøkelsen har også blitt kritisert for å ikke fange opp gutters problemer, og at det bidrar til å forsterke kjønnsforskjellene i selvrapportert psykisk helse. Til slutt

¹ Se for eksempel www.forebygging.no/Templates/Public/Pages/Page.aspx?id=9450&epslanguage=no

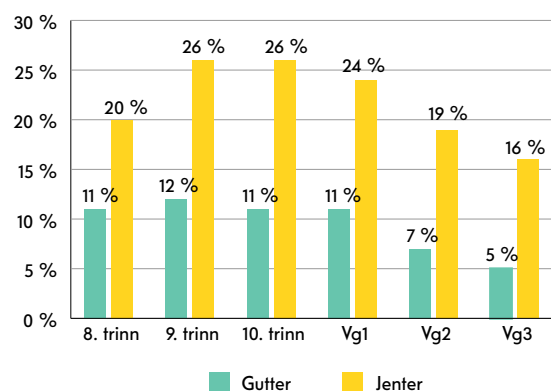

er Ungdata kritisert for å presentere helsebilder av en generasjon unge syke kvinner, og at undersøkelsen dermed kan skape forventninger til at unge jenter skal framstille seg selv som syke. Kritikerne mener dette kan være med på å påvirke hvordan man svarer på undersøkelsen.

Samtidig skal vi ta det ungdommene selv rapporterer alvorlig, og det er ikke bare selvrapporterte psykiske plager som øker, vi ser også en økning i diagnostiserte psykiske lidelser hos tenåringsjenter (Folkehelseinstituttet, 2018).

Figur 11.7: Selvskading

Prosentandel som i løpet av de siste 12 månedene har forsøkt å skade seg selv. Telemark 2018. 8. Trinn–Vg3.

Selvskading og forsøk på selvmord

I undersøkelsen i 2018 har vi for første gang spurt ungdommer i Telemark om de i løpet av de siste 12 månedene har forsøkt å skade seg selv, og om de har forsøkt å ta sitt eget liv.

Helsedirektoratet definerer selvskading som skade en person påfører seg selv med vilje, uten intensjon om å dø. Det kan være mange ulike grunner til at noen skader seg selv. De som gjør dette oppgir selv at de viktigste årsakene er å mestre overveldende følelser, eller å ønske å påvirke andre, for eksempel for å få støtte eller å unngå urimelige eller uønskede krav (Helsedirektoratet, 2018).

I Ung i Telemark 2018 svarer til sammen 22 % av jentene og 10 % av guttene at de har forsøkt å skade seg selv. Figur 11.7 viser at det er langt flere jenter enn gutter som har gjort dette. Andelen øker i løpet av ungdomsskolen før den går ned igjen på videregående.

Figur 11.8 og 11.9 viser hvordan andelen som har forsøkt å skade seg selv varierer mellom ungdomsskoleelever i kommunene i Telemark og mellom de videregående skolene i fylket.

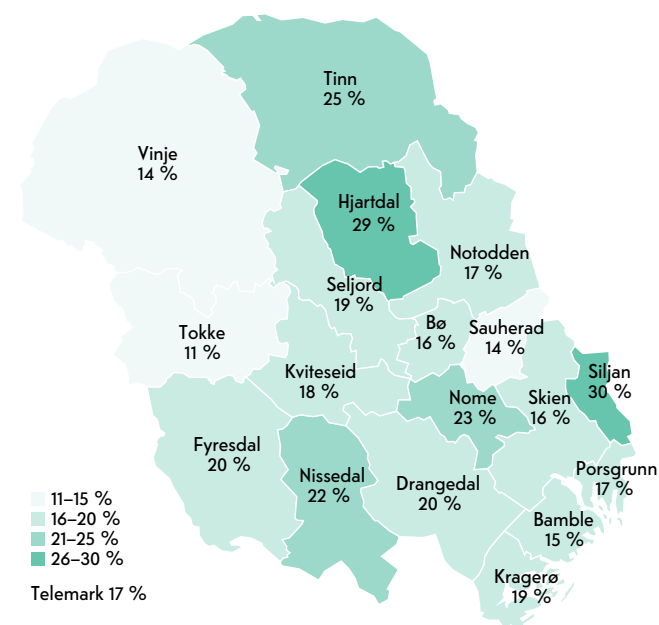
Helsedirektoratet definerer selvmordsforsøk som handlinger der man har til hensikt å skade seg selv, der det fremkommer et ønske om å dø. Ofte er det en kombinasjon

av flere risikofaktorer som fører til opplevelse av håpløshet og følelse av ikke å mestre livet, som gjør at noen forsøker å ta sitt eget liv. Andre kan ha akutte tilstander som fører til impulsive handlinger (Helsedirektoratet, 2018).

I Ung i Telemark 2018 svarer til sammen 7 % av jentene og 4 % av guttene i Telemark at de har forsøkt å ta sitt eget

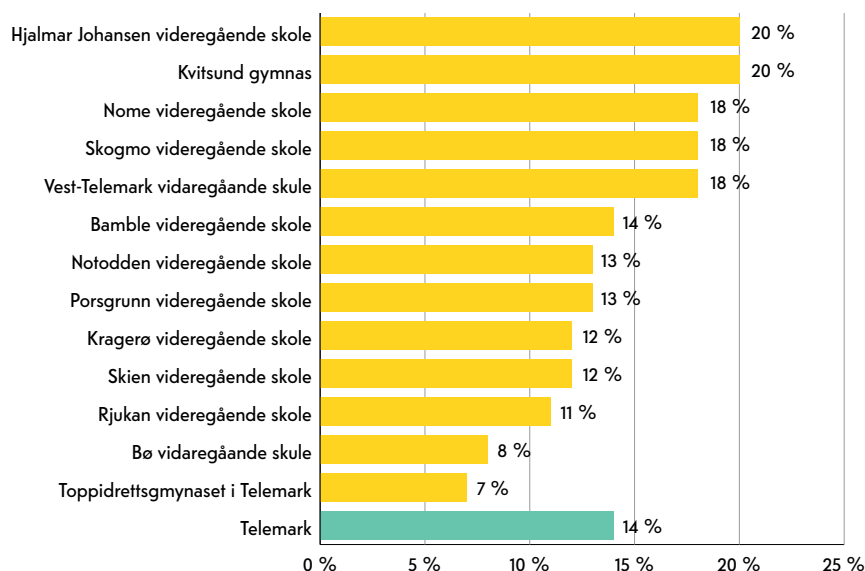
Figur 11.8: Selvskading ungdomsskole

Prosentandel ungdomsskoleelever i hver kommune som i løpet av de siste 12 månedene har forsøkt å skade seg selv. Telemark 2018. 8.–10. trinn.

Figur 11.9: Selvskading videregående skole

Prosentandel som i løpet av de siste 12 månedene har forsøkt å skade seg selv per videregående skole. Telemark 2018. Vg1–Vg3.

liv i løpet av det siste året. Dette tilsvarer i overkant av 500 ungdommer. Figur 11.10 viser at det på hvert klassetrinn er flere jenter enn gutter som svarer at de har prøvd å ta sitt eget liv. Forekomsten øker i løpet av ungdomsskolen, før den går ned igjen på videregående, slik vi også har sett med fysiske og psykiske helseplager.

Vi har ikke nasjonale Ungdata-tall å sammenligne med på dette området, men omfanget av selvskading og

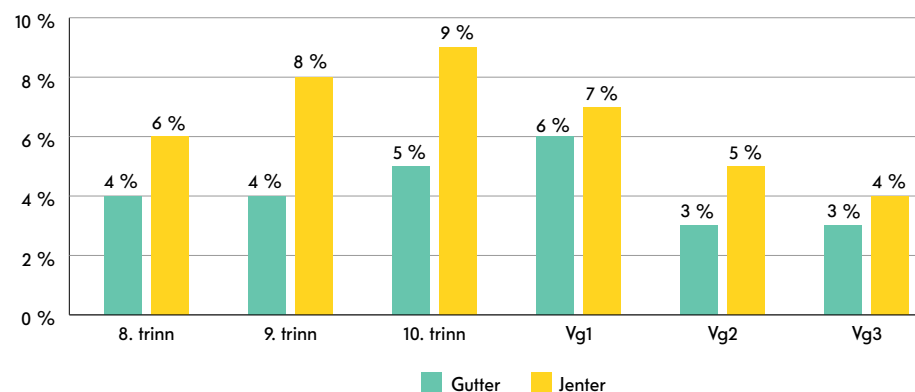
selvmordsforsøk blant ungdom i Telemark er noe lavere enn i Agder, som kartla dette i sin Ungdata-undersøkelse i 2016 (Bentsen, Kristiansen, Møller & Vardheim, 2016).

Press i hverdagen

I Ung i Telemark 2018 har vi for første gang spurt om ungdommene opplever press i hverdagen. Det å oppleve

Figur 11.10: Selvmordsforsøk

Prosentandel som i løpet av de siste 12 månedene har forsøkt å ta sitt eget liv. Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

press og stress handler både om krav og utfordringer ungdommene møter, men også om hvordan de håndterer og reagerer på dette. Mestringstro kan man definere som troen på egne evner til å takle utfordrende oppgaver, til å utføre handlinger og til å utøve kontroll over situasjoner (Eriksen, Sletten, Bakken & van Soest, 2016).

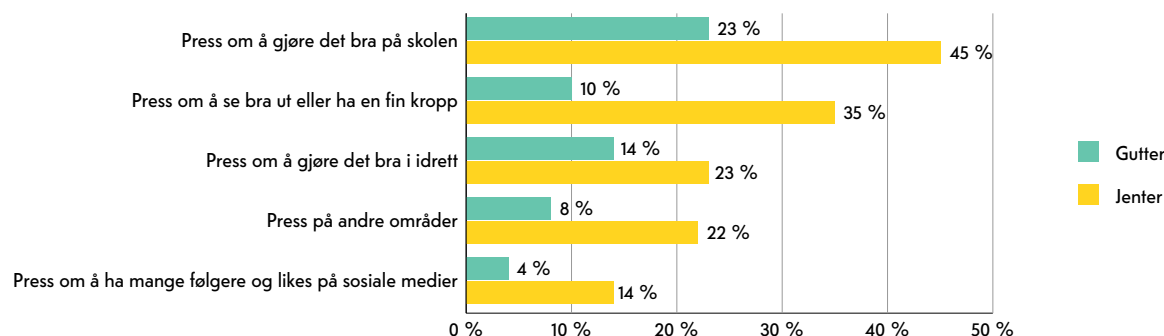
Flertallet av ungdommene i Telemark opplever ikke mye press i hverdagen sin. Blant de som opplever mye eller svært mye press, er det vanligst å oppleve press om å gjøre det bra på skolen (figur 11.11). Dette gjelder både jentene og

Foto: www.colourbox.com

Figur 11.11: Press i hverdagen

Prosentandel som opplever mye eller svært mye press i hverdagen sin. Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

guttene. Jentene opplever generelt mer press enn guttene, særlig når det gjelder det å se bra ut eller ha en fin kropp. Kjønnsforskjellene er minst når det gjelder press om å gjøre det bra i idrett.

Ungdommene fikk også spørsmål om de har opplevd så mye press den siste uka at de har hatt problemer med å takle det. Til sammen svarer 6 % av guttene og 17 % av jentene at de ganske ofte eller svært ofte har opplevd dette.

Seksualitet og seksuell trakassering

I Ung i Telemark 2018 spurte vi også om seksuelle erfaringer og seksuell trakassering. Spørsmålene gikk bare til elever på videregående skole. Til sammen svarer 52 % av guttene og 55 % av jentene på videregående skole at de har hatt samleie med noen. Dette er som i landet som helhet der 51 % av guttene og 54 % av jentene svarer det samme.

Blant elevene på videregående skole i Telemark som svarer at de har hatt samleie med noen, svarer 19 % at de var 14 år eller yngre da de hadde samleie første gangen. 25 % svarer at de var 15 år, mens 33 % svarer at de var 16 år. 23 % var 17 år eller eldre. 2 av 3 svarer at de brukte prevensjon første gang de hadde samleie. Tallene for Telemark skiller seg lite fra landet som helhet.

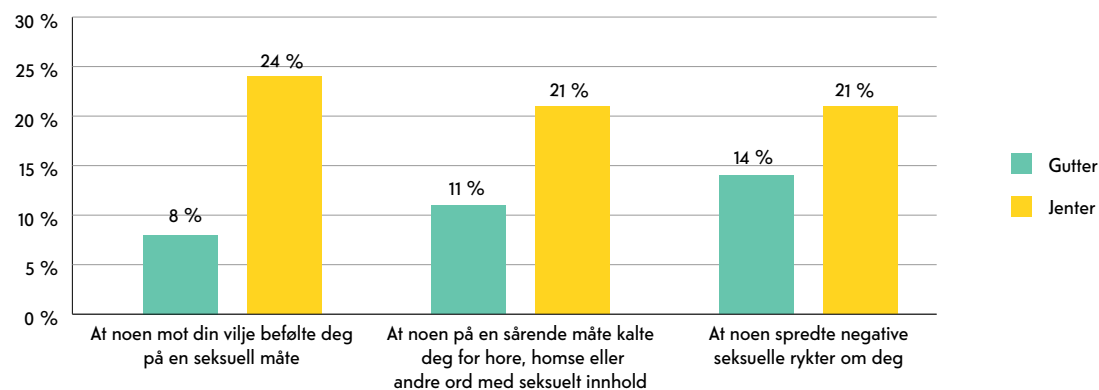
#metoo-kampanjen har ført til økt oppmerksomhet rundt seksuell trakassering og uønsket seksuell oppmerksomhet. I Ungdata-undersøkelsen kartlegger vi uønsket seksuell beføling, verbale former for seksuell trassering, og negativ seksuell ryktespredning blant elever på videregående skole. Spørsmålene er formulert slik at de kartlegger handlinger som skjer mot de unges vilje eller som har skjedd på en negativ og/eller sårende måte.

Til sammen har 1 av 3 elever på videregående skole opplevd seksuell trakassering minst én gang det siste året. Figur 11.12 viser at det blant jenter er vanligst å ha opplevd uønsket seksuell beføling, etterfulgt av å bli kalt ting med seksuelt innhold. Det er langt flere jenter enn gutter som svarer at de har blitt utsatt for seksuell trakassering. Blant guttene er det vanligst at noen har spredt negative seksuelle rykter om dem. Tallene for Telemark er omtrent som tallene for landet som helhet.

Ungdommer som svarer at de har drukket alkohol i løpet av det siste året har også fått spørsmål om de har opplevd uønskede seksuelle hendelser i forbindelse med alkohol. Figur 11.13 viser at nesten 3 av 10 har hatt samleie uten prevensjon i forbindelse med alkoholinntak. Ganske mange har også hatt frivillig sex som de senere har angret på. Kjønnforskjellene er klart størst når det gjelder å ha blitt seksuelt utnyttet uten å kunne yte motstand fordi de var for fulle. 1 av 10 jenter på videregående skole som har drukket alkohol det siste året har opplevd dette.

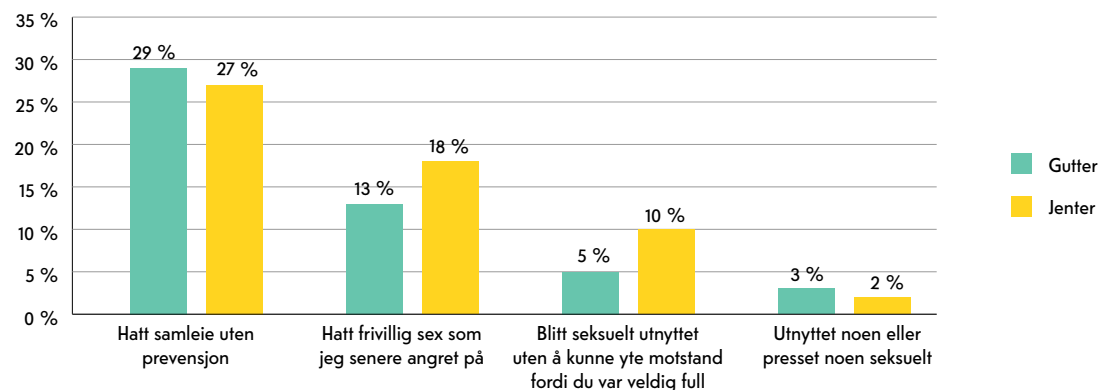
Figur 11.12: Seksuell trakassering

Prosentandel som har blitt utsatt for ulike former for seksuell trakassering minst én gang i løpet av det siste året. Telemark 2018. Vg1–Vg3.

Figur 11.13: Uønskede seksuelle hendelser i forbindelse med alkohol

Prosentandel som minst én gang det siste året har gjort eller opplevd følgende i forbindelse med at de har drukket alkohol. Telemark 2018. Vg1–Vg3.

12. Tjenestetilbudet

Skolehelsetjenesten

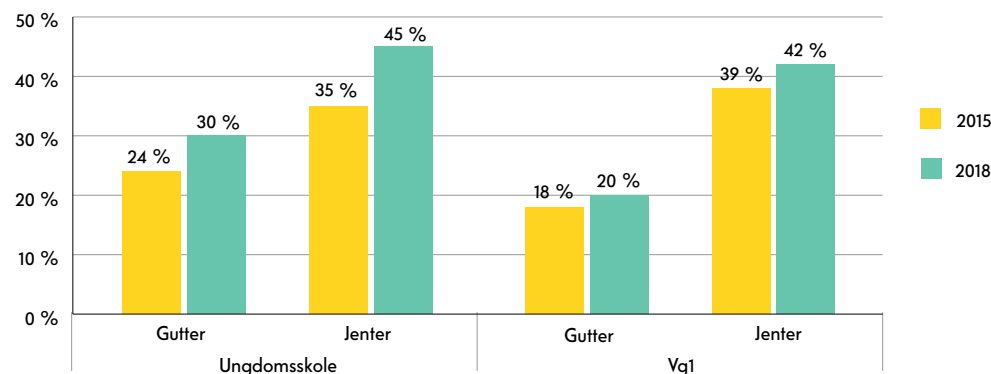
Alle kommuner skal tilby skolehelsetjeneste for barn og unge opp til 20 år. Skolehelsetjenesten skal fremme fysisk og psykisk helse, fremme gode sosiale og miljømessige formål, og forebygge sykdom og skader (Forskrift om helsest. og skolehelsetj., 2003).

Figur 12.1 viser at det er langt flere ungdommer som har brukt skolehelsetjenesten i 2018 sammenlignet med 2015. Økningen har skjedd blant både gutter og jenter, og både på ungdomsskolen og på Vg1. Den vanligste årsaken til å oppsøke skolehelsetjenesten er rutinebesøk og fysiske helseproblemer, slik som vekst, søvn, ulykker, hodepine eller mennessmerter (figur 12.2). Deretter følger psykiske helseplager og trivsel og vennskap. Det at flere oppsøker skolehelsetjenesten på grunn av psykisk helse og trivsel og vennskap, er hovedårsaken til at bruken av skolehelsetjenesten har økt fra 2015 til 2018.

Blant de som har brukt skolehelsetjenesten svarer de aller fleste at de er fornøyde med hjelpen de har fått. 94 % av guttene på både ungdomsskolen og videregående skole svarer at de er svært fornøyde eller litt fornøyde. 88 % av jentene på ungdomsskolen og 93 % av jentene på videregående skole svarer det samme.

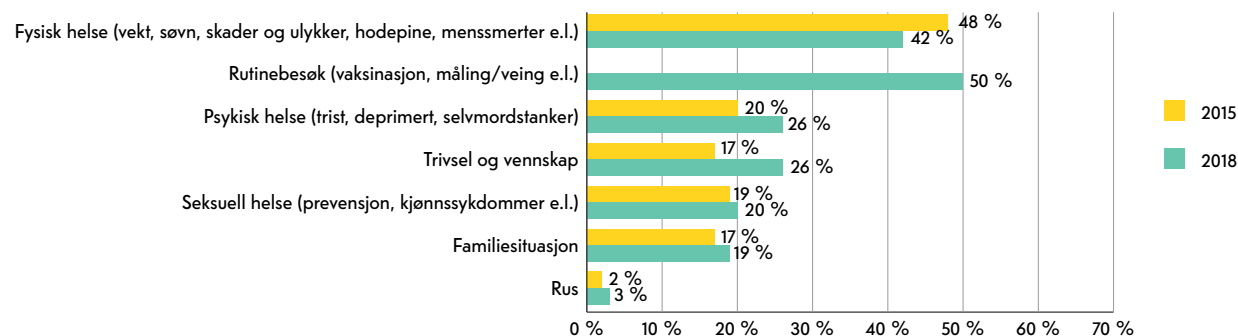
Figur 12.1: Bruk av skolehelsetjenesten

Prosentandel som har brukt skolehelsetjenesten minst én gang det siste året. Telemark 2015 og 2018. 8. trinn–Vg1.

Figur 12.2: Hvorfor har du brukt skolehelsetjenesten?

Prosentandel som oppgir at dette er grunnen til at de har brukt skolehelsetjenesten. Telemark 2015 og 2018. 8. trinn–Vg1.

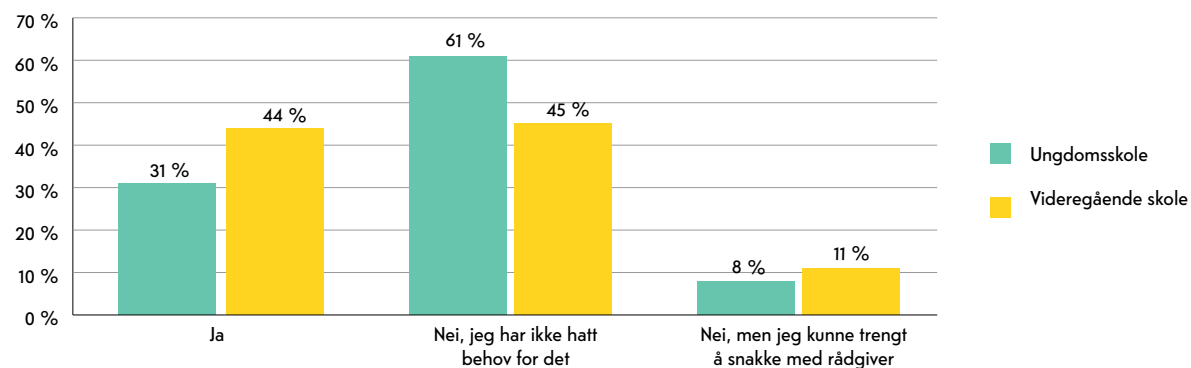
Rådgivningstjenesten i skolen

Figur 12.3 viser at 31 % av ungdomsskoleelevene og 44 % av elevene på videregående skole har vært i kontakt med rådgiver på skolen i løpet av skoleåret. Andelen som er i kontakt med rådgiver har ikke endret seg mye fra 2015 til 2018, men i 2018 er det noe flere enn i 2015 som svarer at de ikke har vært i kontakt med rådgiver, men at de kunne ha trengt det.

Valg av fag, studieretning eller yrke er det vanligste ungdommene svarer at rådgiver har hjulpet dem med (figur 12.4). En del elever får også hjelp med utfordringer knyttet til fag, motivasjon, trivsel og personlige problemer. Over 90 % av elevene svarer at de er svært fornøyde eller litt fornøyde med hjelpen de har fått fra rådgiver.

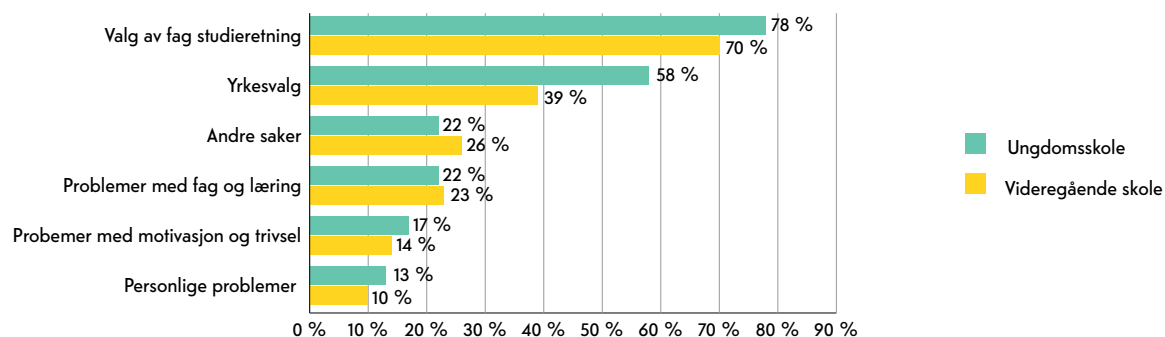
Figur 12.3: Bruk av rådgivningstjenesten

Prosentandel som har hatt kontakt med rådgiver på skolen minst én gang i løpet av skoleåret. Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

Figur 12.4: Hva har rådgiver hjulpet deg med?

Prosentandel som svarer at rådgiver på skolen har hjulpet dem med følgende. Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

Del 3. Dypdykk i utvalgte resultater

13. Hva kjennetegner unge i Telemark som bruker cannabis?

Tekst: Ingvild Vardheim og Asle Bentsen, KoRus-Sør

Formålet med dette kapittelet er å se nærmere på utbredelsen av cannabisbruk blant unge i Telemark. I kapittel 10 så vi at det har vært en økning i bruk av cannabis siden 2015. Hva er det som kjennetegner de ungdommene som eksperimenterer med cannabis? Er dette «hvem som helst», eller er det i stor grad ungdom som er utsatt for ulike risikofaktorer? Hvilke kjennetegn eller atferdsmønstre påvirker sannsynligheten for at en ungdom har brukt cannabis? Kunnskap om slike faktorer kan være viktig å ta med seg i det helsefremmende og forebyggende arbeidet med ungdom.

Bakgrunn

På verdensbasis er cannabis det mest utbredte narkotiske stoffet, og det er også det mest brukte illegale rusmidlet blant ungdom i Norge². Cannabisbruk kan gi oppløftet stemningsleie, men også andre effekter i

sentralnervesystemet som sløvhet, nedsatt hukommelse, sanseforvirring, nedsatt muskelkoordinasjon, økt impulsivitet, tankeforstyrrelser, psykoser og angst (Bachs & Tuv, 2013). Ungdom er mer sårbare for de negative konsekvensene av hasj og marihuana fordi unge hjerner er uferdige og under utvikling (Actis, 2017).

Hva vet vi så om ungdommer som eksperimenterer med cannabis? Flere studier viser at hyppig cannabisbruk blant ungdom samvarierer med en lang rekke problemer, blant annet drop-out fra utdanning, kognitiv svekkelse, økt sannsynlighet for bruk av andre stoffer, økt risiko for symptomer på depresjon og økt forekomst av selvmordstanker og selvmord (WHO, 2016). Også analyser av de nasjonale Ungdata-tallene viser at ungdom som bruker cannabis skiller seg negativt ut på flere områder. De er i gjennomsnitt mindre fornøyde med foreldrene sine, de trives dårligere på skolen og er i mindre grad fornøyde med lokalmiljøet sitt enn andre ungdommer. De bruker også

² Cannabis er en fellesbetegnelse for rusgivende stoffer fremkalt fra hamplanten cannabis sativa eller cannabis indica (Arnet, 2007). Det rusfremkallende stoffet heter tetrahydrocannabinol (THC). Fra bladene, stilkene og frøene på planten lages det marihuana. De blomstrende toppskuddene inneholder cannabisbark, som det lages hasj av, mens cannabisolje er destillert bark og produktet som inneholder mest THC.

mindre tid på skolearbeid og skulker skolen i langt større grad enn andre ungdommer som ikke har brukt cannabis. Ungdom som har brukt cannabis trener også mindre, de er i større grad misfornøyd med egen helse og rapporterer om langt flere psykiske og fysiske helseplager enn andre ungdommer (Bakken, 2018a).

Som i alle analyser av tverrsnittsdata, slik som Ungdata er, er det imidlertid viktig å huske på at vi ikke kan konkludere om årsakssammenhenger. Om noen ungdommer sliter mer enn andre fordi de bruker cannabis, eller om de bruker cannabis fordi de sliter, er det vanskelig å si noe sikkert om med bakgrunn i slike data.

Flere studier om ungdom og cannabis fokuserer på betydningen av gode sosiale relasjoner og støtte som viktige elementer for at unge ikke skal begynne med cannabis. Goode (2005) fremhever at gode venner og en trygg oppvekst med fritidsaktiviteter som motiverer, og familie som både støtter og har forventninger til deg, vil være gode beskyttelsesfaktorer. Hagen & Christensen (2010) fokuserer på at ungdom som opplever begrenset støtte og tilsyn fra foreldre har større sannsynlighet for å eksperimentere med rusmidler. De skiller mellom dem som har hatt vansker i hele oppveksten og de som får vansker i ungdomsårene. For de som har hatt problematferd siden barndommen, er risikofaktorene knyttet til kognitiv underutvikling og vanskelig temperament, særlig sammen med en tøff og inkonsekvent foreldrepraksis, begrensede

Foto: www.colourbox.com

familieressurser og utilstrekkelig følelsesmessig tilknytning. For problematferd som starter i ungdomstiden er samvær med jevnaldrende med problematferd og liten grad av tilsyn fra foreldre de største risikofaktorene. Foreldres eget rusbruk og holdninger til ungdommens rusbruk har også betydning for ungdoms tilbøyelighet til å ruse seg (Vakalahi, 2001).

Et tydelig funn i flere norske studier er at cannabisbruk ser ut til å henge sammen med et høyt alkoholforbruk. Blandingsbruk er normen, rene cannabisbrukere er unntaket (Pape, Rossow & Storvoll, 2009). De nasjonale Ungdata-tallene bekrefter dette inntrykket. På videregående skole har nesten alle ungdommene som har brukt cannabis vært beruset, mot rundt halvparten av de som ikke har prøvd stoffet (Bakken, 2018a).

Data og metode

I kapittel 10 viste vi hvordan cannabisbruken blant unge i Telemark øker med alderen, og at det særlig på videregående er klart flere gutter enn jenter som bruker cannabis. I dette kapittelet tar vi utgangspunkt i det samme spørsmålet: «Hvor mange ganger har du gjort noe av dette det siste året (de siste 12 månedene)? Brukt hasj eller marihuana». Vi begrenser analysene til elevene på videregående skole siden det er her cannabisbruken er mest utbredt, og fordi tilsvarende analyser allerede har vist at de yngste cannabisbrukerne utgjør en særlig risikoutsatt gruppe (se f.eks. Møller & Bentsen, 2014).

I den første delen av dette kapittelet har vi plukket ut enkelte spørsmål knyttet til temaene foreldre, venner og

fritid, skole, helse og risikoatferd, og gjennomført enkle kryssanalyser der vi skiller mellom jenter og gutter. I den andre delen av kapittelet vil vi undersøke hvilke faktorer som i størst grad påvirker sannsynligheten for at en ungdom har brukt cannabis i løpet av det siste året. Her bruker vi logistisk regresjonsanalyse, som er en analysemetode som egner seg godt til å studere et fenomen med to mulige utfall, i dette tilfellet hvorvidt ungdommene har brukt cannabis eller ikke. Regresjonsanalyse gir oss mulighet til å analysere betydningen av flere variabler samtidig, og man kan få et enda bedre inntrykk av hvordan ulike variabler har sammenheng med cannabisbruk.

Hva kjennetegner unge i Telemark som bruker cannabis?

Foreldre

I Ungdata blir ungdommene spurt om hvorvidt de er sikre på at de kan snakke med foreldrene sine dersom de har et personlig problem. Figur 13.1 viser andelen som svarer «helt sikkert» på dette spørsmålet, fordelt på hvor ofte ungdommene har brukt cannabis. Vi ser tydelig at jo oftere ungdommene bruker cannabis, desto færre opplever å kunne snakke med foreldrene sine. Det er særlig stor forskjell i svarene mellom de som aldri har brukt cannabis,

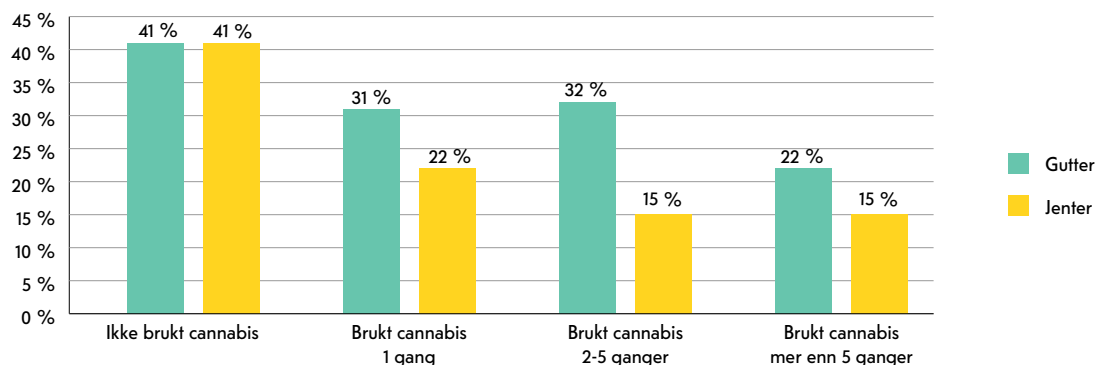
og de som har røyket kun én gang. Det ser også ut til at sammenhengen er sterkere for jenter enn for gutter. Jenter som bruker cannabis ser altså i mindre grad ut til å kunne snakke med foreldrene om et personlig problem enn det gutter gjør.

Andre funn knyttet til familie:

- Ungdommene som røyker cannabis opplever noe lavere grad av kontroll fra foreldrene. De rapporterer i mindre grad at foreldrene vet hvor de er og hvem de er sammen med på fritiden, og de har sjeldnere regler for bruk av alkohol. Mens 26 % av elevene på Vg1 som

Figur 13.1: Foreldrestøtte og cannabisbruk

Andel elever som er sikre på at de kan snakke med foreldrene sine dersom de har et personlig problem. Fordelt på hvor ofte de har brukt cannabis i løpet av det siste året. Telemark 2018. Vg1–Vg3.

ikke har brukt cannabis oppgir at de får lov til å drikke alkohol, svarer 43 % av Vg1-elevne som har prøvd cannabis minst én gang det samme.

- Vi finner en tendens til at ungdommene som har brukt cannabis 2-5 ganger eller mer har noe lavere sosioøkonomisk status enn de har brukt cannabis én gang eller ingen ganger, men sammenhengen er ikke sterk.

Venner og fritid

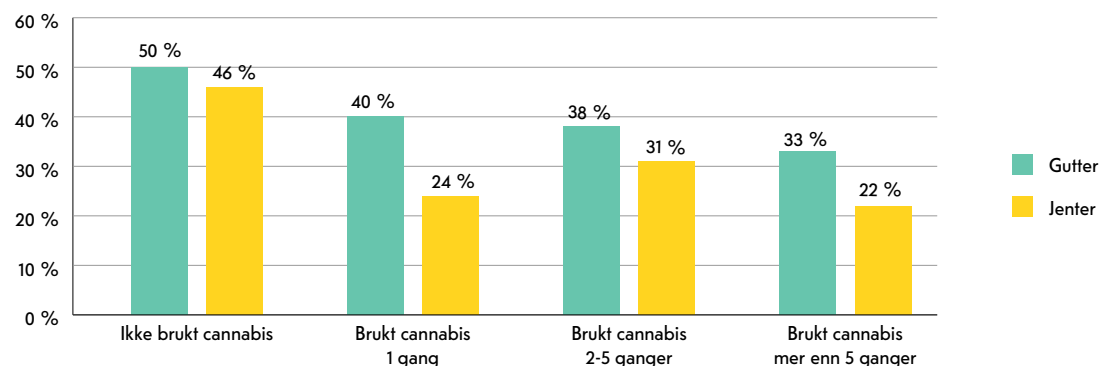
Resultatene viser at ungdommene som bruker cannabis er sjeldnere aktive i organiserte fritidsaktiviteter enn ungdommene som ikke har brukt cannabis, og at dette særlig gjelder jentene. Figur 13.2 viser andelen ungdommer som har deltatt i minst 5 aktiviteter i ulike lag og foreninger sist måned, fordelt på hvor ofte ungdommene har brukt cannabis. Resultatene viser at ungdommene som bruker cannabis sjeldnere er aktive i organiserte fritidsaktiviteter enn ungdommene som ikke har brukt cannabis. Dette gjelder særlig jentene. Andelen aktive jenter synker markant fra de som ikke har brukt cannabis til de som har prøvd cannabis én gang.

Vi finner ellers:

- Andelen som trener ukentlig er noe lavere hos dem som oppgir å ha brukt cannabis enn blant dem som ikke har brukt cannabis, men forskjellene er ikke store.
- Resultatene viser ingen tydelig sammenheng mellom cannabisbruk og hvor mange timer ungdommer bruker

Figur 13.2: Organiserte fritidsaktiviteter og cannabisbruk

Andel elever som har deltatt på minst 5 fritidsaktiviteter den siste måneden. Fordelt på hvor ofte de har brukt cannabis i løpet av det siste året. Telemark 2018. Vg1-Vg3.

på skjermbaserte aktiviteter (TV, data, nettbrett, mobil) utenom skolen

- Det ser ikke ut til at de som røyker cannabis skiller seg fra andre når det kommer til det å ha gode venner. Andelen som er sikre på at de har minst én god venn er like stor for alle gruppene, både for gutter og for jenter.

Skole

Når det gjelder ulike spørsmål knyttet til skolen finner vi sterkest sammenheng mellom cannabisbruk og skulking, noe som vises i figur 13.3. Det er en høy andel ungdommer som har brukt cannabis som har skulket skolen minst én gang. Andelen er dobbelt så høy blant de som har brukt cannabis én gang sammenlignet med de som aldri har brukt.

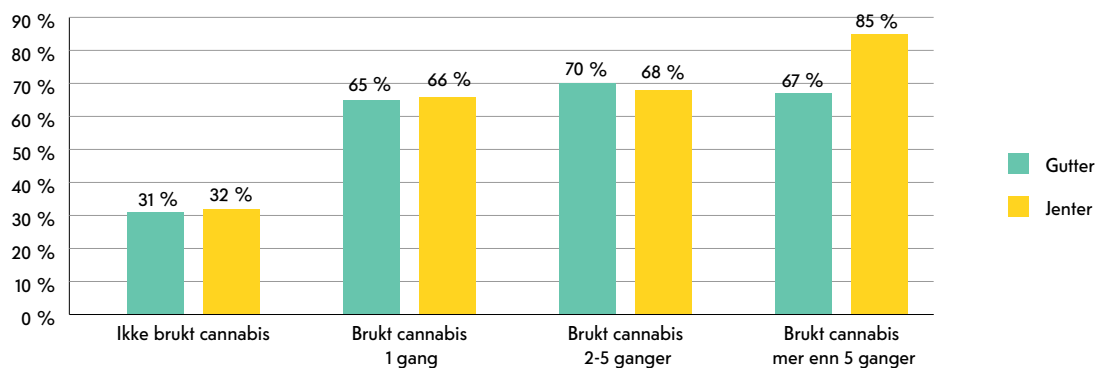
Andre funn:

- Resultatene viser at andelen som trives på skolen synker noe etter hvor ofte ungdommene har brukt cannabis, men sammenhengen er ikke sterk. Når det gjelder påstanden «Jeg føler at jeg passer inn blant elevene på skolen» er det også kun små forskjeller mellom ungdommene.
- Andelen som svarer at de har hatt tanker om å slutte på skolen stiger i takt med hvor ofte ungdommene har røyket cannabis. 32 % av jentene som har brukt cannabis én gang har hatt slike tanker, mot 15 % av jentene som ikke har røyket cannabis.

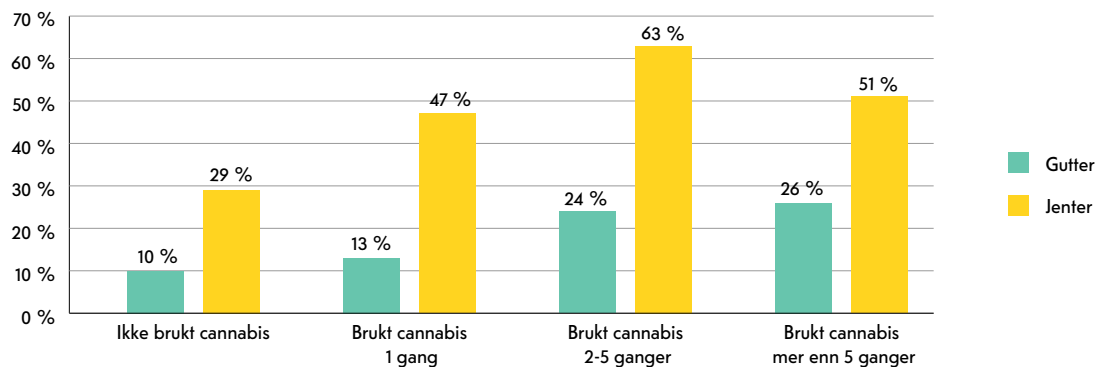
Figur 13.3: Skulking og cannabisbruk

Andel elever som har skulket minst én gang i løpet av det siste året. Fordelt på hvor ofte de har brukt cannabis i løpet av det siste året. Telemark 2018. Vg1–Vg3.

Figur 13.4: Psykisk helse og cannabisbruk

Andel elever med et høyt nivå av psykiske helseplager. Fordelt på hvor ofte de har brukt cannabis i løpet av det siste året. Telemark 2018. Vg1–Vg3.

Helse og trivsel

Figur 13.4 viser en tydelig sammenheng mellom cannabisbruk og forekomsten av psykiske helseplager, både blant gutter og jenter. For gutter ser vi at omfanget av psykiske helseplager er betydelig høyere blant de som har røyket minst to ganger, sammenlignet med de som har én gang eller aldri. Blant jentene, som jevnt over har et høyere nivå av psykiske helseplager enn gutter, øker også andelen med slike plager betraktelig etter hvor ofte de har røyket cannabis.

Andre funn:

- Ungdommene som har brukt cannabis opplever i vesentlig større grad å ha vært plaget av ensomhet den siste uka. Sammenhengen er mest entydig blant jentene. Blant jentene som har brukt cannabis mer enn to ganger oppgir over halvparten å ha vært plaget av ensomhet.
- Jentene som har brukt cannabis skiller seg negativt ut på flere av spørsmålene knyttet til selvbylde. Blant jentene som ikke har brukt cannabis er 45 % enige i at de «ofte er skuffet over seg selv». Nærmere 70 % av jentene som har brukt cannabis to ganger eller mer svarer det samme. Blant guttene er denne sammenhengen langt svakere.

Rus og risikoatferd

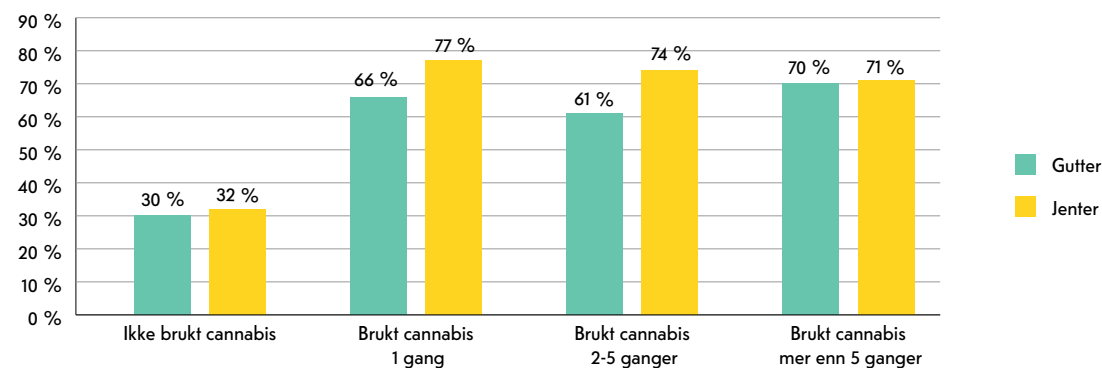
Ungdommene som har brukt cannabis én eller flere ganger skiller seg negativt ut på flere av spørsmålene knyttet til rus og risikoatferd. Kanskje ikke overraskende er andelen som drikker alkohol jevnlig, langt høyere blant ungdommene som har brukt cannabis. Her er det ikke store forskjeller mellom jenter og gutter. Dette illustreres i figur 13.5.

Vi finner ellers:

- Ungdommene som har brukt cannabis minst én gang er i langt større grad involvert i ulike typer regelbrudd sammenlignet med de som ikke har brukt cannabis. Blant ungdommene som ikke har brukt cannabis har kun 3 % begått mer enn 10 regelbrudd, mens dette gjelder 13 % av de som har brukt cannabis én gang, og 33 % av de som har brukt cannabis minst 5 ganger.
- Andelen som har brukt andre narkotiske stoffer er under 1 % blant ungdommene som har brukt cannabis sjeldnere enn 5 ganger. Blant ungdommene som har brukt cannabis 5 ganger eller oftere oppgir imidlertid 20 % at de også har brukt andre narkotiske stoffer.

Figur 13.5: Alkoholvaner og cannabisbruk

Andel elever som drikker alkohol 1-3 ganger i måneden eller oftere. Fordelt på hvor ofte de har brukt cannabis i løpet av det siste året. Telemark 2018. Vg1-Vg3.

Hvilke faktorer påvirker sannsynligheten for cannabisbruk?

I regresjonsanalysen undersøker vi hvilke faktorer som i størst grad påvirker sannsynligheten for at en ungdom på videregående skole har røyket cannabis minst én gang i løpet av det siste året. Dette vil forhåpentligvis gi litt mer forståelse for flere av sammenhengene vi studerte i kryssanalysene over.

Tabell 13.1 gir en oversikt over alle forklaringsfaktorer eller typer av kjennetegn som vi har inkludert i analysen. Disse er alle basert på temaer og spørsmål i undersøkelsen som vi antar kan ha betydning for hvorvidt ungdommene har eksperimentert med cannabis eller ikke. I tillegg har vi inkludert bakgrunnsvariablene kjønn, klassetrinn, sosioøkonomisk status (SØS), samt en variabel som måler hvorvidt ungdommene bor i Grenland (Skien, Porsgrunn, Bamble og Siljan) eller ikke. Dette siste for å undersøke om cannabisbruk blant unge i Telemark først og fremst er et

«byområde-fenomen», og om eventuelle forskjeller mellom Grenland og resten av Telemark fortsatt gjelder når vi kontrollerer for en rekke andre forhold.

Alle forklaringsvariablene er målt som 0 eller 1, altså som en egenskap eller holdning ungdommene enten har eller ikke har. I analysen sammenligner vi disse to gruppene, for eksempel de som aldri har skulket og de som har skulket minst én gang, opp mot sannsynligheten for å ha brukt cannabis minst én gang det siste året.

Tabell 13.1: Oversikt over uavhengige variabler (tabellen fortsetter på neste side)

Faktor	Variabelnavn	Spørsmål	Verdier
Bakgrunn	Kjønn	Er du gutt eller jente?	1 = Gutt 0 = Jente
	Alder	Hvilken klasse går du i?	1 = Vg1 eller Vg2 (to variabler) 0 = Vg1
	Sosioøkonomisk status	Samlemål for sosioøkonomisk status (se kapittel 2 for beskrivelse)	1 = Middels eller høy SØS (to variabler) 0 = Lav SØS
	Bor i Grenland	Kommune	1 = Bor i Skien, Porsgrunn, Siljan eller Bamble 0 = Bor i andre kommuner i Telemark
Foreldre	God foreldrestøtte	Tenk deg at du har et personlig problem. Du føler deg utafor og trist og trenger noen å snakke med. Hvem ville du snakket med eller søkt hjelp hos? Foreldre	1 = Ja 0 = Nei eller usikker
	Høy grad av foreldre-kontroll	Foreldrene mine pleier å vite hvor jeg er, og hvem jeg er sammen med i fritiden	1 = Helt/delvis enig 0 = Helt/delvis uenig
Venner og nærmiljø	Har minst én god venn	Har du minst en venn som du kan stole fullstendig på og kan betro deg til om alt mulig?	1 = Ja helt sikkert/det tror jeg 0 = Usikker/nei
	Trives i nærmiljøet	Hvor godt trives du i nærområdet der du bor?	1 = Svært godt/godt 0 = Passe/dårlig/svært dårlig

Tabell 13.1: Oversikt over uavhengige variabler (fortsetter)

Faktor	Variabelnavn	Spørsmål	Verdier
Skole	Trives på skolen	Er du enig eller uenig i følgende utsagn om hvordan du har det på skolen? Jeg trives på skolen	1 = Helt/delvis enig 0 = Helt/delvis uenig
	Bruker mye tid på lekser	Hvor lang tid bruker du gjennomsnittlig per dag på lekser og annet skolearbeid (utenom skoletida)?	1 = Mer enn 2 timer 0 = Mindre enn 2 timer
	Har hatt tanker om å slutte på skolen	Har du i løpet av dette året hatt tanker om å slutte på videregående skole?	1 = Ofte eller av og til 0 = Aldri/sjelden
	Har skulket skolen minst én gang	Hvor mange ganger har du vært med på eller gjort noe av dette det siste året (de siste 12 månedene)? Skulket skolen	1 = Skulket minst én gang 0 = Ikke skulket skolen
Fritid	Aktiv i organiserte fritidsaktiviteter	Hvor mange ganger den siste måneden har du vært med på aktiviteter, møter eller øvelser i følgende organisasjoner, klubber eller lag? Idrettslag, religiøs forening, fritidsklubb/ungdomsklubb, korps, kor etc.	1 = Deltar i mer enn 5 aktiviteter månedlig 0 = Deltar i færre enn 5 aktiviteter månedlig
	Ofte sosial med venner	Tenk tilbake på den siste uka (de siste 7 dagene). Hvor mange ganger har du ... Brukt størstedelen av kvelden ute sammen med venner/kamerater	1 = 2-5 ganger eller oftere 0 = Ingen ganger/1 gang
	Mye skjermtid	Utenom skolen, hvor lang tid bruker du vanligvis på aktiviteter foran en skjerm (TV, data, nettbrett, mobil) i løpet av en dag?	1 = Mer enn 4 timer på skjerm daglig 0 = Mindre enn 4 timer på skjerm daglig
Helse og trivsel	Høyt nivå av psykiske helseplager	Gjennomsnitt av følgende psykiske plager: Følt at alt er et slit, følt håpløshet med tanke for fremtiden, følt deg stiv eller anspent, bekymret deg mye for ting	1 = Høyt nivå (i snitt ganske/mye plaget) 0 = Ikke høyt nivå
	Høyt nivå av fysiske plager	Gjennomsnitt av følgende fysiske plager: Nakke og skuldersmerter, ledd- og muskelsmerter, kvalme, hjertebank, hodepine,	1 = Høyt nivå (i snitt ganske/mye plaget) 0 = Ikke høyt nivå
	Positiv fremtidsstro	Tror du at du vil få et godt og lykkelig liv?	1 = Ja 0 = Nei/vet ikke
Risikoadferd	Drikker alkohol jevnlig	Hender det at du drikker noen form for alkohol?	1 = Drikker alkohol oftere enn 1-3 ganger i måneden 0 = Drikker sjeldnere enn månedlig
	Har begått minst ett regelbrudd	Hvor mange ganger har du vært med på eller gjort noe av dette det siste året (de siste 12 månedene)? Vært i slåsskamp, lurt deg fra å betale, gjort hærverk, tatt med deg varer fra butikk uten å betale etc.	1 = Har begått minst ett regelbrudd i løpet av det siste året 0 = Har ikke begått regelbrudd

Resultatene fra analysen vises i figur 13.6. Figuren inneholder såkalte oddsrater. Oddsratene viser for det første om vi har en positiv eller negativ sammenheng mellom variablene. Verdier over 1 forteller at vi har en positiv sammenheng, altså at dette kjennetegnet øker sannsynligheten for cannabisbruk. Verdier fra 0 til 1 forteller at vi har en negativ sammenheng, altså redusert sannsynlighet for cannabisbruk. Videre kan vi si at oddsraten beskriver *endring* i odds for utfall fra et nivå (kategori) av undersøkt faktor til et annet nivå. I denne sammenhengen betyr en positiv oddsrate at sannsynligheten for å røyke hasj øker når vi for eksempel går fra lavt til høyt nivå av psykiske helseplager, og vi samtidig antar at alle andre variabler holder seg uendret eller konstante. Endringer som er statistisk signifikant på et 5 %-nivå er markert med en stjerne³.

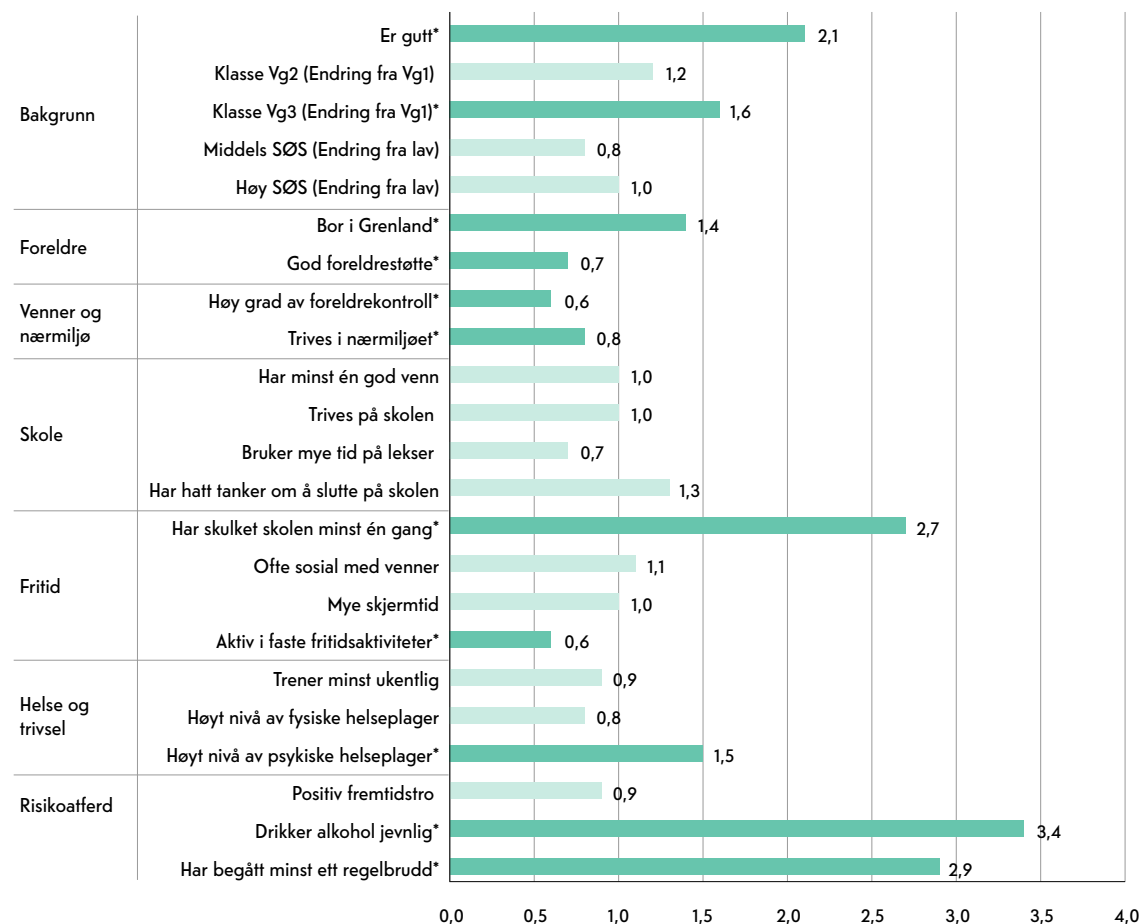
Bakgrunnsvariabler

Resultatene viser, for det første, at det er en tydelig sammenheng mellom kjønn og cannabisbruk. Oddsraten for gutter er på litt over 2, noe som betyr at det er mer enn to ganger så sannsynlig at en gutt har prøvd cannabis sammenlignet med en jente, uansett hvordan ungdommene scorer på de øvrige variablene vi har tatt med. Som forventet finner vi at sannsynligheten for å ha

Figur 13.6: Hvilke faktorer påvirker sannsynligheten for cannabisbruk?

Resultater fra logistisk regresjonsanalyse. Oddsrater.

* Signifikans = 5 %

³ Et resultat betegnes som statistisk signifikant dersom det er lite sannsynlig at resultatet har oppstått tilfeldig. Et signifikansnivå på 5 % indikerer at sannsynligheten for at resultatet skyldes en feil eller tilfeldighet, er under 5 %.

brukt cannabis øker for hvert klassetrinn, og særlig når vi sammenligner Vg1 med Vg3. Endringen fra Vg1 til Vg2 er imidlertid ikke statistisk signifikant i analysen.

Ungdommenes sosioøkonomiske status ser ut å ha relativt liten betydning for hvorvidt de har brukt cannabis eller ikke. Vi ser en svak tendens til at ungdommene med høy sosioøkonomisk status har noe lavere sannsynlighet for å ha brukt cannabis, men forskjellen mellom gruppene er ikke statistisk signifikant.

Vi ser også at variabelen som måler hvorvidt ungdommene bor i Grenland eller ikke, er statistisk signifikant. Dette tyder på at sannsynligheten for at en ungdom fra Grenland har brukt cannabis er høyere enn for en ungdom fra andre deler av fylket, uansett hvordan ungdommene svarer på andre spørsmål i analysen.

Foreldre

Et tydelig funn i analysen er at ungdommenes relasjon til foreldrene har betydning for hvorvidt de har brukt cannabis eller ikke. For det første finner vi at ungdommene som oppgir at de kan snakke med foreldrene hvis de har et personlig problem, har lavere sannsynlighet for å bruke cannabis enn de som ikke opplever dette. Ungdommene som rapporterer om at foreldrene har god oversikt over hvem de er sammen med og hvor de befinner seg på fritiden, har også lavere sannsynlighet for å røyke cannabis enn de som ikke rapporterer om dette. Begge disse

Foto: Medita UB

sammenhengene forblir statistisk signifikante også når vi justerer for alle de andre forholdene vi har tatt med i modellen, inkludert alder og kjønn.

Venner og nærmiljø

Ungdommenes vurderinger av nærmiljøet har en viss betydning for cannabisbruk. Ungdommene som trives i nærmiljøet sitt har en signifikant lavere sannsynlighet for å ha brukt cannabis det siste året, sammenlignet med de som ikke trives i nærmiljøet sitt. Som også kryssanalysene

viste ser derimot ungdommenes vennerelasjoner ut til å ha forholdsvis liten betydning. Ungdommene som er sikre på at de har minst én god venn, har verken lavere eller høyere sannsynlighet for å ha brukt cannabis, sammenlignet med de som ikke er like sikre på dette.

Skole

Som også kryssanalysene viste finner vi ingen sterk sammenheng mellom skoletrivsel og cannabisbruk. Ungdommene som trives på skolen har verken lavere eller

Foto: Medita UB

høyere sannsynlighet for å ha brukt cannabis i løpet av det siste året, sammenlignet med de som ikke trives noe særlig godt på skolen. Dette skyldes nok, som også vist i kapittel 5, at så godt som «alle» ungdommene svarer at de trives på skolen, samtidig som de rapporterer om mer problematiske forhold til skolen. I tråd med dette finner vi langt sterkere sammenheng mellom cannabisbruk og skulking. Ungdommene som har skulket skolen minst én gang har nesten 3 ganger så høy sannsynlighet for å ha brukt cannabis, sammenlignet med de som aldri har skulket. Ungdommene som har hatt tanker om å slutte på skolen, har også noe høyere sannsynlighet for å ha brukt cannabis, men denne sammenhengen er ikke statistisk signifikant.

Fritid

Hvor ofte ungdommene har sosial omgang med venner på fritiden, ser ut til å ha lite å si for hvorvidt de har brukt cannabis eller ikke. Dette samsvarer med funnet over om vennerelasjoner, og er i tråd med de nasjonale Ungdata-resultatene, som konkluderer med at ungdommene som bruker cannabis verken er mer eller mindre sosiale enn andre ungdommer (Bakken, 2018a). Å bruke mye av fritiden sin på skjerm ser heller ikke ut til å ha noe særlig stor betydning, det samme gjelder trening. Ungdommene som trener ukentlig har noe mindre sannsynlighet for å ha prøvd cannabis enn de som trener sjeldnere, men sammenhengen er ikke statistisk signifikant.

Vi finner derimot at det å delta i organiserte fritidsaktiviteter på fritiden har noe å si. Ungdommene som er aktive i et lag eller forening minst 5 ganger i måneden, har klart lavere sannsynlighet for å ha brukt cannabis, sammenlignet med de som er mindre aktive i organiserte fritidsaktiviteter.

Helse og trivsel

Resultatene viser en klar sammenheng mellom psykisk helse og cannabisbruk. Selv når vi justerer for alle de andre variablene i analysen har ungdommene med et høyt nivå av psykiske plager 1,5 ganger høyere sannsynlighet for å ha brukt cannabis løpet av det siste året, sammenlignet med ungdommer med lavt nivå av psykiske helseplager. Vi finner derimot ingen tydelig sammenheng mellom fysiske helseplager og cannabisbruk.

Risikoatferd

Ikke uventet finner vi sterke sammenhenger mellom cannabisbruk og annen risikoatferd. Ungdommene som drikker alkohol jevnlig har langt høyere sannsynlighet for å ha brukt cannabis enn ungdommene som drikker sjelden. Det samme gjelder ungdommene som har begått minst ett regelbrudd i løpet av det siste året. Disse har nesten 3 ganger så stor sannsynlighet for å ha brukt cannabis, sammenlignet med ungdommer som ikke har begått regelbrudd.

Oppsummering

I dette kapittelet har vi sett nærmere på cannabisbruk blant unge i Telemark, mer spesifikt hva som kjennetegner ungdommene som har prøvd cannabis sammenlignet med de som ikke har prøvd. Vår hovedkonklusjon samsvarer i stor grad med oppsummeringen fra årets nasjonale Ungdata-rapport, nemlig at mange av ungdommene som har brukt cannabis i tenårene har en del risikokjennetegn som det er viktig å ta med seg i det rusforebyggende arbeidet med ungdom. Våre analyser viser at ungdom som har brukt cannabis blant annet har svakere relasjoner til foreldrene, de er mindre fornøyde med nærmiljøet sitt, de deltar sjeldnere i faste fritidsaktiviteter og rapporterer om langt flere psykiske helseplager enn andre ungdommer. Forskjellene mellom de som har brukt og de som ikke har brukt cannabis er spesielt store når det gjelder ulike typer risikoatferd. Unge i Telemark som har brukt cannabis minst én gang er i langt større grad involvert i regelbrudd, drikker oftere alkohol og har oftere skulket skolen enn de som ikke har prøvd cannabis.

Kryssanalysene av cannabisbruk viser to andre poeng det kan være verdt å merke seg. På flere av kjennetegnene vi undersøkte fant vi at de som kun har røyket cannabis én gang, svarer langt mer negativt på spørsmålene enn de som aldri har brukt cannabis. Dette gjelder blant annet omfanget av psykiske helseplager, hvorvidt ungdommene opplever å kunne snakke med foreldrene sine hvis de har

et personlig problem, skulking og annen risikoatferd. For det andre finner vi at disse sammenhengene ser ut til å være særlig sterke for jenter. På mange måter kan det se ut som at jentene som har forsøkt cannabis er en mer «selektert» gruppe, altså at cannabisbruk i større grad er en indikasjon på marginalisering hos jenter enn hos gutter. Én forklaring kan være at jenter i risiko er mer tilbøyelige til å ville prøve cannabis. En annen kan være at hasjrøyking får andre konsekvenser for jenter. Uansett viser dette viktigheten av at det rusforebyggende arbeidet startet tidlig – og at arbeidet kanskje bør ha et særlig blikk for de risikoutsatte jentene.

Resultatene fra regresjonsanalysen understreker at støtte og tilsyn fra foreldre, et godt nærmiljø og deltakelse i fritidsaktiviteter er viktige beskyttelsesfaktorer mot cannabisbruk. Et unntak er imidlertid at ungdom som har gode vennerelasjoner, og som bruker mye tid sammen med venner, ikke har større eller mindre sannsynlighet for å bruke cannabis sammenlignet med andre ungdom. Dette viser nok at for mange er utprøving og bruk av rusmidler i ungdomstida noe en gjør sammen med venner (Andersen & Dæhlen, 2017). Samtidig viser de innledende kryssanalysene at ensomhet, som gjerne knyttes til det å være lite sosial eller ikke ha gode vennerelasjoner, er relativt sterkt forbundet med cannabisbruk. Resultatene tydeliggjør også at det å være gutt utgjør en selvstendig risikofaktor for cannabisbruk, som ikke fanges opp av noen av de andre variablene vi har med i analysen.

Helt til slutt minner vi om at en analysemodell som dette alltid vil være en grov forenkling av virkeligheten, og at det å avdekke risiko- og beskyttelsesfaktorer knyttet til ungdoms rusbruk er komplekst og sammensatt. For den enkelte ungdom vil det nok også være den totale belastningen, altså omfanget av risikofaktorer man utsettes for og varigheten av dem, som er avgjørende, mer enn betydningen av de ulike faktorene hver for seg.

Foto: Medita UB

14. Skolemotivasjon, læringsmiljø og skolerresultater blant ungdom med og uten innvandrerbakgrunn

Tekst: Rosanne Kristiansen, KoRus-Sør

Skolen er en av de viktigste arenaene for sosial mobilitet og utjevning av sosial ulikhet. «Det er et bredt politisk mål at flest mulig skal fullføre den utdanningen de ønsker og har behov for, bli aktive og inkluderte samfunnsdeltakere og tilknyttet arbeidslivet. Utdanning er et av de viktigste virkemidlene for å redusere sosiale og økonomiske forskjeller i samfunnet. Utdanningssystemet skal stimulere den enkelte til å strekke seg lengst mulig for å realisere sitt potensial, uavhengig av sosial bakgrunn» (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2012). Fra et integreringssynspunkt er det viktig å vite noe om hvordan det går med barn og ungdom i det norske skole- og utdanningssystemet.

Formålet med dette kapittelet er å se på skolemotivasjon, læringsmiljø og skolerresultater blant ungdom med og uten innvandrerbakgrunn på videregående skole i Telemark. Mot slutten vil vi se nærmere på hva som påvirker karaktersnittet deres i positiv eller negativ retning.

Foto: Brooke Cagle / Unsplash

Alle elever på de videregående skolene i Telemark ble i Ungdata-undersøkelsen i 2018 stilt spørsmål om innvandrerbakgrunn. Mer spesifikt ble ungdommene spurt om de er født i Norge, og eventuelt hvor gamle de var da de flyttet til Norge hvis de ikke er født i Norge. Ungdommene fikk også spørsmål om foreldrene deres er født i eller utenfor Norge, og hvilket land foreldrene deres er født i dersom dette ikke er Norge.

Vi vet fra tidligere forskning at det er forskjeller i karaktersnittet mellom ungdom som har to utenlandsfødte foreldre og ungdom som har to norskfødte foreldre (Bakken & Hyggen, 2018). Forskjellene i gjennomsnittskarakterer forklares på ulike måter. De forklares av og til med språklige og kulturelle forskjeller, hvor man blant annet viser til foreldre som ikke klarer å hjelpe barna tilstrekkelig med skolearbeidet. Forskjellene i karaktersnittene forklares også med at mange barn med innvandrerbakgrunn vokser opp i familier med forholdsvis lav klassebakgrunn, der foreldrene har lav utdanning og lav inntekt (Utdanningsdirektoratet, 2016b).

Vi må være klar over at det vi omtaler som «ungdom med innvandrerbakgrunn»⁴ er en svært sammensatt gruppe ungdom. De omfatter både ungdom som er født i og utenfor Norge. Det varierer også mye hva slags kulturbakgrunn de har, samt hva som ligger bak flyttingen til Norge. Noen har kommet fordi foreldrene eller de selv har måttet flykte fra sitt eget land, andre har

kommet som barn av arbeidsmigranter eller av andre familierelaterte grunner. I gruppen er det sammensatte bakgrunner med tanke på hva slags levetilstand, skikker og skolesystem det var i opprinnelseslandet til ungdommene og/eller foreldrene deres, og det varierer også hvor lenge ungdommene selv eller foreldrene deres har bodd i Norge. Gjennom Ungdata har vi kun informasjon om foreldrenes fødeland og hvor gamle ungdommene var da de flyttet til Norge, dersom de ikke er født i Norge. Vi har ingen informasjon om innvandringsgrunnen og historikken til den enkelte ungdom.

Ungdom med innvandrerbakgrunn i Telemark

Tabell 14.1 viser at 78 % av elevene på videregående skole i Telemark svarer at begge foreldrene er født i Norge, 8 % svarer at den ene er født i Norge og den andre i utlandet, mens 14 % svarer at begge foreldrene er født i utlandet⁵.

Av de 642 ungdommene i utvalget vårt som har to foreldre født i utlandet, er 447 (70 %) selv født utenfor Norge. I tabell 14.2 ser vi hvor gamle disse ungdommene var da de kom til Norge. Omtrent to tredjedeler kom til Norge før fylte 13 år.

Tabell 14.1: Hvor er foreldrene din født?

	Antall	Prosent
Begge foreldrene er født i Norge	3 542	78 %
En forelder er født i Norge, den andre i utlandet	381	8 %
Begge foreldrene er født i utlandet	642	14 %
Totalt	4 565	100 %

Tabell 14.2: Hvor gammel var du da du flyttet til Norge?

Hvor gammel var du da du flyttet til Norge?	Antall	Prosent
Yngre enn 2 år	30	7 %
2–5 år	68	15 %
6–12 år	173	39 %
13–15 år	91	20 %
16 år eller eldre	85	19 %
Totalt	447	100 %

⁴ Vi omtaler ungdom med to foreldre født i utlandet som ungdom med innvandrerbakgrunn.

⁵ I Norge som helhet har 17 % av elever i videregående opplæring innvandrerbakgrunn, dvs. to foreldre født utenfor Norge (Utdanningsdirektoratet, 2017).

Tabell 14.3 viser hvilken region i verden foreldrene kommer fra, for de ungdommene som har to foreldre født i utlandet. Her har vi tatt utgangspunkt i mors fødeland. Ungdommene som går på videregående skole i Telemark har mødre fra 81 ulike land. Vi skiller mellom 4 ulike regioner, som av anonymitetshensyn er ganske vide.

Ungdom med innvandrerbakgrunn bor i større grad på hybel enn ungdom uten innvandrerbakgrunn. Blant ungdom som kom til Norge etter fylte 16 år, bor 37 % på hybel. En del av disse kan være ungdom som har kommet til Norge uten foreldre, som enslige mindreårige asylsøkere.

Tabell 14.3: Blant ungdommer med to foreldre født utenfor Norge: hvilken region kommer foreldrene fra?

	Antall	Prosent
Norden (minus Norge), Vest-Europa, Amerika eller Oseania	134	23 %
Øst-Europa	142	24 %
Asia	162	27 %
Afrika	151	26 %
Totalt	589	100 %

Sosioøkonomisk status – en viktig bakgrunnsvariabel

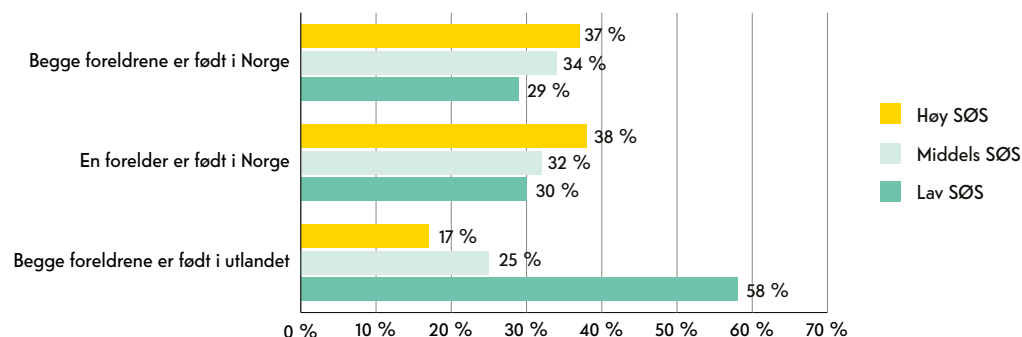
En ny rapport (Bakken, 2018b) viser at forskjellen i tilgang til sosioøkonomiske ressurser har stor betydning for ungdoms skolehverdag, blant annet når det gjelder skoletrivsel, tid brukt på lekser, om man tror man kommer til å ta høyere utdanning og om det å være skoleflink gir status i vennemiljøet. I rapporten vises det til at en del av de forskjellene man finner mellom innvandrergrupper og majoritetsbefolkningen skyldes ulikhet i sosioøkonomisk status: «Når vi sammenligner unge med og uten innvandrerbakgrunn som vokser opp

under tilsvarende sosioøkonomiske forhold, viser det seg at de sosioøkonomiske faktorene er mer utslagsgivende for ungdommenes trivsel og relasjoner enn det som direkte har med innvandrerbakgrunn å gjøre» (Bakken, 2018b s. 6).

I denne rapporten bruker vi en indikator for sosioøkonomisk status som er laget av NOVA (Bakken et al., 2016). Indikatoren inkluderer foreldrenes utdanningsnivå, hvor mange bøker som finnes hjemme, om eleven har tilgang på eget soverom, antall biler familien har, antall datamaskiner/nettbrett i familien og om familien drar på feriereiser. Figur 14.1 viser at en høy andel av ungdommene med innvandrerbakgrunn har lav sosioøkonomisk status (SØS).

Figur 14.1: Sosioøkonomisk status og innvandrerbakgrunn

Andel ungdom med ulik sosioøkonomisk status (SØS). Fordelt på innvandrerbakgrunn. Telemark 2018. Vg1–Vg3.

Hvis vi ser nærmere på gruppen som har to foreldre født i utlandet, finner vi at andelen med lav sosioøkonomisk status er høyest blant ungdom med opprinnelse fra Afrika (72 %), etterfulgt av ungdom med opprinnelse fra Asia (55 %), ungdom med opprinnelse fra Øst-Europa (51 %) og ungdom med opprinnelse fra Norden (utenom Norge) med flere (35 %).

Vi har en hypotese om at en del av de forskjellene vi ser mellom ungdom med og uten innvandrerbakgrunn skyldes sosioøkonomiske forskjeller. I analysen mot slutten av kapittelet vil vi teste om noe av de karakterforskjellene vi finner mellom ungdom med og uten innvandrerbakgrunn kan henge sammen med forskjeller i sosioøkonomisk status.

Karakterer, læringsmiljø, lekser og foreldrestøtte

Karakterforskjeller

I Ungdata-undersøkelsen får ungdommene spørsmålet: «Hvilken karakter fikk du i følgende fag ved siste karakteroppgjør?». Karakterene det spørres om er norsk skriftlig (hovedmål), matematikk og engelsk (skriftlig). I tabell 14.4 ser vi at ungdom med to foreldre født i utlandet har lavere gjennomsnittskarakterer enn ungdom med to norskfødte foreldre i alle de tre fagene som måles. Ungdom med en forelder fra Norge og en fra utlandet har høyere karaktersnitt enn de to andre gruppene i engelsk, men ligger også lavere enn de med to norskfødte foreldre i norsk og matematikk.

Som vi så tidligere i kapittelet er 70 % av de ungdommene som har to foreldre født i utlandet selv født i utlandet. Forskning (bl.a. Bakken & Hyggen, 2018) viser at ungdom med kortest botid i Norge har dårligst karaktersnitt, og dette finner vi også i Ung i Telemark-undersøkelsen.

I tabell 14.5 har vi sett nærmere på gruppen med to utenlandsfødte foreldre. Her ser vi blant annet at ungdom med bakgrunn fra Øst-Europa har høyest gjennomsnittskarakterer i alle fagene, mens ungdom med bakgrunn fra Afrika har lavest gjennomsnittskarakterer i alle fagene.

Tabell 14.4: Hvilken karakter fikk du i følgende fag ved siste karakteroppgjør? Gjennomsnitt for ungdom med ulik bakgrunn

	Norsk skriftlig, hovedmål	Matematikk	Engelsk skriftlig	Snitt alle karakterene
Begge foreldrene er født i Norge	3,94	3,73	4,19	3,95
En forelder er født i utlandet	3,90	3,57	4,33	3,93
Begge foreldrene er født i utlandet	3,55	3,57	3,98	3,69
Gjennomsnitt	3,88	3,70	4,17	3,91

Tabell 14.5: Ungdommenes gjennomsnittskarakterer etter hvilken region foreldrene er født i

	Norsk skriftlig, hovedmål	Matematikk	Engelsk skriftlig	Snitt alle karakterene
Begge foreldre født i Norden, Vest-Europa, Amerika og Oseania	3,67	3,61	4,17	3,94
Begge foreldre født i Øst-Europa	3,78	3,74	4,36	4,00
Begge foreldre født i Asia	3,59	3,71	3,92	3,71
Begge foreldre født i Afrika	3,18	3,25	3,59	3,33
Gjennomsnitt	3,55	3,58	4,0	3,76

Læringsmiljø, lekser og skolestress

I Ungdata-undersøkelsen i Telemark har vi med noen spørsmål som ser nærmere på læringsmiljøet i klassen, og kommunikasjonen mellom lærer og elev spesielt. Figur 14.2 viser at andelen som mener læreren ofte bruker ord og uttrykk som det er vanskelig å forstå er høyere hos ungdom med to utenlandsfødte foreldre enn hos andre. Det er også litt færre i denne gruppen enn ellers som svarer at de vanligvis skjønner godt hva lærerne mener når de forklarer noe i timen, og at tilbakemeldingene fra lærerne vanligvis er forståelige.

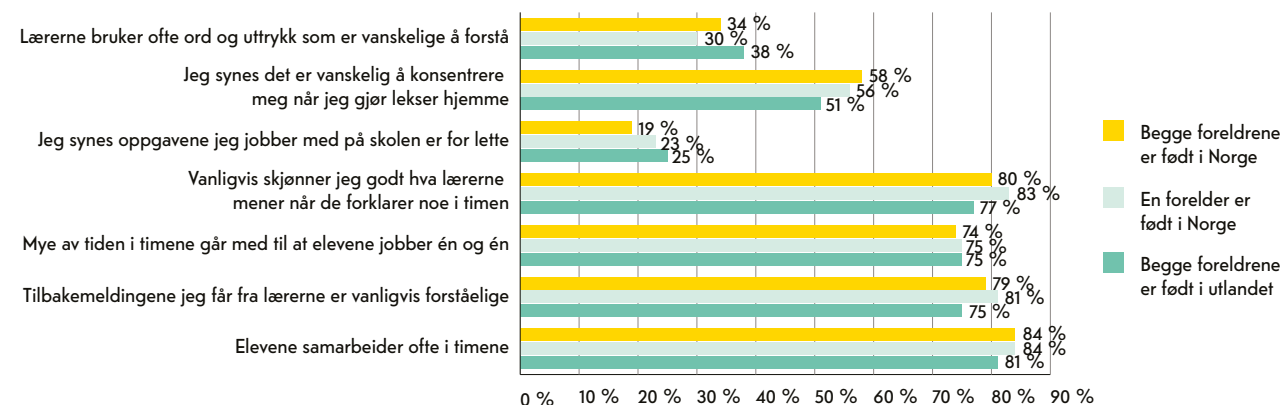
Samtidig er det flere med to utenlandsfødte foreldre som synes oppgavene de jobber med på skolen er for lette og færre som svarer at de synes det er vanskelig å konsentrere seg når de gjør lekser hjemme.

Språkvansker kan være til hinder for læring. «Kunnskap overføres og utveksles gjennom kommunikasjon» (Halvorsen, 2017 s. 163). Det er gjennom språket man får formidlet kunnskap, og også skal formidle tilbake hva man kan.

I figur 14.3 ser vi nærmere på kommunikasjonen med lærerne hos de ungdommene som har to foreldre født utenfor Norge. Vi ser at denne gruppen ikke er ensartet. De fleste ungdommene svarer at tilbakemeldingene fra lærerne er forståelige, men det er en høyere andel ungdom med bakgrunn fra Norden/Vest-Europa m.fl. som svarer dette,

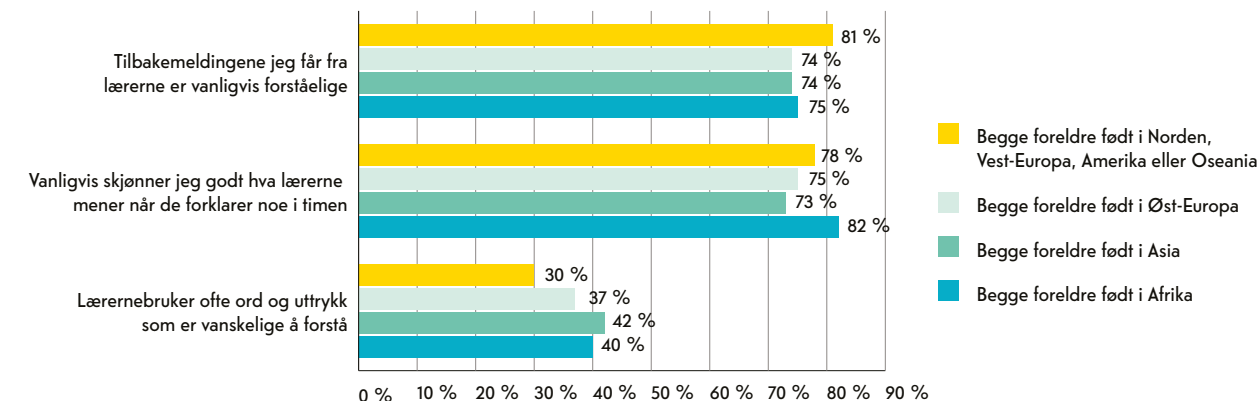
Figur 14.2: Læringsmiljø og innvandrerbakgrunn

Andel som har svart passer svært eller ganske godt på ulike påstander om læringsmiljø. Fordelt på innvandrerbakgrunn. Telemark 2018. Vg1–Vg3.

Figur 14.3: Læringsmiljø og innvandrerbakgrunn

Andel med to foreldre født utenfor Norge som har svart passer svært eller ganske godt på ulike spørsmål om læringsmiljø. Fordelt på foreldrenes opprinnelsesregion. Telemark 2018. Vg1–Vg3.

sammenlignet med ungdom med bakgrunn fra de andre tre regionene. Det er lavest andel ungdom med bakgrunn fra Norden/Vest-Europa m.fl. som mener lærerne bruker ord og uttrykk det er vanskelig å forstå.

Det er små forskjeller i trivsel og tilhørighet i skolen mellom ungdommer med ulike innvandrerbakgrunn. Vi finner at ungdom med to norskfødte foreldre så vidt skiller seg fra de andre gruppene, ved at en noe høyere andel trives på skolen og føler at de passer inn blant elevene på skolen

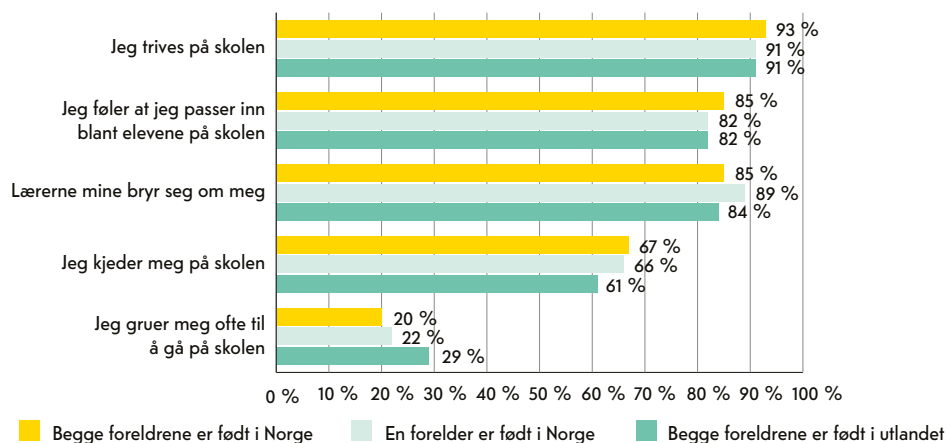
(figur 14.4). Andelen som kjeder seg på skolen er lavest blant ungdommer med to utenlandsfødte foreldre, men det er flest i denne gruppen som gruer seg til å gå på skolen.

Når vi ser på tid brukt på lekser, så finner vi ganske store og systematiske forskjeller (figur 14.5). Ungdom med to foreldre født utenfor Norge bruker i gjennomsnitt langt mer tid på lekser enn både ungdom med to norskfødte foreldre og ungdom med en forelder fra Norge og en fra utlandet. Ungdom med to norskfødte foreldre bruker aller minst tid på lekser.

Ser vi nærmere på gruppen som har to foreldre født utenfor Norge, finner vi at ungdom med opprinnelse fra Asia og Afrika bruker aller mest tid på lekser. 32 % av ungdommene med opprinnelse fra Asia og 31 % av ungdommene med opprinnelse fra Afrika bruker mer enn 2 timer på lekser daglig. Det samme gjelder for 20 % av ungdommene med opprinnelse fra Norden m.fl., 17 % av ungdommene med opprinnelse fra Øst-Europa og 14 % av ungdommene med to norskfødte foreldre.

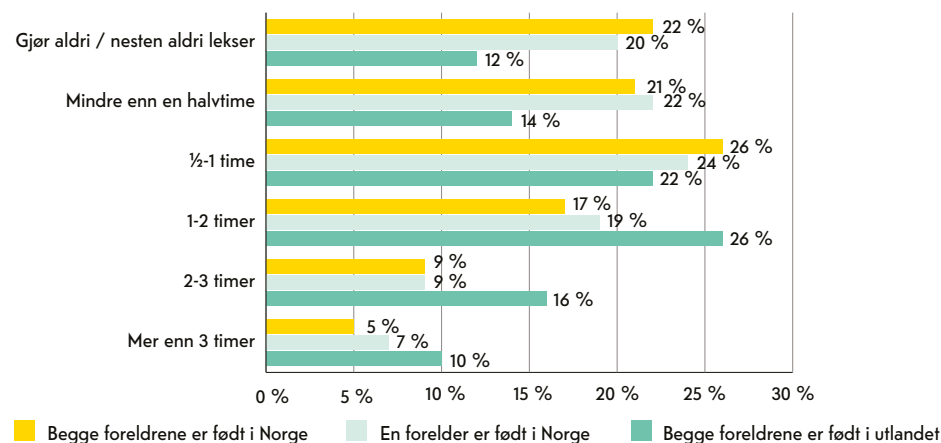
Figur 14.4: Trivsel og tilhørighet på skolen og innvandrerbakgrunn

Andel som er litt enige eller helt enige i ulike påstander om hvordan de har det på skolen. Fordelt på innvandrerbakgrunn. Telemark 2018. Vg1–Vg3.

Figur 14.5: Tid brukt på lekser og innvandrerbakgrunn

Hvor lang tid bruker du gjennomsnittlig per dag på lekser og annet skolearbeid (utenom skoletida)? Fordelt på innvandrerbakgrunn. Telemark 2018. Vg1–Vg3.

Selv om ungdommene som har to foreldre født utenfor Norge i snitt bruker mer tid på lekser enn ungdommer som har to norskfødte foreldre, opplever de mindre stress knyttet til skolearbeidet. Det er færre ungdommer med innvandrerbakgrunn enn andre som svarer at de føler seg utslitt på grunn av skolearbeidet eller som blir stresset av skolearbeidet. Andelen som svarer at de har mer skolearbeid enn de klarer å gjøre er ganske lik uavhengig av innvandrerbakgrunn.

En rapport om stress og press blant ungdommer (Eriksen et al., 2016) viser at minoritetsjenter er den eneste gruppen som snakker om foreldrene som en stor kilde til stress i deres liv, og da gjerne knyttet til skolerelatert stress. «Mens de norske foreldre i studien primært omtales som dempere av stresset, snakker disse jentene om sine foreldre som de som øker skolestresset. De føler ikke skolestresset så sterkt i seg selv – men de merker det gjennom foreldrene» (ibid., s. 66). Ungdommene forteller at foreldrene forventer mye av dem: «- Hvis jeg får dårlig på en matteprøve, så spør mamma hvorfor jeg ikke gjør det bedre, men hvis jeg viser henne matteleksa så forstår hun den ikke» (ibid., s. 66). Minoritetsjentene som er intervjuet sier at de synes etnisk norske foreldre stresser ungdommene mindre, og i større grad tenker at det går fint uansett, mens deres foreldre tenker at det er vanskelig å få jobb, og at man dermed må være flink på skolen. Dette tar oss over i neste tema, som er foreldreforventninger.

Foreldreforventninger og utdanningsdriv

Figur 14.6 viser at mange ungdommer med innvandrerbakgrunn opplever at foreldrene synes det er viktig at de tar høyere utdanning. 93 % av ungdom med to foreldre født utenfor Norge sier at det stemmer svært/ganske godt at foreldrene synes det er viktig at de tar høyere utdanning, mot 78 % av ungdom med to norskfødte foreldre.

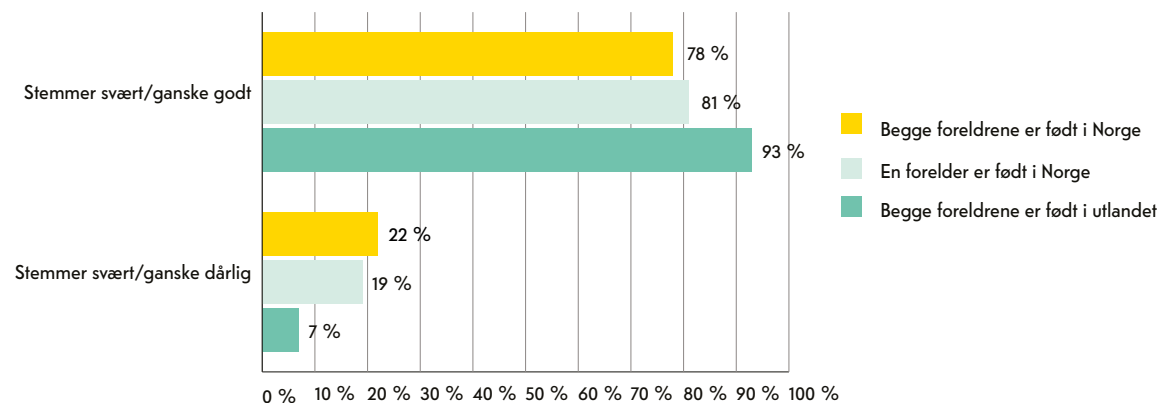
Når vi ser nærmere på tallene, finner vi at det særlig er ungdommer med asiatisk opprinnelse som opplever at foreldrene synes det er viktig med høyere utdanning. For

ungdom med asiatiske foreldre finner vi ingen forskjeller mellom gutter og jenter i forventningene om at de skal ta høyere utdanning, mens for de tre andre gruppene opplever jentene i større grad at foreldrene forventer at de tar høyere utdanning. For ungdom med to norskfødte foreldre er det også et flertall av jentene som opplever at foreldrene forventer at de skal ta høyere utdanning.

Vi finner også at det er noen flere ungdommer med innvandrerbakgrunn som har tenkt å ta utdanning på universitets- eller høyskolenivå (70 %), enn hva vi finner hos ungdom uten innvandrerbakgrunn (67 %).

Figur 14.6: Foreldrenes forventninger og innvandrerbakgrunn

Andel som svarer at det stemmer svært godt/ganske godt at foreldrene synes det er viktig at de tar høyere utdanning. Fordelt på innvandrerbakgrunn. Telemark 2018. Vg1–Vg3.

Tidligere studier viser at ungdom med innvandrerbakgrunn er mer opptatt av sosial mobilitet enn det deres jevnaldrende uten innvandrerbakgrunn er (Bakken & Hyggen, 2018). Blant annet er ungdom med innvandrerbakgrunn overrepresentert i studieprogrammer på videregående skole som gir studiekompetanse. I Telemark fant vi også at ungdommer med to utenlandsfødte foreldre i større grad valgte studiespesialisering (51 %) sammenlignet med ungdom med en utenlandsk forelder (45 %) og ungdom med to norskfødte foreldre (46 %).

Når vi ser på foreldrenes engasjement i ungdommenes skolearbeid, i form av oppmuntringer og interesse, er det små forskjeller mellom ungdommer med og uten innvandrerbakgrunn (figur 14.7). Det er imidlertid tendenser til at ungdom med to norskfødte foreldre opplever større engasjement fra foreldrene i selve skolearbeidet, som ros av skolearbeidet og hjelp med skolearbeidet. Ungdom med to norskfødte foreldre snakker også mer med foreldrene sine om skolen.

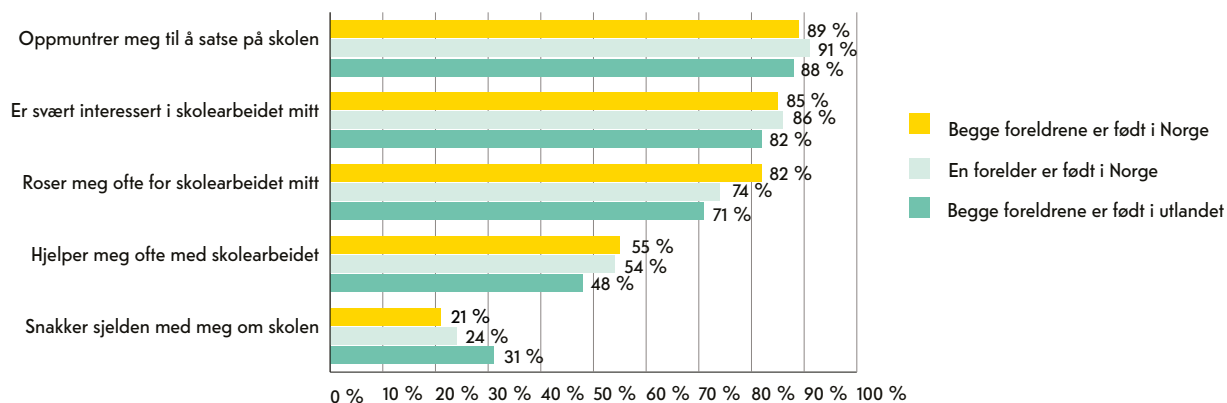
Nå har vi sett at det finnes noen systematiske forskjeller mellom ungdom med og uten innvandrerbakgrunn når det gjelder ulike variabler knyttet til skole, og når det gjelder sosioøkonomisk status. I neste del vil vi gjøre en analyse av hva som påvirker karaktersnittet til ungdom i Telemark, og se spesielt på om det er faktorer som bidrar til å utjevne de forskjellene i karaktersnitt som vi har sett mellom ungdom med og uten innvandrerbakgrunn.

Foto: Green Chameleon / Unsplash

Figur 14.7: Foreldrenes oppmuntringer og innvandrerbakgrunn

Hvor godt stemmer disse utsagnene? Foreldrene mine... (Andel som svarer passer svært/ganske godt). Fordelt på innvandrerbakgrunn. Telemark 2018. Vg1–Vg3.

Hva påvirker karaktersnittet til ungdom i Telemark?

Data og metode

For å belyse hva som kan ha betydning for karaktersnittet til ungdom i Telemark, har vi benyttet lineær regresjonsanalyse. Regresjonsanalyse gir oss mulighet til å analysere betydningen av flere variabler samtidig, og man kan få et enda bedre inntrykk av hvordan de enkelte variablene i seg selv har sammenheng med karaktersnitt. I analysen har vi undersøkt hvordan flere uavhengige variabler påvirker den avhengige variabelen karaktersnitt.

Alle ungdommene på videregående skole i Telemark har fått spørsmål om karakterer. Spørsmålet de fikk var: «Hvilke karakterer fikk du ved siste karakteroppgjør?». Fagene det spørres om er matematikk, norsk skriftlig og engelsk skriftlig. Ut fra svarene har vi laget et karaktergjennomsnitt, som dermed kan variere fra en til seks. I analysen er karaktersnittet for de tre karakterene norsk, engelsk og matematikk utfallsvariabelen, det vi si den variabelen vi skal se på om påvirkes i positiv eller negativ retning av andre variabler i ungdommenes liv. Hvilke faktorer gjør at karaktersnittet øker eller synker?

Tabell 14.6 gir en oversikt over alle de uavhengige variablene vi har testet opp mot ungdommenes karaktersnitt. Disse er stort sett tema eller spørsmål vi har kommentert tidligere i kapittelet, og som vi antar har betydning for ungdommenes karaktersnitt.

Tabell 14.6: Uavhengige variabler i analysen

Faktor	Variabelnavn	Spørsmål	Verdier
Innvandrer- bakgrunn	To utenlandsfødte foreldre	Hvor er foreldrene dine født?	Begge født i Norge eller en i Norge og en i utlandet = 0 Begge født i utlandet = 1
	En utenlandsfødt forelder	Hvor er foreldrene dine født?	Begge foreldre født i utlandet eller begge foreldre født i Norge = 0, en av hver = 1
Skole	Viktig at jeg tar høyere utdanning	Foreldrene mine synes det er viktig at jeg tar høyere utdanning	Stemmer svært dårlig = 1, stemmer svært godt = 4
	Skoletrivsel	Er du enig eller uenig i følgende utsagn om hvordan du har det på skolen? - Jeg trives på skolen	Helt uenig = 1, litt uenig = 2, litt enig = 3, helt enig = 4
	Læringsmiljø	Samlemål for spørsmålene som går på om lærerne gjør seg forstått i kommunikasjon med elevene	Negativt på alle = 0, positiv på alle = 3
	Leksetid	Hvor lang tid bruker du gjennomsnittlig per dag på lekser og annet skolearbeid (utenom skoletida)?	Gjør aldri lekser = 1, mer enn 4 timer = 7
	Å være god på skolen	Hva er viktig for å få status i ditt vennemiljø? - Å være god på skolen	Minker statusen mye = 1, øker statusen mye = 5
	Planer om høyere utdanning	Hvordan tror du at framtida di vil bli? Tror du at du vil komme til å ta utdanning på universitet eller høyskole?	Nei = 1, vet ikke = 2, ja = 3
Fritid	Med i organisert fritid	Er du, eller har du tidligere vært, med i noen organisasjoner, klubber, lag eller foreninger etter at du fylte 10 år?	0 = Nei, 1 = Ja
	Skjermbruk	Utenom skolen, hvor lang tid bruker du vanligvis på aktiviteter foran en skjerm (TV, data, nettbrett, mobil) i løpet av en dag?	Ikke noe tid = 1, mer enn 6 timer = 7
Psykisk helse/ Framtidstro	Tror vil bli arbeidsledig	Hvordan tror du at framtida di vil bli? Tror du at du noen gang vil bli arbeidsledig?	Nei = 1, vet ikke = 2, ja = 3
	Psykiske helseplager	Samlemål for psykiske helseplager, konstruert med bakgrunn i seks spørsmål som skal måle dette	Ikke høyt nivå av psykiske helseplager = 0, Høyt nivå av psykiske helseplager = 1
Bakgrunn 2	SØS	Samlemål for sosioøkonomisk status, konstruert med bakgrunn i foreldrenes utdanningsnivå, antall bøker i hjemmet og velstandsnivå	Lav SØS = 1, middels SØS = 2, høy SØS = 3
	Kjønn	Er du gutt eller jente?	Jente = 0, gutt = 1

Vi starter analysen med å se om karakterforskjellene mellom ungdommer med og uten innvandrerbakgrunn er signifikante. Deretter ser vi om dette endrer seg dersom vi kontrollerer for andre variabler. I analysen har vi gått gradvis fram og lagt til variabler i modellen i flere trinn. I figur 14.8 ser vi resultatene fra den endelige analysemodellen, der alle variablene er inkludert. I figuren viser den såkalte «beta-verdien» styrken på sammenhengen mellom variablene og karaktersnittet. Verdiene kan variere fra -1 til 1. Figuren skal leses slik at jo lengre stolpe i figuren, desto sterkere betydning har denne variabelen for karaktersnittet. Et negativt fortegn indikerer at variabelen påvirker karaktersnittet i negativ retning (dvs. et dårligere karaktersnitt), mens positive verdier betyr påvirkning i positiv retning (dvs. et bedre karaktersnitt).

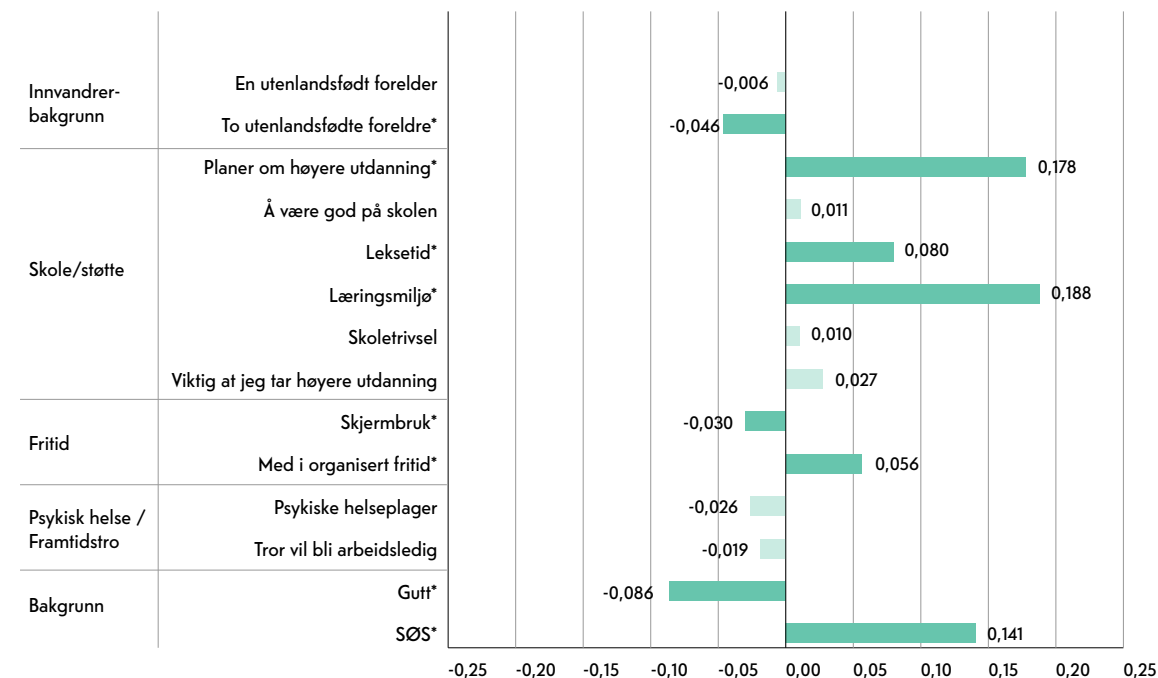
Innvandrerbakgrunn

Vi ser av figur 14.8 at ungdom som har to foreldre født i utlandet, har signifikant lavere karaktersnitt enn ungdom som har to foreldre født i Norge⁶. Vi finner signifikante forskjeller i karaktersnitt selv om vi kontrollerer for skolevariabler, fritidsvaner, psykisk helse/framtidsstro, sosioøkonomisk bakgrunn og kjønn. Men vi finner at forskjellene i karaktersnitt reduseres når vi kontrollerer for disse tingene, og forskjellene reduseres aller mest når

⁶ Et resultat betegnes som statistisk signifikant dersom det er lite sannsynlig at resultatet har oppstått tilfeldig.

Figur 14.8: Hva påvirker karaktersnittet til ungdom på videregående skole i Telemark?

Resultater fra regresjonsanalyse
* Signifikans = 5 %

vi kontrollerer for sosioøkonomisk status. Vi finner også at skolevariablene reduserer forskjellene i karaktersnitt mellom ungdom med og uten innvandrerbakgrunn. Når det gjelder ungdom som har en forelder født i Norge og en født i utlandet så finner vi ingen signifikante forskjeller i karaktersnittet mellom dem og ungdom som har to foreldre som er født i Norge.

Skole/foreldrestøtte

De tre variablene innen skole/foreldrestøtte som har størst betydning for karaktersnittet, er om man har planer om å ta utdanning på universitet eller høyskole, læringsmiljø og tid brukt på lekser. Ungdom som har planer om å ta høyere utdanning har bedre karaktersnitt enn de som ikke har slike planer. Jo oftere elevene opplever

at tilbakemeldingene fra lærerne er forståelige, at de skjønner godt hva læreren mener når de forklarer noe i timen og ikke synes læreren bruker ord og uttrykk det er vanskelig å forstå, jo bedre karaktersnitt. Betydningen god kommunikasjon med læreren har for karaktersnittet endrer seg ikke selv om vi kontrollerer for andre variabler som kjønn og sosioøkonomisk status. Vi finner også at de variablene som går på kommunikasjon mellom lærer og elev reduserer forskjellene i karaktersnitt mellom ungdommer med og uten innvandrerbakgrunn. Det vil si at det er mindre forskjeller i karaktersnittet der hvor begge gruppene opplever at kommunikasjonen med lærer er god. De elevene som bruker mye tid på lekser har også et bedre karaktersnitt enn de som ikke gjør det.

At foreldrene synes det er viktig med høy utdanning påvirker karaktersnittet positivt, og variabelen er signifikant i analysen fram til vi kontrollerer for sosioøkonomisk status. Årsaken til at variabelen ikke lenger er signifikant når vi kontrollerer for sosioøkonomisk status, er at dette er variabler som i stor grad måler det samme.

Variablene «trives på skolen» og «gir det status i vennemiljøet å være god på skolen» har ikke signifikant betydning for karaktersnittet.

Når vi kontrollerer for variablene knyttet til skole og foreldrestøtte, reduseres forskjellene i karaktersnitt mellom ungdom med to utenlandsfødte foreldre og ungdom med

to norskfødte foreldre. Når alle faktorene er positive hos begge gruppene, så er altså karaktersnittet likere enn hvis vi bare ser på karaktersnittet i gruppene hver for seg uten å kontrollere for andre bakgrunnsvariabler. Dette kan tolkes som at et godt læringsmiljø, hvor læreren gjør seg forstått, virker utjevnende på karakterforskjellene.

Fritid

De elevene som er med i organisert fritid har signifikant bedre karakterer enn de som ikke er det. Betydningen av å være med i organisert fritid blir litt svakere når vi kontrollerer for sosioøkonomisk status og kjønn, men er fortsatt signifikant. De elevene som bruker mye tid på

skjerm, har signifikant lavere karaktersnitt enn de som ikke gjør det. Når vi kontrollerer for disse variablene reduseres forskjellene i karaktersnitt litt mellom ungdom med to utenlandsfødte foreldre og ungdom med to norskfødte foreldre.

Psykisk helse/framtidstro

Før vi kontrollerer for sosioøkonomisk status i analysen, finner vi at de som tror de vil bli arbeidsledige har signifikant lavere karaktersnitt enn de som ikke tror det. Denne sammenhengen bortfaller når vi kontrollerer for sosioøkonomisk status. Vi finner ikke noen signifikante forskjeller i karaktersnittet mellom ungdom som har og

Foto: www.colourbox.com

ikke har et høyt nivå av psykiske helseplager. Det endrer heller ikke karakterforskjellene mellom ungdom med to utenlandsfødte og to norskfødte foreldre når vi kontrollerer for psykisk helse.

Sosioøkonomisk status og kjønn

Til sist kontrollerer vi for sosioøkonomisk status og kjønn. Jenter har et signifikant høyere karaktersnitt enn gutter. Dette gjelder for alle ungdommer uavhengig av innvandrerbakgrunn. Videre finner vi at ungdom med høy sosioøkonomisk status har et signifikant høyere

karaktersnitt enn ungdom med lav sosioøkonomisk status. Karakterforskjellene mellom ungdom med to utenlandsfødte foreldre og ungdom med to norskfødte foreldre reduseres en god del når vi kontrollerer for sosioøkonomisk status. Altså har ungdom med innvandrerbakgrunn et karaktersnitt som nærmer seg karaktersnittet til ungdom med to norskfødte foreldre, dersom de har lik sosioøkonomiske status. Men vi finner fremdeles signifikante forskjeller i karaktersnittet, selv når vi kontrollerer for SØS.

Oppsummering

Formålet med dette kapittelet har vært å se på skolemotivasjon, læringsmiljø og skoleresultater, samt hva som påvirker karaktersnittet, hos ungdom med og uten innvandrerbakgrunn i Telemark.

I den første delen av kapittelet så vi at det var systematiske forskjeller mellom de ulike ungdomsgruppene på en del områder. Vi så først at en høy andel av ungdommene med innvandrerbakgrunn har lav sosioøkonomisk status. Vi fant også at andelen som mener læreren ofte bruker ord og uttrykk som det er vanskelig å forstå er høyere hos ungdom med to utenlandsfødte foreldre, og at litt færre i denne gruppen svarer at de vanligvis skjønner godt hva lærerne mener når de forklarer noe i timen, og at tilbakemeldingene fra lærerne vanligvis er forståelige. Vi finner små forskjeller i trivsel på skolen mellom de ulike gruppene. Vi finner at ungdom med to utenlandsfødte foreldre bruker langt mer tid på lekser enn resten av ungdommene i Telemark. Samtidig opplever de mindre stress knyttet til skolearbeidet. Det er en større andel av foreldrene til ungdommene med innvandrerbakgrunn som synes det er viktig at de tar høyere utdanning. Vi finner også at det er en høyere andel ungdommer med innvandrerbakgrunn som har tenkt å ta utdanning på universitets- eller høghskolenivå, og det er også en større andel som velger studiespesialiserende utdanningsprogram på videregående skole. Det er en høyere andel ungdom med to norskfødte

foreldre som opplever engasjement fra foreldrene i selve skolearbeidet deres, i form av ros av skolearbeidet og hjelp med skolearbeidet, enn ungdom med to utenlandsfødte foreldre. Ungdom med to norskfødte foreldre snakker også mer med dem om skolen.

I regresjonsanalysen har vi funnet at karaktersnittet til ungdom som har to utenlandsfødte foreldre er signifikant lavere enn karaktersnittet til ungdom som har to norskfødte foreldre. Forskjellene er til stede selv om vi kontrollerer for forhold som foreldrestøtte, læringsmiljø, fritidsvaner, psykisk helse/framtidsro og sosioøkonomisk status. Det er særlig de variablene som går på kommunikasjon mellom lærer og elev og sosioøkonomisk status som reduserer forskjellene i karaktersnitt mellom ungdommer med og uten innvandrerbakgrunn. Det betyr at dersom ungdommenes sosioøkonomiske status er lik så er det mindre forskjeller i karaktersnittet, og/eller dersom ungdommene opplever at det er god kommunikasjon mellom lærer og elev så er det mindre forskjeller i karaktersnittet.

Hvis vi ser tilbake til det vi åpnet med, stortingsmeldingen om en helhetlig integreringspolitikk, så viste den til at utdanning er et av de viktigste virkemidlene for å redusere sosiale og økonomiske forskjeller i samfunnet. Den viste også til at utdanningssystemet skal stimulere den enkelte til å strekke seg lengst mulig for å realisere sitt potensial, uavhengig av sosial bakgrunn. Vi finner i

de deskriptive analysene våre at ungdom med to foreldre født utenfor Norge på mange måter kan sies å ha et større utdanningsdriv enn ungdom med to norskfødte foreldre: Det er flere som velger studiespesialiserende utdanningsprogram, flere sikter mot høyere utdanning, foreldrene deres mener i større grad at det er viktig med høyere utdanning og dette er ungdom som bruker mer tid på skolearbeid. Uten dette drivet ville kanskje karakterforskjellene mellom ungdom med og uten innvandrerbakgrunn vært større (Bakken & Hyggen, 2018).

Vi finner også at en god del av karakterforskjellene mellom ungdom med og uten innvandrerbakgrunn skyldes ulik

sosioøkonomisk status. Dette viser at vi fortsatt har en vei å gå for at skolene i Telemark skal lykkes i å utjevne de sosiale forskjellene vi har i samfunnet vårt, slik at alle reelt får like muligheter til å lykkes i skolen uavhengig av sosioøkonomisk bakgrunn.

Helt til slutt minner vi om at en analysemodell som dette alltid vil være en grov forenkling av virkeligheten, og det vi har inkludert her er bare en liten bit av hva som forklarer forskjellene i karaktersnitt mellom ulike ungdommer.

15. I hvilken grad opplever ungdommer skoleutfordringer?

Tekst: Asle Bentsen, KoRus-Sør og Vibeke Krane, USN

Innledning

I dette kapittelet skal vi undersøke ulike former for skoleutfordringer som ungdom i Telemark står overfor. Ungdommer tilbringer en stor del av sin tid på skolen som utgjør deres viktigste hverdagsarena. Norske skoleelever har i løpet av det siste tiåret rapportert om økt grad av psykiske plager og stress, og skolesituasjonen blir trukket frem som en viktig kilde til disse plagene (Sletten & Bakken, 2016). Det har også vært knyttet stor bekymring til elevers skolegjennomføring og frafall fra videregående skole som i dagens kunnskapssamfunn kan ha stor betydning for ungdommers fremtid og liv (Lillejord et al., 2015).

Betegnelsen skolestress kan knyttes opp mot elevers opplevelser av høyt arbeidspress på skolen, karakterpress og bekymringer knyttet til fremtidig karriere og arbeidsmuligheter (Eriksen et al., 2017; Sletten & Bakken, 2016). Elevenes livskvalitet henger blant annet sammen med deres opplevelse av å føle seg inkludert og støttet på skolen, dette kalles gjerne skoletilhørighet (Gulløy, 2017). Læringsmiljøet og sosiale relasjoner på skolen er også viktig for elevers trivsel og psykiske helse (Pianta & Allen, 2008).

For å bringe ny kunnskap inn i diskusjonen vil vi i dette kapittelet se på hvordan ulike sider av skolehverdagen kan ha betydning for ulike grupper av ungdommer.

Stress knyttet til skolearbeid

Skolegang og utdanning har i kunnskapssamfunnet fått en helt sentral betydning. Begrepet pedagogisering blir brukt for å beskrive det økende fokuset på læring og utdanning i vår tid. Dette har blant annet gitt seg utslag i at teoretisk kunnskap verdsettes høyere enn praktisk kunnskap, og har gitt en økt vektlegging av læring og utdanning i samfunnet (Hegna, Eriksen, Sletten, Strandbu & Ødegård, 2017). Utdanning, prestasjoner og å fullføre videregående skole blir fremhevet som avgjørende for å lykkes i livet. Skolen har blitt beskrevet som en arena for seleksjon av barn og unge til ulike livsløp hvor gode karakterer er inngangsbillett til høyere utdanning og karriere. Samtidig blir frafall fra videregående presentert som et enormt samfunnsproblem som fører til varig utenforskap og arbeidsledighet for den enkelte (Bunting & Moshuus, 2017; Reegård & Rogstad, 2016). En slik forståelse er med på å legge press på ungdom

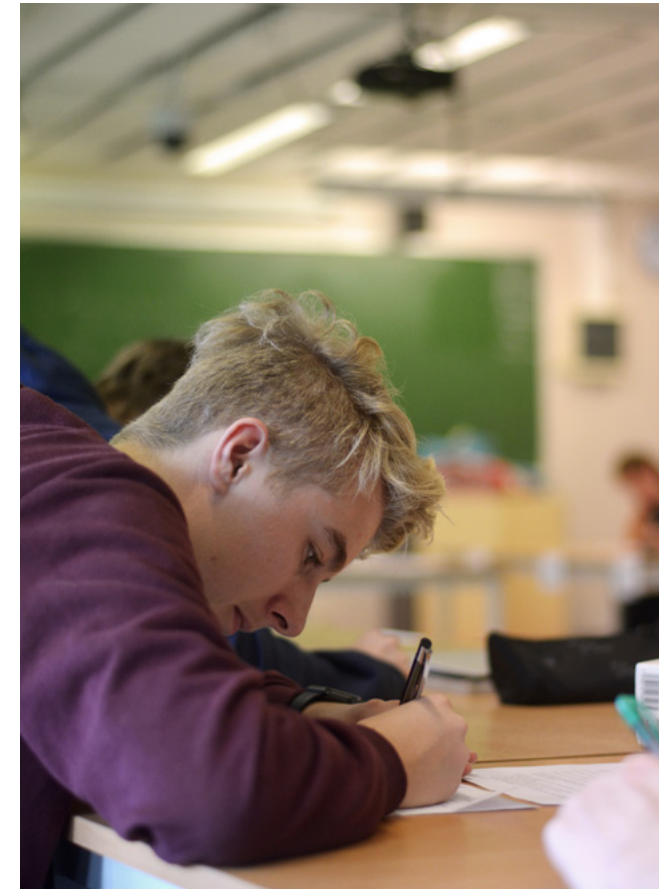

Foto: Kristine Mellefoss

og kan utløse opplevelser av stress relatert til prestasjon og gjennomføring.

Flere studier både nasjonalt og internasjonalt peker på en økning i opplevd stress og press hos ungdommer relatert til skolearbeid (Eriksen et al., 2017). Skolestress har blitt beskrevet av ungdommer som et daglig arbeidspress og karakterjag. I tillegg kommer press relatert til fremtid og muligheter. Nasjonale Ungdata-tall viser at jenter i mye større grad enn gutter opplever stress relatert til skolearbeid (Bakken, 2018a). Stresset øker mot slutten av både ungdomsskolen og videregående skole. Flere studier viser en sammenheng mellom skolestress og økningen i depressive plager blant ungdom (Bentsen & Kristiansen, 2017; Eriksen et al., 2017). Det ser også ut til å være en sammenheng mellom skolestress og subjektive somatiske helseplager (Aanesen, Meland & Torp, 2017). Skolestress og -press har med bakgrunn i dette blitt beskrevet av flere som «den nye helserisikoen» for unge mennesker (Sletten & Bakken, 2016; Vardheim, 2017).

Skoletilhørighet

Skoletilhørighet handler om elevenes opplevelse av å være forbundet med skolen gjennom å føle seg inkludert og støttet i skolemiljøet (Gulløy, 2017). Elevenes opplevelse av å høre til i et fellesskap og deres sosiale relasjoner til medelever og lærere er en sentral del av skoletilhørighet.

For eksempel vil det være av betydning at elever føler at læreren bryr seg om dem og vil dem vel. Relasjonen mellom lærer og elev har stor betydning for elevenes skoleengasjement og læring (Roorda, Koomen, Spilt & Oort, 2011). Videre har lærer-elev-relasjonen vist seg å kunne virke både som en beskyttelse og en risikofaktor for blant annet elevers psykiske helse og frafall (Krane, Karlsson, Ness & Kim, 2016). Elever trives og får bedre livskvalitet når de opplever å være en del av skolefellesskapet. Videre har elevenes opplevelse av tilhørighet betydning for tilpasning til skolen, læringsprosesser og prestasjoner (Gulløy, 2017; Huebner & Gilman, 2006; Verkuyten & Thijs, 2002).

Læringsmiljø

Elevers skolesituasjon og livskvalitet påvirkes også av klasse- og læringsmiljøet. Med læringsmiljø siktes det til de samlede kulturelle, relasjonelle og fysiske forhold på skolen som har betydning for elevenes læring, helse og trivsel (Utdanningsdirektoratet, 2016a). Et godt læringsmiljø innebærer god organisering og ledelse av skoler slik at det tilrettelegges for en kultur hvor et positivt arbeidsmiljø og klima for læring fremmes (Nordahl, 2007). God klasseledelse er en helt sentral komponent for et positivt læringsmiljø. God klasseledelse innebærer å skape et inkluderende miljø og læringsfellesskap som er preget av positive relasjoner mellom lærere og elever (Holten,

2011). Lærere som har tydelig struktur i timene, mål for læringen og forventninger til elevene er avgjørende elementer i god klasseledelse. Videre er det viktig at lærerne arbeider med tydelige tilbakemeldinger, bevisstgjøring, ansvarliggjøring og involvering av elever i undervisningen (Hattie, 2008; Helgøy & Homme, 2015). Det er også helt avgjørende at undervisningen bygger på det elevene har med seg av tidligere erfaringer og at elevene forstår undervisningsspråket (Halvorsen, 2017).

Opplevelser av negative læringsmiljøer kan skape utfordringer for elever. Når elever for eksempel opplever konflikter mellom lærer og elever kan dette føre til et negativt klassemiljø, at elever unngår å komme til timer og slutter på skolen (Krane, Ness, Holter-Sorensen, Karlsson & Binders, 2017). Videre vil undervisningssituasjoner som ikke er utformet for å møte alle ungdommers kulturelle bakgrunn og språk kunne virke utstøtende på enkelte ungdommer som vil kunne føle seg ekskludert og fremmedgjort (Halvorsen, 2017).

Problemstilling

Med dette som bakteppe ønsker vi å se nærmere på utfordringer knyttet til skolearbeid, tilhørighet og læringsmiljø. Er det slik at noen elevgrupper er spesielt utsatt for noen typer utfordringer? Vi ønsker her å utforske hvordan skoleutfordringer varierer mellom gutter og

jenter, se nærmere på hvorvidt det å være levekårsutsatt utgjør en ekstra risiko, og undersøke hvordan de mest pliktoppfyllende ungdommene opplever ulike utfordringer knyttet til skolen. Er det noen som er utsatt for flere av disse utfordringene? Til sist vil vi undersøke hvorvidt det er de samme faktorene som påvirker de ulike typene skoleutfordringer.

Årsakene til at vi har valgt ut disse elevgruppene er flere. For det første har forskjellene mellom jenter og gutter vært trukket frem som et sentralt funn rundt stress knyttet til skolearbeid. Vi var derfor nysgjerrige på om det også var store forskjeller mellom jenter og gutter knyttet til andre utfordringer ved skolen. Videre viser utallige undersøkelser at levekårsutsatte barn og unge er mer utsatt for risikofaktorer i oppveksten enn andre barn og unge. Vi ønsket derfor også å se på om denne gruppen var mer utsatt for de ulike skoleutfordringer enn andre. Dagens

Foto: Kristine Mellefoss

ungdomsgenerasjon har fått mange prestasjonsorienterte merkelapper på seg. Vi ønsket til sist også å undersøke hvorvidt de mest pliktoppfyllende ungdommene, de som *alltid* gjør leksene sine, var mer eller mindre utsatt for utfordringer med skolen enn andre.

Data og metode

Analysen bygger på funn fra Ungdata-undersøkelsen gjennomført på ungdomsskoler og videregående skoler i Telemark våren 2018. 10 257 ungdommer besvarte hele eller deler av undersøkelsen. Med utgangspunkt i 9 ulike spørsmål knyttet til ungdom og skole har vi konstruert tre forskjellige indikatorer for å beskrive tre ulike utfordringer knyttet til skolen:

- Stress knyttet til skolearbeid
- Skoletilhørighet
- Læringsmiljø

Vi presenterer først krystabeller som viser hvordan ulike skoleutfordringer varierer mellom ulike elevgrupper. Deretter gjennomfører vi en regresjonsanalyse knyttet til hver av de tre typene skoleutfordringer. Regresjonsanalyser gir oss mulighet til å analysere betydningen av flere variabler samtidig, og man kan få et enda bedre inntrykk av hvordan ulike variabler har sammenheng med skoleutfordringene.

Stress knyttet til skolearbeid

I Ungdata-undersøkelsen finner vi tre spørsmål som omhandler stress knyttet til skolearbeidet. Ungdommene blir bedt om å ta stilling til hvor ofte de «har mer skolearbeid enn de klarer å gjøre», «føler seg utslitt på grunn av skolearbeidet» og «blir stresset av skolearbeidet». Ut fra disse tre påstandene har vi laget et mål på hvor mange av disse påstandene ungdommene opplever ofte eller svært ofte.

Omtrent 1 av 4 ungdommer svarer at de svært ofte er utslitt på grunn av skolearbeidet. En omtrent like stor andel oppgir at de svært ofte blir stresset av skolearbeidet. 14 % oppgir at de svært ofte har mer skolearbeid enn de klarer å gjøre.

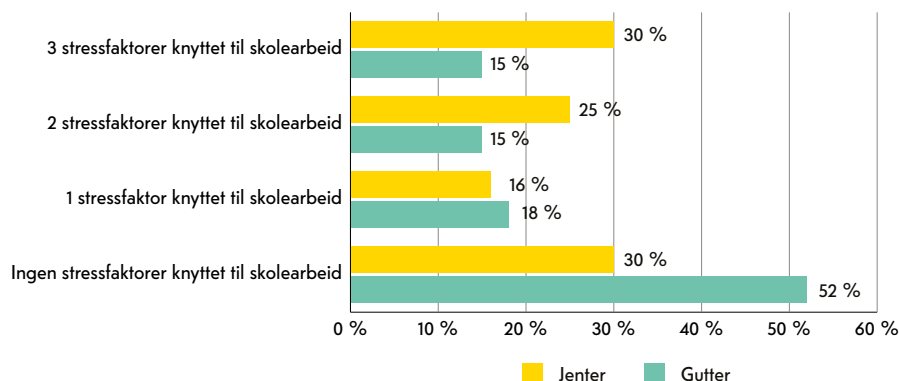
Totalt rapporterer nærmere halvparten at de ofte eller svært ofte føler seg utslitt på grunn av skolearbeidet og/eller blir stresset av skolearbeidet. Likevel synes bare 28 % at de ofte eller svært ofte har mer skolearbeid enn de klarer å gjøre.

Ser vi nærmere på hvor mange som opplever alle de ulike påstandene om stress knyttet til skolearbeid, viser figur 15.1 at 30 % av jentene og 15 % av guttene ofte eller svært ofte opplever dette. 52 % av guttene og 30 % av jentene har ingen negative stressfaktorer knyttet til skolearbeid.

Figur 15.1: Stress knyttet til skolearbeid etter kjønn

Fordeling av stressfaktorer knyttet til skolearbeid blant gutter og jenter. Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

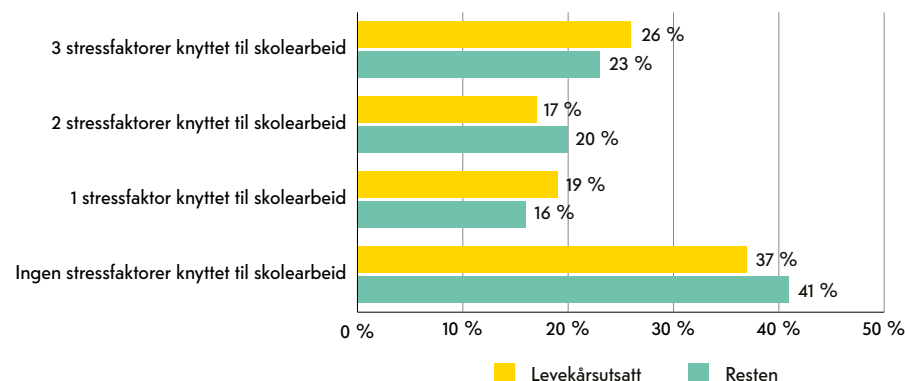
Levekårsutsatt ungdom⁷, opplever i litt større grad 3 negative stressfaktorer enn andre (figur 15.2). Forskjellene er imidlertid forholdsvis små, og langt mindre enn forskjellene mellom gutter og jenter.

Videre er det interessant å se at de som alltid gjør leksene i langt mindre grad opplever stress knyttet til skolearbeidet (figur 15.3). Mens bare 13 % av de som alltid gjør leksene sine opplever alle tre stressfaktorene, opplever 26 % av de som ikke alltid gjør leksene sine det samme.

⁷ De som her kalles levekårsutsatt er ungdom som oppgir at de ikke har vært på feriereiser det siste året, og der ingen av foreldrene har utdanning på høyskole/ universitet. Disse variablene er henta fra NOVAs indikator for sosioøkonomisk status, og forenklet til vårt formål.

Figur 15.2: Stress knyttet til skolearbeid etter levekårsutsatt

Fordeling av stressfaktorer knyttet til skolearbeid blant levekårsutsatte og resten. Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

Skoletilhørighet

For å måle skoletilhørighet har vi konstruert et samlemål basert på tre spørsmål om hvorvidt ungdommene trives på skolen, opplever at lærerne bryr seg om dem, og føler at de passer inn blant de andre elevene på skolen. Mellom 80 % og 90 % er litt eller helt enig i hver av de tre påstandene.

Figur 15.4. viser at 70 % av jentene og 75 % av guttene svarer positivt på alle spørsmålene, og derfor har god tilknytning til skolen. Det er nesten ingen forskjeller i hvordan jenter og gutter svarer på disse spørsmålene.

Imidlertid er det forholdsvis store forskjeller mellom

levlekårsutsatt ungdom og resten. Figur 15.5 viser at bare 58 % av de levekårsutsatte oppgir 3 positive skoletilhørighetsfaktorer. 73 % av de som ikke er levekårsutsatt svarer det samme.

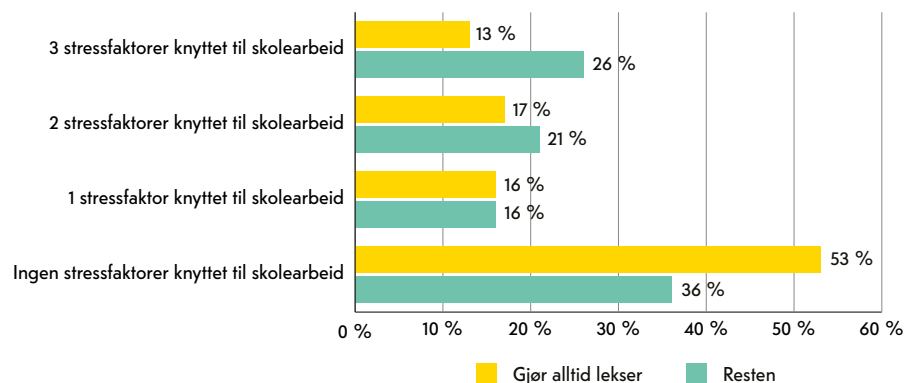
16 % av de levekårsutsatte har ingen eller én positiv faktor, mens det samme bare gjelder 9 % av de andre i utvalget.

De som alltid gjør leksene opplever større grad av tilhørighet på skolen enn andre (figur 15.6). 81 % opplever 3 slike positive faktorer. Blant de som har latt være å gjøre lekser én gang eller mer det siste året er det en dobbelt så høy andel som opplever ingen eller én positiv faktor som blant dem som alltid gjør leksene.

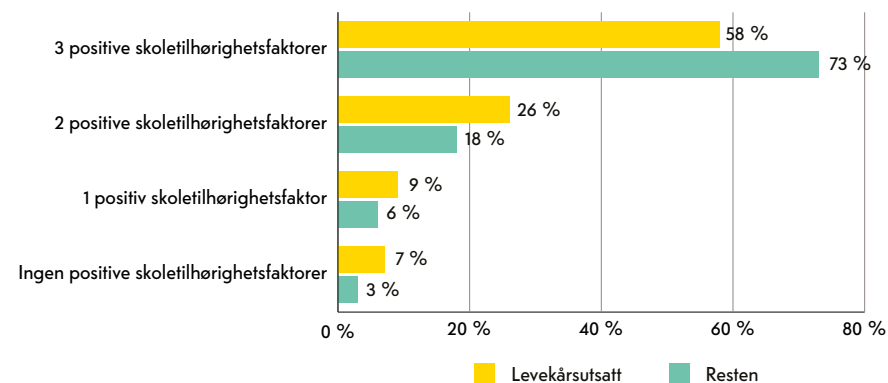
Figur 15.3: Stress knyttet til skolearbeid etter lekser

Fordeling av stressfaktorer knyttet til skolearbeid blant de som alltid gjør lekser og resten. Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

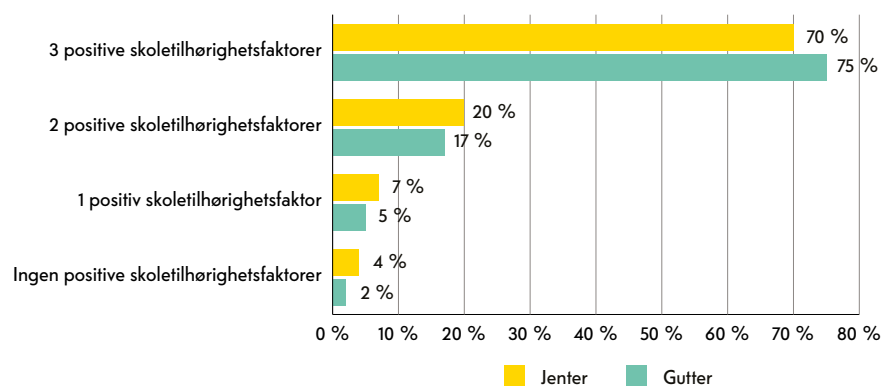
Figur 15.5: Skoletilhørighet og levekårsutsatt

Fordeling av positive skoletilhørighetsfaktorer blant levekårsutsatte og resten. Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

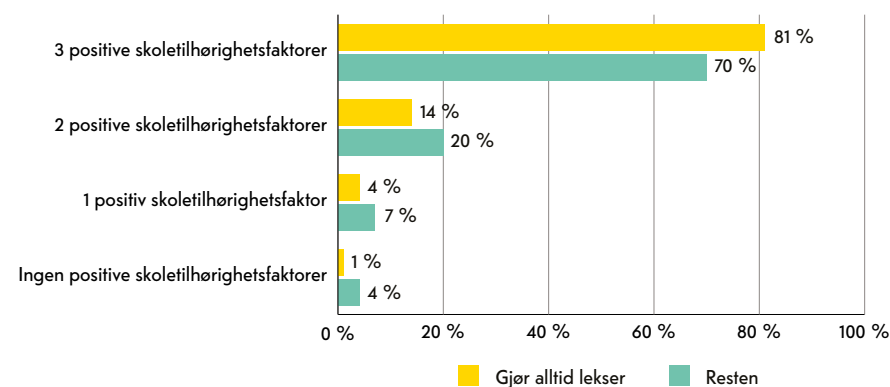
Figur 15.4: Skoletilhørighet og kjønn

Fordeling av positive skoletilhørighetsfaktorer blant gutter og jenter. Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

Figur 15.6: Skoletilhørighet og lekser

Fordeling av positive skoletilhørighetsfaktorer blant de som alltid gjør lekser og resten. Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

Læringsmiljø

For å undersøke hvordan læringsmiljøet varierer mellom ulike elevgrupper, har vi benyttet oss av tre spørsmål om kommunikasjon fra lærer til elev. 35 % av ungdommene oppgir at påstanden «Lærerne bruker ofte ord og uttrykk som er vanskelige å forstå» stemmer ganske godt eller svært godt. 80 % oppgir at «Tilbakemeldingene jeg får fra lærerne er vanligvis forståelige», og 79 % svarer «Vanligvis skjønner jeg godt hva lærerne mener når de forklarer noe i timen».

Vi har konstruert et samlemål som summerer hvor mange negative faktorer ungdommene rapporterer om knyttet

til læringsmiljøet. De som opplever tre slike faktorer har dermed svart at påstanden «Lærerne bruker ofte ord og uttrykk som er vanskelige å forstå» stemmer ganske/svært godt, at «Tilbakemeldingene jeg får fra lærerne er vanligvis forståelige» stemmer ganske/svært dårlig og at «Vanligvis skjønner jeg godt hva lærerne mener når de forklarer noe i timen» stemmer ganske/svært dårlig.

Figur 15.7 viser at det er en noe høyere andel jenter enn gutter som rapporterer om 2 eller 3 slike negative faktorer.

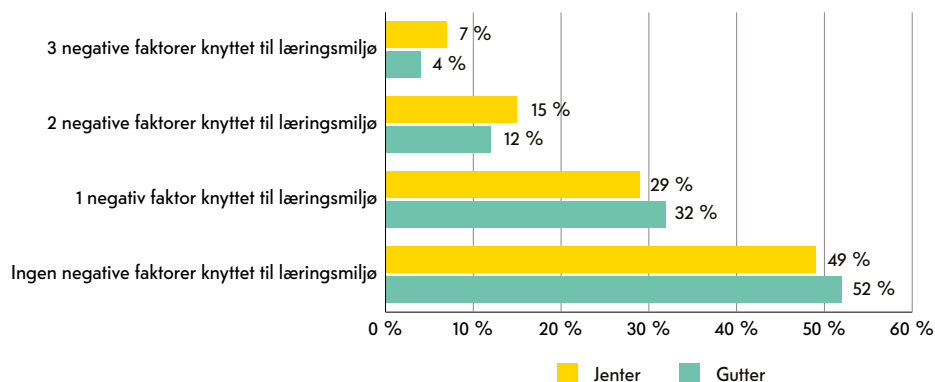
Andelen levekårsutsatte som har 3 negative faktorer knyttet til læringsmiljøet er dobbelt så høy som i resten av utvalget

(figur 15.8). Ser vi på fordelingen når det gjelder dem som ikke opplever noen negative faktorer gjelder dette 42 % i den levekårsutsatte gruppen og 51 % blant resten.

Ungdommene som alltid gjør lekser opplever i mye mindre grad enn andre negative faktorer knyttet til læringsmiljøet (figur 15.9). 65 % av elevene som aldri dropper leksene opplever ingen negative faktorer knyttet til læringsmiljøet slik de er målt her. Det samme gjelder 46 % av dem som av og til dropper leksene.

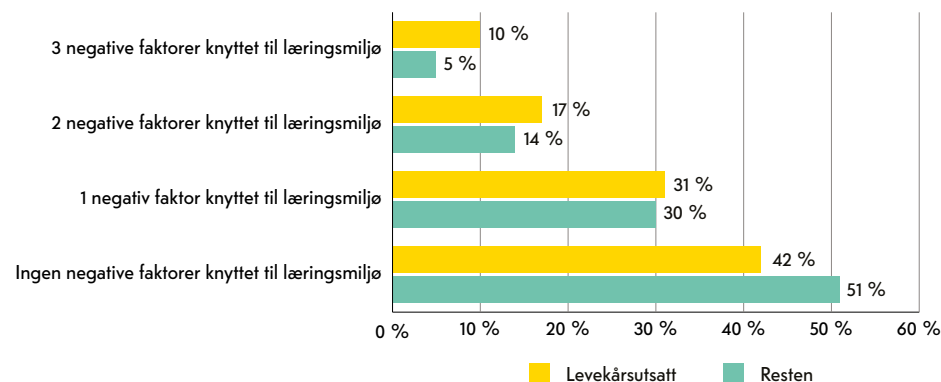
Figur 15.7: Læringsmiljø og kjønn

Fordeling av negative faktorer knyttet til læringsmiljø blant gutter og jenter. Telemark 2018. 8. trinn–Vg3

Figur 15.8: Læringsmiljø og levekårsutsatt

Fordeling av negative faktorer knyttet til læringsmiljø blant levekårsutsatte og resten. Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

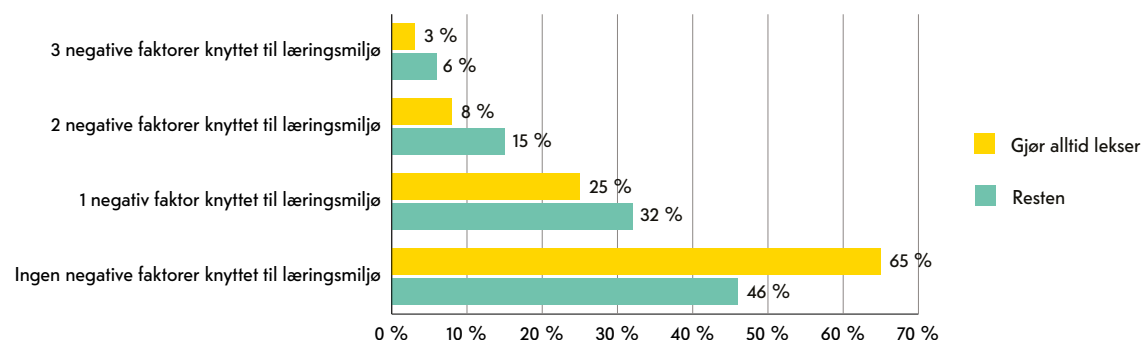
Hva påvirker de ulike skoleutfordringene?

For å belyse hva som kan ha betydning for de ulike skoleutfordringene til ungdom i Telemark, har vi benyttet lineær regresjonsanalyse. Regresjonsanalysen gir oss mulighet til å analysere betydningen av flere variabler samtidig, og man kan få et enda bedre inntrykk av hvordan de enkelte variablene i seg selv har sammenheng med skoleutfordringer. I analysene har vi undersøkt hvordan flere uavhengige variabler påvirker de tre avhengige variablene «Stress knyttet til skolearbeid», «Skoletilhørighet» og «Læringsmiljø». Tabell 15.1 viser en oversikt over de uavhengige variablene.

I regresjonsmodellen har vi også tatt med noen flere variabler som vi tenker oss kan ha innvirkning på ungdommenes skoleutfordringer. Disse er klassetrinn, fysisk aktivitet, foreldrerelasjon og tegn på psykiske plager. Bakgrunnen er at dette er variabler vi fra tidligere forskning vet kan være av betydning for en eller flere av de tre typene skoleutfordringer.

Figur 15.9: Læringsmiljø og lekser

Fordeling av negative faktorer knyttet til læringsmiljø blant de som alltid gjør lekser og resten. Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

Tabell 15.1: Oversikt over uavhengige variabler

Variabelnavn	Spørsmål	Verdi
Klassetrinn	Hvilken klasse går du i?	1 = 8. trinn, 6 = Vg3
Kjønn	Er du gutt eller jente?	1 = Jente, 0 = Gutt
Levekårsutsatt	Ungdom som har to foreldre uten høyere utdanning og som ikke har reist et sted på ferie med familien det siste året	1 = Levekårsutsatt, 0 = Ikke levekårsutsatt
Gjør alltid lekser	Har du i løpet av dette skoleåret... - Ikke gjort leksene?	1 = Aldri, 0 = 1 gang eller mer
Fysisk aktivitet	Hvor ofte er du så fysisk aktiv at du blir andpusten eller svett?	1 = Aldri, 6 = Minst 5 ganger i uka
Foreldrerelasjon	Antall positive foreldrerelasjoner	0 = 0, 5 = 5
Tegn psykiske plager	Antall tegn psykiske plager	0 = 0, 6 = 6

Tabell 15.2 viser standardiserte betaverdier fra analysene⁸. Tabellen skal leses slik at jo høyere verdier, desto større er påvirkningen på de ulike skoleutfordringene (avhengige variabler). Positive verdier betyr at variabelen gir økt sannsynlighet, mens negative verdier betyr redusert sannsynlighet. For eksempel betyr den positive verdien for klasstrinn i kolonnen for stress knyttet til skolearbeid at sannsynligheten for å oppleve slikt stress øker for hvert klasstrinn.

Regresjonsanalysen av stress knyttet til skolearbeid bekrefter langt på vei det figurene tidligere i kapittelet har vist oss. Jenter opplever i langt større grad enn gutter høyt stress knyttet til skolearbeid, og de som alltid gjør lekser opplever mindre stress enn andre. Samtidig viser modellen at stress knyttet til skolearbeid øker med klasstrinn, også når man kontrollerer for andre variabler. Det er derimot ingen signifikant sammenheng mellom stress knyttet til skolearbeid og det å være levekårsutsatt⁹.

Når det gjelder skoletilhørighet viser regresjonsanalysen at kjønn, i mindre grad er avgjørende for hvorvidt ungdommen opplever tilhørighet til skolen enn om de opplever stress knyttet til skolearbeid. Dersom du er gutt er det litt større sannsynlighet for at du også opplever positiv skoletilhørighet, men forskjellene er små, og blir enda mindre når vi kontrollerer for flere variabler. De som er levekårsutsatt opplever imidlertid i vesentlig mindre grad enn andre positiv tilhørighet til skolen, mens de som alltid gjør lekser opplever dette i større grad.

Tabell 15.2: Hva påvirker ulike skoleutfordringer? Resultater fra regresjonsanalyse

	Avhengige variabler		
	Stress skolearbeid	Skoletilhørighet	Læringsmiljø
Klasstrinn	0,033*	0,063*	-0,061*
Kjønn (jente)	0,129*	0,023*	0,002
Levekårsutsatt	-0,009	-0,032*	0,024*
Gjør alltid lekser	-0,085*	0,028*	-0,109*
Fysisk aktivitet	0,047	0,046*	-0,013
Foreldrerelasjon	0,012*	0,156*	-0,107*
Tegn psykiske plager	0,478*	-0,329*	0,232*
R(2)**	0,303	0,168	0,103

* Signifikans = 5 %

** R(2) er et mål på hvor mye av variasjonen i datamaterialet som blir forklart av de variablene vi har tatt med. I dette tilfellet kan R(2) tolkes slik at variablene vi har tatt med i regresjonsanalysene forklarer rundt 30 % av variasjonen i stress knyttet til skolearbeid, 17 % av variasjonen i skoletilhørighet og 10 % av variasjonen i læringsmiljø.

⁸ Regresjonskoeffisienten (r), som viser styrken på sammenhengen mellom variablene, er omregnet til standardiserte beta-verdier. Disse viser relative endringer slik at det mulig å sammenligne de ulike variablene og faktorenes påvirkningskraft på de avhengige variablene direkte med hverandre.

⁹ Et resultat betegnes som statistisk signifikant dersom det er lite sannsynlig at resultatet har oppstått tilfeldig. Et signifikansnivå på 5 % indikerer at sannsynligheten for at resultatet skyldes en feil eller tilfeldighet, er under 5 %.

Også når det gjelder læringsmiljø bekrefter regresjonsanalysen i stor grad de sammenhengene vi har sett tidligere i kapittelet. Hvorvidt man er gutt eller jente har lite å si for hvordan læringsmiljøet oppleves. Det å være levekårsutsatt er forbundet med en liten forverring i hvordan læringsmiljøet oppleves, mens de som alltid gjør lekser opplever læringsmiljøet som bedre enn andre.

Tegn på psykiske plager er den variabelen som i sterkeste grad samvarierer med ulike skoleutfordringer. Imidlertid er sammenhengen vesentlig sterkere mellom psykiske plager og stress knyttet til skolearbeid enn mellom psykiske plager og skoletilhørighet og læringsmiljø. Ungdommene som har tegn på psykiske plager har økt sannsynlighet for å oppleve stress knyttet til skolearbeid og for negative faktorer knyttet

til læringsmiljø. Samtidig har de redusert sannsynlighet for opplevelse av skoletilhørighet.

Ungdommenes relasjon til foreldrene samvarierer også med de ulike skoleutfordringene. Imidlertid er denne samvariasjonen vesentlig sterkere med skoletilhørighet og læringsmiljø enn den er med stress knyttet til skolearbeid. Jo sterkere ungdommenes relasjon til foreldrene er, desto bedre skoletilhørighet og færre negative faktorer knyttet til læringsmiljø opplever de.

Når det gjelder fysisk aktivitet er det slik at jo oftere ungdommene er fysisk aktive, desto større grad av skoletilhørighet opplever de. Aktivitetsnivået samvarierer i liten grad med stress knyttet til skolearbeid og læringsmiljø.

Oppsummering

Samlet sett ser det ut til at jenter er vesentlig mer utsatt for stress knyttet til skolearbeid enn gutter, også når vi har kontrollert for andre variabler. Dette er i tråd med andre studier (Eriksen et al., 2017). Stresset knyttet til skolearbeid øker med klassetrinn. Dette funnet kjenner vi også igjen fra andre studier, og kan være en indikasjon på at stresset handler om et langsiktig press for å få god fremtidig utdanning og karriere (Eriksen et al., 2017). En forklaring på kjønnsforskjellen kan være at jenter i større grad enn gutter ønsker seg jobber som krever universitet- og høyskoleutdanning, og at de studiene jenter velger har høyere karakterkrav enn de guttene velger (Bjerrum Nielsen & Henningsen, 2018). Hvis dette stemmer er det rasjonelt at jenter bruker mer tid på skolearbeid, og de kan oppleve at konsekvenser av dårlige prestasjoner er større enn det gutter opplever.

Ungdommene som alltid gjør lekser ser, ikke overraskende, ut til å oppleve færre utfordringer knyttet til skolen enn andre. Disse elevene er mindre plaget med stress knyttet til skolearbeid enn andre. Det kan tolkes dithen at de som alltid gjør lekser opplever å ha god kontroll og mestrer de kravene som skolen stiller. Dette funnet står i kontrast til en oppfatning av at det er en sammenheng mellom gode skoleprestasjoner og skolestress, som igjen fører til dårlig psykisk helse (Hegna et al., 2017). Analysene viser også at disse ungdommene i vesentlig sterkere grad enn

Foto: Kristine Mellefoss

andre opplever tilhørighet til skolen, og at de opplever læringsmiljøet som bedre. Resultatene fra vår analyse gir altså liten grunn til bekymring for disse elevene.

Videre ser vi at de levekårsutsatte elevene opplevde et dårligere læringsmiljø og mindre skoletilhørighet enn andre. Det er kjent at familiebakgrunn og sosial klassetilhørighet har stor betydning for skolerresultater (Frønes, 2017). I våre analyser finner vi altså at de levekårsutsatte er mer utsatt for to av de tre skoleutfordringene som vi har sett nærmere på. Dette må sees i sammenheng med at elevenes prestasjoner og motivasjon er påvirket av det de har med seg hjemmefra av erfaringer, kulturelle verdier og språk. Når de levekårsutsatte elevene i større grad sier at de ikke forstår hva læreren sier, kan dette sees i sammenheng med betydningen av at elever ikke kjenner seg igjen i begreper og eksempler som presenteres i læringssituasjonen. Når det formidles andre verdier og snakkes et språk som elevene ikke kjenner igjen, vil dette kunne føre til fremmedgjøring og utstøting (Halvorsen, 2017). I tillegg kan det gi opplevelser av dårligere læringsmiljø og mindre tilhørighet. Det er viktig å fremheve at disse forskjellene også var tilstede da vi kontrollerte for andre sentrale variabler som for eksempel forhold til foreldre. Siden våre analyser ikke viste noen forskjeller på gutter og jenter når det gjelder læringsmiljø, her representert av spørsmål om kommunikasjon og forståelse, finner vi ingenting som tilsier at «skolespråket» er mer tilpasset jenter enn gutter.

Fra annen forskning vet vi at de elevene som potensielt vil kunne profitere mest på positive relasjoner og gode læringsmiljø oftest opplever å ha negative relasjoner til lærerne (Krane et al., 2016; Roorda et al., 2011). Videre er det slik at ungdom med svake skolerresultater og som mistrives på skolen har særlig høyt nivå av psykiske vansker (Sletten & Bakken, 2016). Levekårsutsatte elever er i utgangspunktet mer utsatt for dårligere helse og framtidsutsikter med tanke på utdanning og arbeid. Det er derfor grunn til å være bekymret for at elever som er levekårsutsatt opplever dårligere læringsmiljø og tilhørighet. Da skolen er ungdoms viktigste hverdagsarena vil det være av spesiell betydning at disse elevene opplever et godt læringsmiljø og tilhørighet da dette kan bidra til å motvirke noe av deres utsatthet. Imidlertid ser vi av denne

undersøkelsen at mange ungdommer i Telemark som er levekårsutsatt opplever det motsatte. Dette funnet føyer seg inn i resultater fra en rekke andre studier som påpeker at elever som har mest behov for beskyttende miljøer i minst grad opplever det (Barstad, 2014; Roorda et al., 2011). Det kan se ut til at dette er et systemproblem som handler om at skolen ikke i tilstrekkelig grad er tilpasset disse elevene. Det vil derfor være viktig at skolemyndigheter er oppmerksom på denne problemstillingen, utvikler kompetanse og utarbeider retningslinjer for hvordan dette problemet kan møtes. Videre vil det være viktig at hver enkelt skole har fokus på denne utfordringen i kollegiet og utarbeider lokale tilnærminger og løsninger som kan bidra til at elever som er levekårsutsatt opplever større grad av tilhørighet og bedre læringsmiljø.

Foto: Kristine Mellefoss

16. Nye perspektiver på mobbing

Tekst: Kathrine Bordevich, USN, Ingvild Vardheim, KoRus-Sør, Elisabeth Gulløy, USN og Mette Bunting, USN

Innledning

Sitatet på bildet er hentet fra et forskningsprosjekt¹⁰ ved Universitetet i Sørøst-Norge der ungdom fra videregående skole forteller om sine skoleerfaringer. De forteller om mobbing i oppveksten, særlig på barne- og ungdomsskolen, noe som har preget dem siden. De undrer seg over hvorfor de ble utestengt og krenket mens de var del av et felleskap der de burde ha følt seg trygge og ivaretatt. Deres erfaringer bekreftes av resultatene fra Ung i Telemark 2018 som viser at mobbing fortsatt er en utfordring i skolen (se kapittel 4). 7 % av elevene oppgir at de blir mobbet av andre ungdommer minst annenhver uke. Både blant jenter og gutter er det flere ungdomsskoleelever i Telemark som blir utsatt for mobbing i 2018 enn det var i 2015.

Det er mange som engasjerer seg i tiltak mot mobbing og krenkelser. Nylig fikk vi en presisering i opplæringsloven kapittel 9A som setter tydelig fokus på elevers trivsel og trygghet. Hvis en elev blir utsatt for krenkende ord eller handlinger på skolen, har skolen et ekstra ansvar for å følge opp dette.

¹⁰ Det kvalitative longitudinale forskningsprosjektet «Ungdom, gjennomføring og skoleavbrudd i Telemark» bygger på etnografiske intervjuer av ungdom rekruttert både fra skole og NAV. Prosjektet startet i 2013 og avsluttes i 2023. Det er Universitetet i Sørøst-Norge (hele perioden) og Arbeids- og velferdsdirektoratet (FARVE) (årene 2015–2018) som finansierer prosjektet.

«Men nei, jeg vet ikke hvorfor ...
Men jeg var veldig annerledes.
Og det gjorde til at det blei vanskelig å sitte i klassen med de andre. Fordi alt du gjorde blei observert. For du gjorde ett eller annet uten at du forstod deg på det hvorfor folk syntes det du gjorde var rart. Så gjorde du etter eller annet som var rart. Og nå kan jeg jo forstå meg bedre på det.»

– Jente 20 år –

Dette kapittelet tar utgangspunkt i spørsmålene om mobbing i undersøkelsen Ung i Telemark 2018. Vi analyserer spørsmålene med utgangspunkt i nyere forskning om mobbing, med fokus på gruppeprosesser og skolemiljø. Vi presenterer først et sammendrag av denne forskningen, for deretter å gå inn i dataene og se hvordan ungdommen i Telemark rapporterer om sine mobbeopplevelser.

Fra individ til relasjon og kontekst – fokusskifter i forskningen på mobbing

I mange år har den etablerte forståelsen vært at mobbing er individuelle handlinger i en gitt situasjon. Mobbing defineres som at noen skader andre, mentalt eller fysisk, at handlingen er forsettlig, den gjentas over tid, og at det er ubalanse i maktforholdet mellom de involverte (Olweus, 1997). I slike analyser tildeles ulike roller til de involverte, som mobber eller som offer. Når disse modellene skal forklare hva som skjer er fokuset primært rettet mot den enkelte deltaker eller deltakere i mobbesituasjonen, det vil si på individene som er involvert. Slike måter å analysere mobbing på kan vi kalle et individperspektiv på mobbing, og er i tråd med den internasjonale standarden for definisjon av mobbing (Olweus, 1993; Roland, 1999).

I nyere forskning om mobbing fremheves derimot betydningen av gruppen og fellesskapet. Mobbing oppstår i sosiale sammenhenger som en konsekvens av

ulike gruppeprosesser. Slike gruppeprosesser kan handle om behovet for tilhørighet og makt, eller det kan være strukturelle forhold i klassen, skolen eller i nærmiljøet, slik som ulikhet i status.

De danske forskerne Schott & Søndergaard¹¹ (2014 s. 13) påpeker hvordan det tradisjonelle individperspektivet minimerer forståelsen av konteksten mobbingen skjer i. De definerer mobbing som;

(...) en intensivering av de marginaliseringsprosessene som alltid finnes i form av in- og eksklusjoner i og omkring sosiale grupper. Når en slik eksklusjonen trer inn og får lov å utarte seg, kan den tippe over i mobbing. Mobbing skjer når fysisk, sosial og/eller symbolsk eksklusjon blir ekstrem. Dette da uansett om det er tale om en intendert eksklusjon, det vil si gjort med hensikt, eller om den sosiale gruppen opplever det annerledes (Schott & Søndergaard, 2014 s. 13–14).

Gjennom å fokusere på konteksten blir det de sosiale prosessene (hvor mobbing foregår) som blir det interessante. Definisjonen viser til elevenes grunnleggende behov for å tilhøre et felleskap. Mobbingen oppstår da som en konsekvens av komplekse sosiale prosesser, og skjer i miljøer med mye konkurranse eller kamp om posisjoner om elevenes sosiale hierarki. Elevene fortolker hele tiden de sosiale prosessene de er i og handler i, og ønsker til enhver tid å ikke bli degradert sosialt av de andre. Det handler altså om opplevelsen av ekskludering/inkludering av ulike

fellesskap (som klassemiljø eller vennegjengen), uavhengig av om handlingene som skjer er ment å ekskludere eller ei. Mobbing blir et sosialt fenomen som oppstår elevene imellom og påvirker individets sosiale behov.

Her skifter fokuset fra individuelle egenskaper, slik som aggresjon, til kontekstuelle faktorer som kultur og institusjoner. Dermed skapes nye muligheter til å finne noen av de ulike faktorer som skaper og opprettholder mobbing i og mellom ulike grupper. Når fokuset kun er på den som mobber og/eller den som blir mobbet, blir voksenansvaret for organisering av skolen og et inkluderende læringsmiljø sterkt redusert. Ved fokus på konteksten, derimot, blir de voksne ansvarliggjort for elevenes deltagelse i fellesskapet på skolen.

Barnets individuelle forskjeller er fortsatt en viktig del av de sosiale prosessene, men hovedfokus er nå på handling og relasjoner (Kofoed & Søndergaard, 2009). Individuelle kjennetegn som mobbingen ofte tar utgangspunkt i, slik som utseende eller klær, er ikke lenger gitte stabile faktorer. Slike kjennetegn skapes og utvikles som en del av kampen om de sosiale posisjonene. Mobbingen retter seg altså mot det som best egner seg i gruppa de tilhører og vil kunne endres etter hva som er «in» til enhver tid. Mobbing kan derfor oppleves av alle. Slik sett skiftes fokuset fra å se på kun mobbeaktiviteten, til nå å se på hva det er som gjør at elevene handler slik de gjør.

¹¹ Se www.exbus.dk

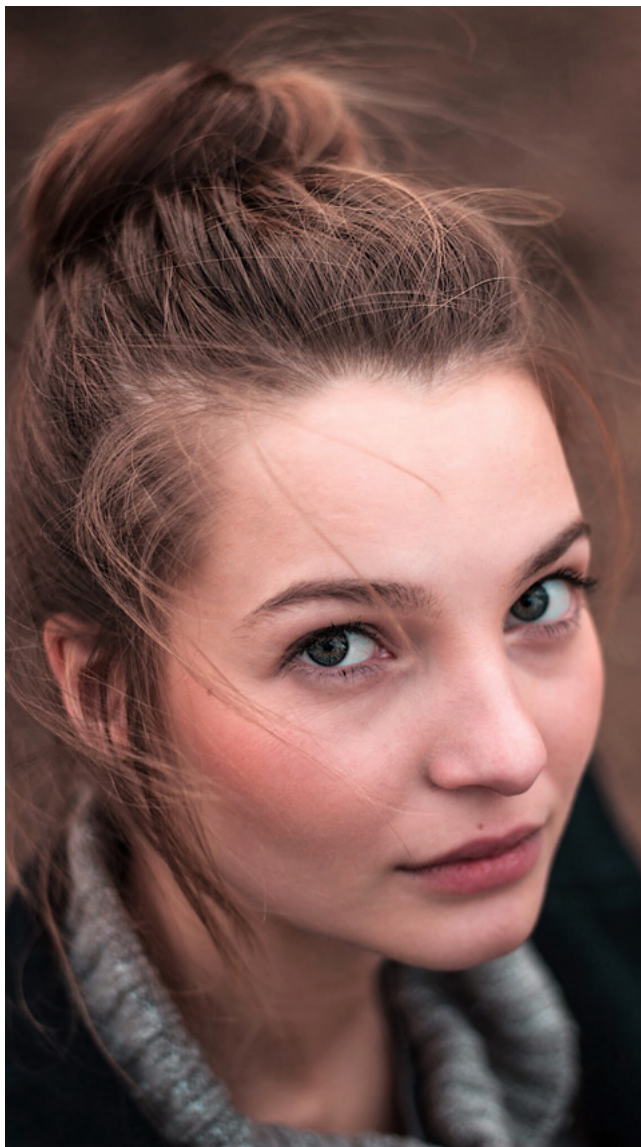

Foto: Almos Bechtold / Unsplash

Begrepet sosial eksklusjonsangst benyttes for å forstå de mekanismene som ligger til grunn for mobbeatferden (Schott & Søndergaard, 2014 s.54). Denne angsten eller frykten finnes i alle sosiale grupper, og øker ved at noen er usikre på sin tilhørighet i gruppa de er med i eller ønsker å delta i. Dette vil igjen prege deres atferd i gruppa. For de som kjenner mye på denne usikkerheten, kan det å sette fokus på andres sårbarhet kunne bidra til å kanskje endre egen posisjon (Schott & Søndergaard, 2014). Virkemidlene kan f.eks. være å ydmyke, trivialisere, usynliggjøre, isolere eller håne andre. Noen i gruppa vil oppleve disse utestengingsprosessene som positive, mens andre vil oppleve dem som psykisk terror, eller å bli fratatt sosial anerkjennelse og verdighet i gruppa (Søndergaard, 2009). Slik sett blir det en klar sammenheng mellom klasseromskultur, skolekultur og mobbing, der mobbing blir et symptom på klassens og skolens ukultur (Hansen, 2011).

Problemstilling

Formålet med dette kapittelet er å beskrive omfanget av mobbing blant unge i Telemark i lys av denne nyere forskningen som ser mobbing som en del av komplekse gruppeprosesser i stedet for som individuelle hendelser elever imellom. Måten vi gjør dette på er at vi fokuserer på ungdommene som er involvert i mobbing. Dette innebærer at de som er rammet av mobbing, og/eller de som oppgir at de er med på å plage andre, samles i én felles

gruppe. Deretter undersøker vi hva som kjennetegner denne gruppen sammenlignet med de som aldri er sjelden er involvert i mobbing. En slik tankemåte virker kanskje fremmed, men poenget med analysen er ikke å finne ut hvor mange som er rammet av mobbing eller som selv deltar aktivt i mobbingen. Vi ønsker i stedet å se nærmere på dem som berøres av mobbing på en eller annen måte ved å undersøke disse problemstillingene:

- Hvilke forskjeller finner vi mellom gutter og jenter, mellom ulike klassetrinn, skoler og utdanningsprogrammer når det gjelder andelen som oppgir at de er involvert i mobbing på ulike måter?
- Hvordan er skolerelasjonene og vennerelasjonene blant ungdom som oppgir at de er involvert i mobbing, sammenlignet med andre ungdomsgrupper?

Vi starter med å beskrive hvordan kategorien «involvert i mobbing» er satt sammen, og hvordan andelen ungdommer som er involvert i mobbing varierer etter bakgrunnsvariabler som kjønn, klassetrinn, skole og utdanningsprogram på videregående skole. Ved hjelp av enkle kryssanalyser studerer vi deretter sammenhengene mellom mobbeinvolvering og ungdommenes relasjoner til skole og venner.

Omfang av mobbing i Telemark

I Ungdata-undersøkelsen får ikke ungdommene direkte spørsmål om mobbing. I stedet spørres de om de har vært utsatt for for plaging, trusler og utfrysing fra andre unge på skolen eller i fritiden, eller selv har utsatt andre for dette¹². Begge spørsmålene har seks svarkategorier som sier noe om mobbingens hyppighet, fra «Ja, flere ganger i uka» til «Aldri». I rapportering av Ungdata-resultater er det vanlig å definere mobbere og mobbeofre som andelen ungdommer som opplever dette hver 14. dag eller oftere, og dette er praksis også i annen etablert forskning på mobbing i Norge. Vi har valgt å sette grensen ved månedlige hendelser, for bedre å reflektere den nye forståelsen av mobbing. Her blir ikke kriteriet for hyppighet like interessant som hos Olweus (1993; 2002), som fremhever at hvis krenkelsene skjer 2-3 ganger i måneden kan det kalles mobbing, eller Roland (2003), som argumenterer for at det bør skje én til flere ganger i uken før vi kan kalle det mobbing. Antall elever som opplever mobbing på en eller annen måte blir her et mål på skole- og klassemiljøet de unge befinner seg i, og høy involvering i mobbing kan være en indikator på et uheldig skole- og klassemiljø.

Dette gjør at vi kan skille mellom elevene som minst én gang i måneden mobber andre, som blir mobbet, eller som både mobber og blir mobbet. Disse tre gruppene utgjør

Tabell 16.1: Erfaringer med mobbing minst én gang i måneden etter skolenivå.

Telemark 2018. 8. trinn–Vg3

	Ungdomsskole	Videregående skole	I alt	Antall
Aldri eller sjelden involvert i mobbing	84 %	89 %	86 %	8 679
Blir (kun) mobbet	12 %	7 %	10 %	957
Mobber (kun) andre	2 %	2 %	2 %	205
Blir mobbet og mobber andre	2 %	2 %	2 %	210
Involvert i mobbing	16 %	11 %	14 %	1 372

dem vi her definerer som «involvert i mobbing». Elever som svarer «nesten aldri» eller «aldri» på begge spørsmålene karakteriseres som «Aldri eller sjelden involvert i mobbing». I tabell 16.1 ser vi hvordan andelen ungdommer med ulike mobbeerfaringer varierer mellom ungdomsskoletrinnet og i den videregående skolen.

I tabellen ser vi at i alt 14 % av alle ungdommene er involvert i mobbing minst én gang i måneden eller hyppigere, og at denne andelen er høyere på ungdomsskolen enn på videregående skole. De fleste som er involvert i mobbing rapporterer kun at de blir mobbet.

Om lag halvparten av dem som mobber andre blir også selv mobbet. De innehar altså begge rollene. Denne andelen ser ikke ut til å reduseres ettersom ungdommene blir eldre. Andelen som mobber utgjør omlag 4 % av elevene både på ungdomsskolen og i den videregående skolen.

I figur 16.1 viser vi de tre gruppene som på ulike måter har erfaring med mobbing etter kjønn. Blant de som oppgir at de mobber andre er andelen gutter langt høyere enn andelen jenter, mens jentene utgjør en større andel blant dem som oppgir at de blir mobbet. Det er også flere gutter enn jenter i gruppen som oppgir at de mobber, samtidig som de også sier de blir mobbet av andre.

¹² Undersøkelsen inneholder også spørsmål om trakassering i sosiale medier/på nettet, men disse spørsmålene er ikke behandlet her.

I den nye forståelsen av mobbing er ikke mobberollene ungdommene rapporterer interessante i seg selv. Ungdommene som inngår i sosiale prosesser der noen av dem opplever at mobbing foregår, blir i stedet det interessante. I resten av kapittelet vil vi derfor fokusere på den gruppa som er involvert i mobbing. I figur 16.2 ser vi hvordan omfanget av involvering i mobbing er blant gutter og jenter på de ulike klassetrinnene.

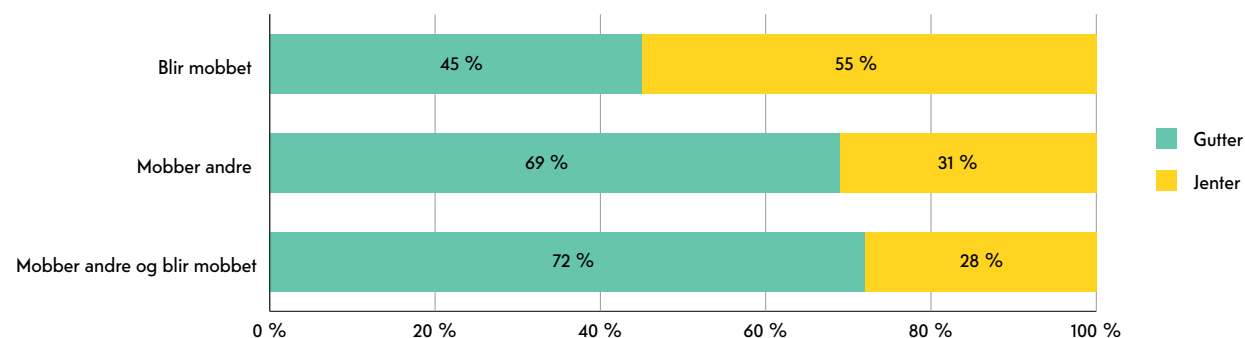
Andelen som er involvert i mobbing én gang i måneden eller oftere er på sitt høyeste på 9. og 10. trinn, og synker deretter for hvert klassetrinn i videregående skole. Vi ser også at andelen som er involvert i mobbing er høyere blant jenter enn blant gutter på alle klassetrinn på ungdomsskolen. På videregående er det kun små forskjeller mellom kjønne.

Gitt vårt teoretiske utgangspunkt som vektlegger gruppeprosesser og hvilke sammenhenger mobbingen foregår i, er det interessant å se om involvering i mobbing varierer mye mellom ulike steder, skoler eller utdanningsprogram. Store variasjoner vil bekrefte betydningen av kontekstuelle faktorer, som skolemiljø. Slik informasjon er også verdifull med tanke på forebygging og tiltaksutforming.

I figur 16.3 viser vi omfanget av involvering i mobbing på ungdomsskolene i fylket når de er ordnet i stigende rekkefølge. Vi har anonymisert skolene. Poenget her er

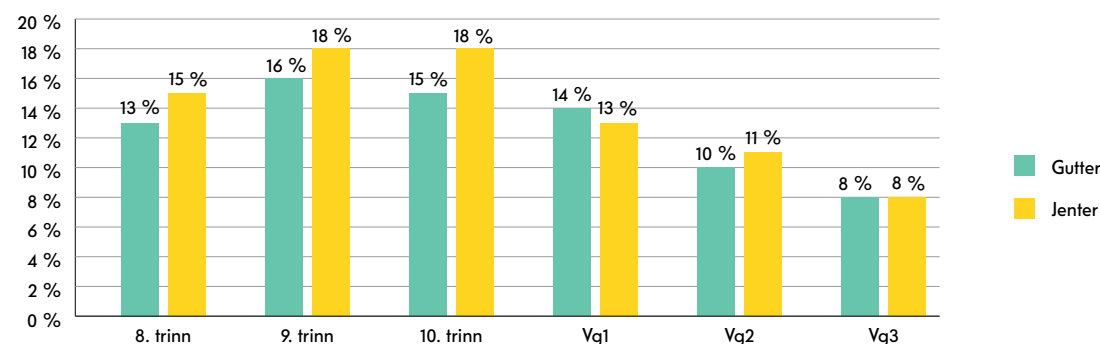
Figur 16.1: Erfaringer med mobbing etter kjønn

Andel gutter og jenter i grupper med ulik mobbeerfaring. Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

Figur 16.2: Involvering i mobbing etter kjønn og klassetrinn

Andel gutter og jenter som er involvert i mobbing minst én gang i måneden på ulike klassetrinn. Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

ikke hvilke skoler som gjør det «godt eller dårlig» på indikatoren, men heller å vise graden av lokal variasjon. Majoriteten av skolene har et omfang som ligger et sted mellom 10 og 20 %, mens rundt en tredjedel av skolene ligger på eller over 20 %.

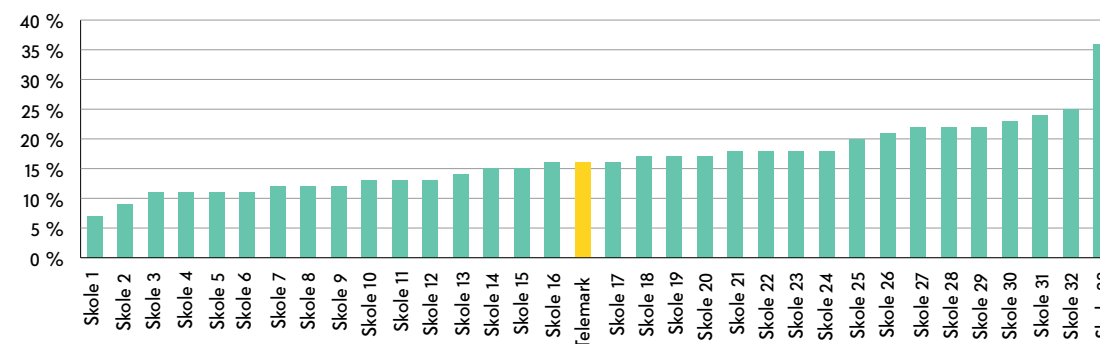
Figur 16.3 viser stor spredning mellom ungdomsskolene i omfanget av involvering i mobbing, fra 7 % til hele 36 %. Nærmere analyser viser også betydelige variasjoner mellom skoler i flere av kommunene som har mer enn én ungdomsskole. Dette understreker den betydningen skolemiljøet og de relasjonelle prosessene på den enkelte ungdomsskole har for omfanget av mobbing.

For elevene i videregående skole har vi delt inn etter utdanningsprogram, og resultatene vises i figur 16.4.

Denne figuren viser også store variasjoner mellom de ulike utdanningsprogrammene når det gjelder andelen elever som er involvert i mobbing, fra 21 % på restaurant- og matfag til kun 3 % på kunst, design og arkitektur. Dette kan tyde på at det også på de ulike utdanningsprogrammene kan dannes ulike kulturer med ulike former for samspill mellom elevene, som igjen kan føre til ulike inkluderings- eller ekskluderingsmekanismer som resultat. Hva som ligger bak disse prosessene viser ikke disse tallene, men det er grunn til å anta at dette påvirker omfanget av involvering i mobbing på de ulike utdanningsprogrammene.

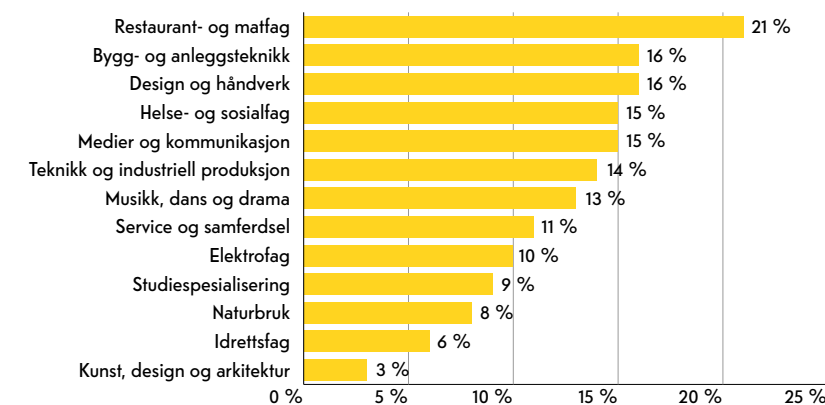
Figur 16.3: Involvering i mobbing – ungdomsskoler i Telemark

Andel ungdomsskoleelever som er involvert i mobbing minst én gang i måneden på ungdomsskolene i Telemark. Telemark 2018. 8.–10. trinn.

Figur 16.4: Involvering i mobbing – utdanningsprogram i videregående skole

Andel elever involvert i mobbing minst én gang i måneden etter ulike utdanningsprogram på videregående skole. Telemark 2018. Vg1–Vg3.

Skolerelasjoner og involvering i mobbing

Tidligere i kapittelet ble de relasjonelle prosessene understreket som en viktig del av det å forstå hvorfor mobbing finner sted. I denne delen vil vi se nærmere på skolerelasjoner blant elevene som er involvert i mobbing sammenlignet med de som ikke er involvert. Skolerelasjoner belyses gjennom tre utsagn som elevene har tatt stilling til i spørreskjemaet: «Jeg trives på skolen», «Læreren min bryr seg om meg», og til sist «Jeg føler at jeg passer inn blant elevene på skolen». Til sammen forteller disse utsagnene noe om hvordan elevene opplever noen av de relasjonelle prosessene som trivsel, tilhørighet og ivaretagelse i skolen.

Alle utsagnene har samme sett av svarkategorier: helt enig, litt enig, litt uenig og helt uenig. Vi har sett nærmere på ungdommene som er litt eller helt uenig i utsagnene, altså gruppen av elever med det vi kan karakterisere som dårlige skolerelasjoner. Figur 16.5 viser hvordan andelen ungdommer i denne gruppen varierer mellom de som er involvert i mobbing, og de som sjelden eller aldri er involvert i mobbing.

Figur 16.5 viser at andelen ungdom som ikke trives på skolen er mye høyere i gruppen som er involvert i mobbing sammenlignet med gruppen som ikke er involvert. Det samme forholdet gjelder for dem som ikke opplever at

læreren bryr seg om dem. Det er også stor forskjell mellom de to gruppene når det gjelder opplevelsen av ikke å passe inn blant de andre elevene på skolen. Denne andelen er mer enn tre ganger så stor blant dem som er involvert i mobbing.

Elevene som sier de er involvert i mobbing har altså oftere dårligere erfaringer med skolerelasjoner enn de som sjeldent eller aldri er involvert i mobbing. De trives sjeldnere på skolen, de føler oftere at læreren ikke bryr seg, og de opplever oftere at de ikke passer inn blant sine medelever.

Figur 16.5: Dårlige skolerelasjoner og involvering i mobbing

Andel ungdommer med dårlige skolerelasjoner etter hvor ofte de er involvert i mobbing. Telemark 2018. 8. trinn–Vg3.

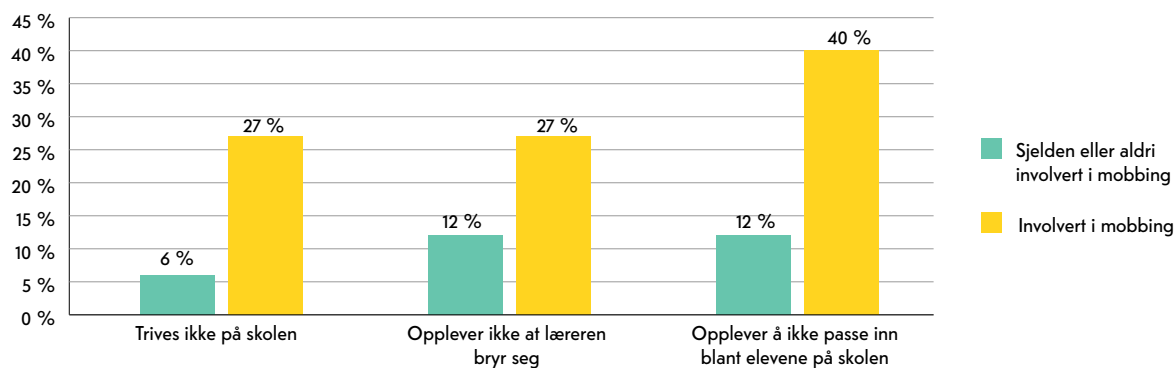

Foto: www.colourbox.com

Vennsksrelasjoner og involvering i mobbing

Relasjoner kan ikke kun beskrives gjennom ungdommenes forhold til skolen og læreren, men også gjennom forholdet de har til venner og bekjente. Opplevelse av vennskap og å være inkludert i felleskap blir viktig for elevenes opplevelse av tilhørighet, og vil ut fra teorien bidra til å minke ekskluderingsmekanismene og nivået av involvering i mobbing i de ulike gruppene/klasse miljøene/skolen.

Den siste presentasjonen av resultater handler derfor om elevenes sosiale vennsksrelasjoner med utgangspunkt i fire spørsmål: hvem de pleier å være sammen med, om de har en nær venn, hvem de ville snakket med om de har det vanskelig, og om de føler seg ensomme. Tabell 16.2 gir en oversikt over de fire spørsmålene med svaralternativer.

På hvert av disse fire spørsmålene har vi plukket ut ungdommene som kjennetegnes av sviktende vennerrelasjoner. I det første spørsmålet gjelder dette de som «ikke så ofte er sammen med jevnaldrende» og de som oppgir at det er «nokså tilfeldig hvem jeg er sammen med».

Tabell 16.2: Oversikt over spørsmål knyttet til vennerrelasjoner

Spørsmål	Svaralternativer
Når du er sammen med venner/kamerater, er du da som oftest sammen med...?	Én eller to faste Én eller to faste som ofte er med i en gruppe andre ungdommer En vennegjeng som holder sammen Nokså tilfeldig hvem jeg er sammen med Er ikke så ofte sammen med jevnaldrende
Har du minst én venn som du kan stole fullstendig på og kan betro deg til om alt mulig?	Ja, helt sikkert Ja, det tror jeg Det tror jeg ikke Har ingen jeg ville kalle venner nå for tiden
Tenk deg at du har et personlig problem. Du føler deg utafor og trist og trenger noen å snakke med. Hvem ville du snakket med eller søkt hjelp hos? Venner	Helt sikkert Kanskje Nei
Har du i løpet av den siste uka vært plaget av noe av dette? Følt deg ensom	Ikke plaget i det hele tatt Lite plaget Ganske mye plaget Veldig mye plaget

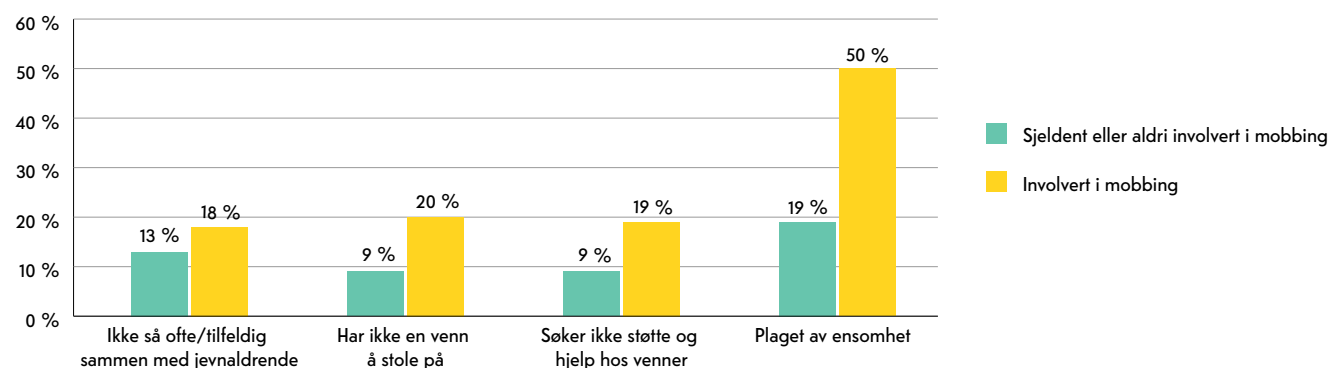
I det andre spørsmålet gjelder dette ungdommene som oppgir at de ikke har noen de vil kalle venner nå for tiden, eller som er usikre på dette. Videre har vi identifisert de som oppgir at de ikke ville søkt hjelp hos venner dersom de har et personlig problem, og de som er ganske eller veldig mye plaget av ensomhet. Figur 16.6 viser hvordan andelen ungdommer i disse fire gruppene varierer mellom de som er involvert i mobbing og de som sjelden eller aldri er involvert.

Figur 16.6 viser at andelen som sier de ikke har noen faste å være sammen med er høyere blant dem som er involvert i mobbing enn blant dem som ikke er involvert. Andelen som mangler en nær venn er over dobbelt så høy blant dem som er involvert i mobbing enn ellers. Det samme gjelder andelen som ikke søker støtte hos venner dersom de har et personlig problem. Den største forskjellen mellom de to gruppene finner vi på spørsmålet om ensomhet. Dette er i utgangspunktet et relativt vanlig problem da 1 av 5 sier de er plaget av ensomhet i den gruppen som ikke er involvert i mobbing. Andelen er imidlertid svært mye høyere i gruppen som er involvert i mobbing. Så mange som halvparten av disse forteller at de er plaget av ensomhet.

Forskjellene er altså store mellom de to gruppene, og elevene som er involvert i mobbing har oftere dårlige erfaringer med vennsrelasjoner, sammenlignet med de som sjelden eller aldri er involvert i mobbing. Når man ser dette i sammenheng med det vi viste i avsnittet om

Figur 16.6: Svake vennerelasjoner og involvering i mobbing

Andel ungdommer med sviktende vennerelasjoner etter mobbeinvolvering. Telemark 2018. 8. trinn-Vg3.

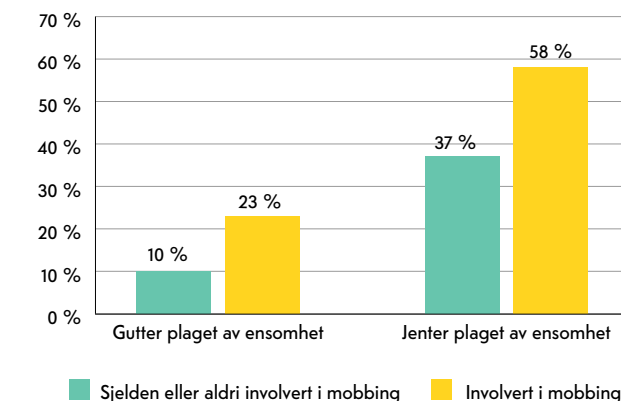

skolerelasjoner, gir dette et bilde av at relativt mange av de som er involvert i mobbing opplever mangel på sosiale relasjoner eller har få og sårbare relasjoner.

I figur 16.7 ser vi til slutt nærmere på forekomsten av ensomhet blant gutter og jenter. Det er mye vanligere å være ensom for jenter enn for gutter. Dette gjelder uansett om ungdommene er involvert i mobbing eller ei, men i gruppen som er involvert i mobbing er andelen ensomme ungdommer svært mye høyere enn i gruppen som ikke er involvert. Nesten 60 % av jentene som er involvert i mobbing forteller at de er plaget av ensomhet.

Figur 16.7: Ensomhet og involvering i mobbing

Andelen ensomme gutter og jenter etter hvor ofte de er involvert i mobbing. Telemark 2018. 8. trinn-Vg3.

Oppsummering

I dette kapittelet har vi sett nærmere på omfanget av involvering i mobbing blant unge i Telemark, der mobbing forstås som en konsekvens av komplekse sosiale gruppeprosesser i et fellesskap. Vi har fokusert på de ungdommene som på en eller annen måte er involvert i mobbing én gang i måneden eller oftere. Vi har ikke analysert mobbere og mobbeofre hver for seg, men samlet disse i én gruppe. Videre har vi undersøkt hvordan andelen ungdommer som er involvert i mobbing varierer etter kjønn, alder, ungdomsskoler og utdanningsprogram på videregående skole. Vi har også sett på hva som kjennetegner sosiale relasjoner i denne gruppen av ungdommer sammenlignet med de som sjelden eller aldri er involvert i mobbing.

Gjennom å fokusere på ungdom som er involvert i mobbing får vi et bedre bilde av kulturen i de sosiale sammenhengene ungdommene befinner seg i. Resultatene viser at om lag 14 % av alle ungdommene i Telemark er involvert i mobbing minst én gang i måneden: 16 % i ungdomsskolen og 11 % i videregående skole. Andelen er høyest på 9. trinn på ungdomsskolen, og synker deretter for hvert trinn på videregående skole. Jenter rapporterer jevnt over om litt mer involvering i mobbing enn guttene. Forskjellene mellom kjønnene er imidlertid ikke veldig store og utjevnes mot slutten av videregående skole.

Foto: www.colourbox.com

Ungdommene som er involvert i mobbing kjennetegnes av langt dårligere relasjoner til skolen enn de som sjelden eller aldri er involvert i mobbing. Sammenlignet med andre ungdommer har de også betydelig svakere relasjoner til venner, og de er langt oftere plaget av ensomhet.

Vi finner store variasjoner mellom de ulike ungdomsskolene i Telemark når det gjelder andelen elever som er involvert i mobbing. Forskjellene er også store mellom de ulike utdanningsprogrammene på videregående skole. Selv om vi ikke kan vite noe om hvordan det sosiale miljøet, klasse- og skolemiljøet varierer på de ulike skolene eller mellom de ulike programmene, er forskjellene en bekreftelse på at det teoretiske perspektivet vi presenterte

over kan være fruktbart i studier av mobbing. Kunnskap om rekkevidde og variasjon er viktig som grunnlag for andre typer studier som retter seg mot å forstå de sosiale prosessene. Slik forskning kan gjerne være av kvalitativ art. Samtidig må det tas høyde for at spørsmålene som stilles også inkluderer plaging og mobbing som skjer i fritiden. Dette betyr at variasjonen vi ser også reflekterer disse elevgruppens sosiale miljø utenfor skolen. For skolene og utdanningsprogrammene gir dette en pekepinn om de sosiale sammenhengene ungdommene står i, hvordan dette påvirker dem, og betydningen av å forebygge. Det er viktig å unngå at det oppstår sosiale sammenhenger med en kultur der mobbing utvikles og mange berøres.

Litteraturliste

- Actis (2017). *10 ting du bør vite om ungdom og cannabis*. Notat 1/17. Hentet fra www.actis.no.
- Andersen, P. L. & Dæhlen, M. (2017). *Sosiale relasjoner i ungdomstida. Identifisering og beskrivelser av ungdom med svake relasjoner til foreldre, skole og venner*. NOVA Rapport 8/17. Oslo: NOVA.
- Arnet, E. (2007). *Foreldreboka om hasj*. Oslo: Pax forlag.
- Bachs, L. & Tuv, S. S. (2013). Cannabisprodukter i endring. I Bretteville-Jensen, A. L. (red). *Hva vet vi om cannabis?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Bakken, A. (2018a). Ungdata. *Nasjonale resultater 2018*. NOVA Rapport 8/18. Oslo: NOVA.
- Bakken, A. (2018b). *Ung i Oslo 2018*. NOVA Rapport 6/18. Oslo: NOVA.
- Bakken, A., Frøyland L. R. & Sletten, M. A. (2016). *Sosiale forskjeller i unges liv*. NOVA Rapport 3/16. Oslo: NOVA.
- Bakken, A. & Hyggen, C. (2018). *Trivsel og utdanningsdriv blant minoritets elever i videregående. Hvordan forstå karakterforskjeller mellom elever med ulik innvandringsbakgrunn?* NOVA Rapport 1/18. Oslo: NOVA.
- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2012). *En helhetlig integreringspolitikk*. (Meld. St. 6 (2012-2013)). Hentet fra www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld-st-6-20122013/id705945/.
- Barstad, A. (2014). *Levekår og livskvalitet: Vitenskapen om hvordan vi har det*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Bentsen, A. & Kristiansen, R. (2017). *Ung i Buskerud 2017*. Skien: Kompetansesenter rus – region sør, Borgestadklinikken.
- Bentsen, A., Kristiansen, R., Møller G. & Vardheim, I. (2016). *Ung i Agder 2016*. Skien: Kompetansesenter rus – region sør, Borgestadklinikken.
- Bjerrum Nielsen, H. & Henningsen, I. (2018). Guttepanikk og jentepress – paradokser og kunnskapskrise. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 42(1-2), 6-28.
- Bunting, M. & Moshuus, G. H. (red.) (2018). *Skolesamfunnet. Kompetansekrav og ungdomsfellesskap*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Dahl, E., Bergsli, H. & van der Wel, K. A. (2014). *Sosial ulikhet i helse. En norsk kunnskapsoversikt*. Oslo: Høgskolen i Oslo og Akershus.
- Eriksen, I. M., Sletten, M. A., Bakken, A. & van Soest, T. (2016). *Stress og press blant ungdom. Erfaringer, årsaker og utbredelse av psykiske helseplager*. NOVA Rapport 6/17. Oslo: NOVA.
- Folkehelseinstituttet (2018). *Helsetilstanden i Norge 2018*. Rapport 2018. Oslo: Folkehelseinstituttet.
- Forskrift om helsestasjons- og skolehelsetj. (2018). Forskrift kommunens helsefremmende og forebyggende arbeid i helsestasjons- og skolehelsetjenesten (FOR-2018-10-19-1584) Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2018-10-19-1584>.
- Frønes, I. (2017). Kompetansesamfunnets utfordringer. I Bunting, M. & Moshuus, G. H. (red.). *Skolesamfunnet. Kompetansekrav og ungdomsfellesskap*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Frøyland, L. R. (2017). *Ungdata – Lokale ungdomsundersøkelser. Dokumentasjon av variablene i spørreskjemaet*. Oslo: NOVA.
- Goode, E. (2005). *Deviant behavior*. New Jersey: Upper Saddle River.
- Gulløy, E. (2017). Skole + tilhørighet = lokal tilhørighet? I Bunting, M. & Moshuus, G. H. (red.). *Skolesamfunnet. Kompetansekrav og ungdomsfellesskap*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Hagen A. K. & Christensen, B. (2010). Atferdsproblemer hos ungdom. I Befring, E., Frønes, I. & Sørle, M.-A. (red.) *Sårbare unge: Nye perspektiver og tilnærminger*. Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Halvorsen, T. A. (2017). Språkets avgjørende posisjon i læring. Et komparativt blikk på undervisningsspråkets betydning. I Bunting, M. & Moshuus, G. H. (red.) *Skolesamfunnet. Kompetansekrav og ungdomsfellesskap*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.

- Hansen, H. (2011). *Lærertiliv og Elevmobning*. Ph.d.-afhandling, Institut for Uddannelse og Pædagogik, Aarhus Universitet.
- Hattie, J. (2008). *Visible learning: A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*. New York: Routledge.
- Hegna, K., Eriksen, I. M., Sletten, M., Strandbu, Å. & Ødegård, G. (2017). Ungdom og psykisk helse - endringer og kontekstuelle forklaringer. I Bunting, M. & Moshuus, G. H. (red.) *Skolesamfunnet. Kompetansekrav og ungdomsfellesskap*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Helgøy, I. & Homme, A. (2015). *Økt innsats for læringsmiljøet. Evaluering av den nasjonale satsingen Bedre læringsmiljø - delrapport 5*. Bergen: Uni Rokkansenteret.
- Helsedirektoratet (2017). *Veiledende materiell for kommunene om forebygging av selvsikading og selvmord*. Hentet fra <https://helsedirektoratet.no/folkehelse/psykisk-helse-og-rus/selvskading-og-selvskading/veiledende-materiell-for-kommunene-om-forebygging-av-selvskading-og-selvskading>.
- Helse- og omsorgsdepartementet (2015). *Folkehelsemeldingen – Mestring og muligheter*. (Meld. St. 19 (2014-2015)). Hentet fra www.regjeringen.no/no/no/dokumenter/meld.-st.-19-2014-2015/id2402807.
- Holten, S. (2011). *Trygg klasseledelse – i dialog med elevene. Erfaringer fra videoveiledning med Marte Meo-metoden*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Huebner, E. S. & Gilman, R. (2006). Students Who Like and Dislike School. *Applied Research in Quality of Life*, 1(2), 139-150.
- Kaspersen, S., Bungum, B., Buland, T., Slettebak, R. & Ose, S. O. (2013). *Holdninger til fravær og nærvær i skole og arbeidsliv*. Sintef rapport A23298. Trondheim: Sintef.
- Kofoed, J. & Søndergaard, D. M. (2009). *Mobning gentænkt*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Krane, V., Karlsson, B., Ness, O. & Kim, H. S. (2016). Teacher-student relationship, student mental health, and dropout from upper secondary school: A literature review. *Scandinavian Psychologist*, 3. Hentet fra <https://psykologisk.no/sp/2016/07/e11/>.
- Krane, V., Ness, O., Holter-Sorensen, N., Karlsson, B., & Binder, P. E. (2017). 'You notice that there is something positive about going to school': how teachers' kindness can promote positive teacher - student relationships in upper secondary school. *International Journal of Adolescence and Youth*, 22(4), 377-389.
- Lid, S. (2015). Markant skifte i straff av ungdom. *Samfunnsspeilet*. 2/2015. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Lillejord, S., Halvorsrud, K., Ruud, E., Morgan, K., Frey, T., Fischer-Griffiths, P., Eikeland, O. J., Hauge, T. E., Homme, A. D. & Manger, T. (2015). *Frafall i videregående opplæring: En systematisk kunnskapsoversikt*. Oslo: Kunnskapssenter for utdanning.
- Møller, G. & Bentsen, A. (2014). *Ungdata i Region Sør*. Skien: Kompetansesenter rus – region sør, Borgestadklinikken.
- Nordahl, T. (2007). Kvaliteter i skoleledelse som fremmer læringsmiljøet. I Hansen, O. (red.). *Skoleledelse og læringsmiljø*. Frederikshavn: Dafolo Forlag.
- Norges idrettsforbund (2015). *Idrettspolitisk dokument 2015-2019*. Hentet fra www.idrettsforbundet.no/om-nif/idrettspolitisk-dokument-2015-2019.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Oxford: Blackwell.
- Olweus, D. (1997). *Mobbing i skolen. Hva vi vet og hva vi kan gjøre*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Olweus, D. (2002). *Mobbing i skolen: Nye data om omfang og forandring over tid*. HEMIL-senteret, Universitetet i Bergen.
- Opplæringslova (1998). *Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa* (LOV-1998-07-17-61). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61>.
- Pape, H., Rossow, I. & Storvoll, E. E. (2009). Under double influence: assessment of simultaneous alcohol and cannabis use in general youth populations. *Drug and Alcohol Dependence* 101(1-2), 69-73.
- Pianta, R. C., & Allen, J. P. (2008). Building capacity for positive youth development in secondary school classrooms: Changing teachers' interactions with students. I Yoshikawa, H. & Shinn, M. (red.).

- Toward positive youth development: Transforming schools and community programs.* Oxford: Oxford University Press.
- Politiet (2018). Hentet fra www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/strasak/2017/strasak-2017-sor-ost.pdf.
- Reegård, K. & Rogstad, J. (red.) (2016). *De Frafalne: om frafall i videregående opplæring – hvem er de, hva vil de og hva kan gjøres?* Oslo: Gyldendal akademisk.
- Roland, E. (1999). *School influences on bullying.* Stavanger: Rebell forlag.
- Roland, E. (2003). Mobbing har økt med 70%. *Utdanningsnytt*. Hentet fra www.utoanningsnytt.no/debatt/2003/mars/mobbing-har-okt-med-70-prosent/.
- Roorda, D. L., Koomen, H. M., Spilt, J. L., & Oort, F. J. (2011). The influence of affective teacher - student relationships on students' school engagement and achievement: A meta-analytic approach. *Review of educational research*, 81(4), 493-529.
- Schott, R. M. & Søndergaard, D. M. (2014). *School bullying: New theories in context.* Cambridge: University Press.
- Sletten, M. A. & Bakken, A. (2016). *Psykiske helseplager blant ungdom – tidstrender og samfunnsmessige forklaringer: en kunnskapsoversikt og en empirisk analyse.* NOVA notat 4/16. Oslo: NOVA.
- Søndergaard, D. M. (2009). Mobning og social eksklusionsangst. I Kofoed, J. & Søndergaard, D. M. (red). *Mobning. Sociale prosesser på afveje.* København: Hans Reitzels Forlag.
- Utdanningsdirektoratet (2016a). *Hva er et godt læringsmiljø?* Hentet fra www.udir.no/laring-og-trivsel/skolemiljo/psykososialt-miljo/hva-er-et-godt-laringsmiljo/.
- Utdanningsdirektoratet (2016b). *Ulike perspektiver på skoleresultatene til barn og unge med innvandringsbakgrunn.* Hentet fra www.udir.no/tall-og-forskning/finn-forskning/rapporter/Ulike-perspektiver/.
- Utdanningsdirektoratet (2017). *Barn, unge og voksne med innvandrerbakgrunn i grunnsopplæringen.* Hentet fra www.udir.no/tall-og-forskning/finn-forskning/rapporter/barn-unge-og-voksne-med-innvandrerbakgrunn-i-grunnsopplaringen.
- Vakalahi, H. F. (2001). Adolescent Substance Use and Family-based Risk and Protective Factors: A Literature Review. *Journal of Drug Education*, 31(1), 29-46.
- Vardheim, I. (2017). *Ung i Vestfold.* Skien: Kompetansesenter rus – region sør, Borgestadklinikken.
- Verkuyten, M. & Thijs, J. (2002). School Satisfaction of Elementary School Children: The Role of Performance, Peer Relations, Ethnicity and Gender. *Social Indicators Research*, 59(2), 203-228.
- WHO (2016). *The health and social effects of nonmedical cannabis use.* Hentet fra www.who.int/substance_abuse/publications/msbcannabis.pdf.
- Aanesen, F., Meland, E., & Torp, S. (2017). Gender differences in subjective health complaints in adolescence: The roles of self-esteem, stress from schoolwork and body dissatisfaction. *Scandinavian journal of public health*, 45(4), 389-396.

Interaktiv PDF med bokmerker og hyperlenker

For PC eller Mac

Dokumentet er designet for Adobe Acrobat Reader. Uavhengig av plattform, er Adobe Acrobat Reader den anerkjente standarden for pålitelig visning av PDF. Programmet er gratis.

Skal du finne noe raskt?

Søkefunksjon i PDF-leseren aktiviseres ved å taste Ctrl+F på PC, eller Cmd+F på Mac. Skriv inn ønsket ord i søkefeltet som dukker opp.

Alle kapitler er bokmerket og snarveier til disse finnes i PDF-leserens meny.

Utskriftsvennlig

Dokumentet er designet for liggende A4-utskrift. Skriv ut dokumentet i 100 prosent størrelse (ikke tilpasset størrelse) for best resultat.

Lese PDF-dokumentet på iPad?

Hvis du mottar dokumentet på e-post bør du ikke lese den direkte via e-post-viseren. For best mulig visning anbefaler vi at du laster ned dokumentet og åpner det i iBooks (dersom du ikke har Adobe Acrobat Reader).

Dokumentet fungerer godt i iBooks, med god søkefunksjon og tydelige bokmerker. Naviger ved å bla gjennom dokumentet, eller gå direkte ved å trykke på hyperlenker i innholdsfortegnelsen. Hyperlenker vises som understreket tekst.

Leser du dokumentet på en svært liten skjerm, anbefaler vi å dobbelttrykke på ønsket tekstspalte. iBooks vil zoome inn til lesevennlig størrelse. Dobbelttrykk igjen for å se hele layouten.

På Androide enheter anbefaler vi Adobe Acrobat Reader dersom den innebygde leseren ikke fungerer godt.

Dokument mottas på e-post

- Hold fingeren på ikonet til meny dukker opp

Importer med iBooks

- Klikk på ikonet
- Dokumentet legges i biblioteket

iBooks gir optimal lesemodus på iPad

- Naviger med knappene
- Klikk på hyperlenker i innholdsfortegnelse
- Vis alle sider som miniatyrer
- Bruk bokmerker
- Dobbeltklikk på kolonner for å zoome inn
- Søk i fritekst
- Still lys og kontrast
- Bla fram og tilbake

Telemark fylkeskommune
www.telemark.no
E-post: post@t-fk.no
Tlf.: 35 91 70 00

Kompetansenter rus - region sør
www.korus-sor.no
E-post: ungdata@korus-sor.no
Tlf.: 35 90 47 00

Universitetet i Sørøst-Norge
www.usn.no
E-post: postmottak@usn.no
Tlf.: 31 00 80 00

Ungdata
www.ungdata.no
E-post: ungdata@oslomet.no
Tlf.: 67 23 50 00